

Februari 1997, 16e jaargang nummer 146

Samenlevingsopbouw

**“Drugswijken”
komen in opstand**

**Oratie Jan-Willem
Duyvendak**

**Adoptie stadswijken
door Kamerleden
onder de loep
genomen**

Conclusies

**Wet “Boeten en
Maatregelen” kan
maar beter
verdwijnen**

3. Burenoverlast, een zaak van corporaties en opbouwwerk?, Chris Veldhuysen
4. Deskundigen: wet Boeten en Maatregelen is "onnodige overkill", Catrinus Egas
5. Aankondiging SBO
6. De corporaties als motor voor het wijkmilieuplan, Klaas Koetje
7. New Publication, CEBSO
8. Uitkomsten eerste Sociale Conferentie over armoede 1996
9. Mensen zoals wij, Mara Matveld
10. Consumentenbeleid voor de welzijnssector in de steigers, Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport
12. Hartelijke ontvangst op het stadhuis van Rotterdam voor nieuwe hoogleraar "wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk"

Katern

13. Vervolg van pagina 9
14. Samenlevingsopbouw in Stockholm: het buitenwijken-project, Fred Staffleu
16. KIOSK
18. De eerste "Haagse Hopjes Speelcontainers", red. LSA
19. Werkconferentie: De vele gezichten van participatie over actoren, motieven en strategieën in milieubeleid, 9 april 1997, Nijmegen
20. Bewoners en Kamerleden zijn redelijk tevreden, maar.... Adoptie laat nog veel te wensen over
24. Toespraak Judith Stokhof op de Nationale Actiedag Drugsoverlast, Judith Stokhof

Memo

Na het dubbel-dikke "Oud-en-Nieuw-nummer" pakt MO/Samenlevingsopbouw ook ditmaal weer stevig uit. In een afzonderlijk katern wordt de op 23 januari j.l. gehouden **oratie van Prof. Dr. Jan-Willem Duyvendak** integraal weergegeven, als zijnde een "must" voor iedereen in opbouwwerkland.

In een **Olympiade Conferentie** hebben experts, onderzoekers en uitkeringsgerechtigden harde noten gekraakt over de nieuwe wet "Boeten en Maatregelen": een overbodige wet, vol "overkill" en met discriminerende effecten (pag. 4).

Het zowel bejubelde als verguisde Adoptie-programma waarbij Tweede Kamerleden een stadswijk onder hun hoede nemen, is door Dr. Harry Broekman & Partners onderzocht en in een **druk bezochte bijeenkomst van Tweede Kamerleden en vertegenwoordigers van bewonersorganisaties aan de orde gesteld**: beide partijen zijn redelijk tevreden, maar ook blijven er nog heel wat kansen liggen. Op deze bijeenkomst, maar ook een dag later tijdens een landelijke manifestatie vallen ook harde woorden over drugsoverlast in de wijken (pag. 20/24). Dit alles en meer in MO/Samenlevingsopbouw 146.

Colofon

MO/Samenlevingsopbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwwerkpraktijk. Het verschijnt tenminste acht maal per jaar.

Samenstelling en redactie: Fenny Gerrits (eindredactie), Greet Hettinga, Wil van de Leur, Chris Veldhuysen en Kees stuurup.

Administratieve ondersteuning: Patty schellekens en John Struiken.

Foto/illustratie omslag: John Struiken

DTP: John Struiken

Omslag en druk: Stimio Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 72,50 voor het eerste en f 69,50 voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten f 12,50. (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden. ISSN:0929-2187.

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag,

Telefoon: 070-380 4431, faxnummer: 070- 380 9973.

e-mail Internet: lcopbouw@xs4all.nl/

Een uitgave van :
het Landelijk Centrum Opbouwwerk

Burenoverlast, een zaak van corporaties en opbouwwerk?

door Chris Veldhuysen

Burenoverlast staat weer volop in de belangstelling van corporaties. Onlangs heeft de Nationale Woningraad (NWR) een brochure uitgebracht met praktijkvoorbeelden uit diverse steden. Interessant daarbij is de opkomst van bemiddeling of 'mediation' door vrijwilligers of professionals.

Van preventie naar laatste kans beleid

Corporaties en opbouwwerk leveren een bijdrage aan initiatieven die proberen burenoverlast aan te pakken. Deels zijn ze preventief van aard, deels gaat het om het ontwikkelen van een laatste kans beleid. Probleemhuurders kunnen hun leven beteren onder gedwongen begeleiding, anders kunnen ze een woning wel vergeten. Belangrijk is in ieder geval een goede samenwerking en geregeld overleg tussen organisaties als GGD, politie, RIAGG en verhuurder. Een goed voorbeeld is het project Stoeprand in Dordrecht, dat hieronder nader wordt beschreven.

Buurtbemiddeling door vrijwilligers

De aardigste voorbeelden komen uit Rotterdam en Zwolle waar experimenten lopen met buurtbemiddeling door vrijwilligers. In de Verenigde Staten en Groot-Brittannië zijn succesvolle projecten ontwikkeld met 'community boards': kleine bemiddelingspanelen van drie à vier getrainde vrijwilligers. Belangrijk is dat deze werkwijze conflictoplossend werkt, escalatie voorkomt, de politie buiten de deur houdt en een kostbare gang naar de rechter voorkomt. Voorwaarde is dat de strijdende partijen bereid zijn aan de bemiddeling mee te doen. In Zwolle is het een stedelijk opgezet project geïnspireerd door het welzijnswerk. In Rotterdam zijn de initiatiefnemers de corporaties Onze Woning/MGE en Vreewijk-Lombardijen en is het meer wijkgericht van aard. Het verschil in beide benaderingen is dat in Zwolle de bemiddelaars en de te bemiddelen partijen elkaar niet kennen terwijl in de Rotterdamse aanpak wordt gekozen voor herkenning en herkenbaarheid. Belangrijk aandachtspunt blijft de (geringe) betrokkenheid van allochtonen aan dergelijke bemiddelingsteams. Beide experimenten lopen nog tekort om over duidelijke resultaten te kunnen spreken.

Professionele bemiddeling

De Utrechtse woningbouwvereniging K77 heeft men gekozen voor professionele bemiddeling als aanpak tegen de burenoverlast. In tachtig van de 100 gevallen die de bemiddelaar heeft behandeld levert de bemiddeling enige vorm van resultaat op. Bij de overige 20 gevallen willen de partijen niet deelnemen.

De Amsterdamsche corporatie SCW heeft enige tijd geleden het middel boetebeding geïntroduceerd, als allerlaatste hulpmiddel om huisuitzetting te voorkomen. Het boetebeding is standaard opgenomen in nieuwe huurcontracten, maar is na vier jaar nog niet gebruikt. Er lijkt inderdaad een preventieve werking van uit te gaan.

Meldpunten overlast

In diverse steden zijn meldpunten extreem overlast of signaleringsteams opgezet. Het bekendste is het Meldpunt in Amsterdam dat in 1995 de Hein Roethofprijs heeft gewonnen. Elke klacht die binnenkomt wordt in principe serieus genomen. Er volgt een intake, waarbij de ernst van de zaak wordt bekeken. Per geval wordt een team samengesteld dat 'uitrukt' en de situatie bekijkt. De zaak wordt besproken in een tweewekelijks overleg van vertegenwoordigers van het zorgnetwerk, politie en corporatie. Er wordt een plan van aanpak opgesteld.

In de Utrechtse wijk Zuilen is vorig jaar gestart met het Project Aanpak Woonoverlast Zuilen, een project waarbij intensief wordt samengewerkt tussen de politie en het welzijnswerk. Beide organisaties zitten in hetzelfde pand. Doel van het project is in een jaar tijd grote schoonmaak te houden wat betreft 'buurtterroristen' en overlast veroorzakende alcohol- en druggebruikers. Een speciaal kernteam van opbouwwerk, politie, hulpverlening, GG&GD nemen ter plekke de situatie op. Een plan van aanpak wordt gemaakt. In het uiterste geval kan huisuitzetting plaatsvinden.

Laatste kans beleid

Bekend is het Dordrechtse project Stoeprand. In 1992 is dit project van start gegaan om in 1994 een roemloos te sterven. Vorig jaar is een nieuwe en verbrede start gemaakt waarbij men meer hoop op succes heeft. Het was een van de eerste projecten met een laatste kansbenadering. In Rotterdam wordt een dergelijk

project uitgevoerd door de stichting Woningbedrijf en het Centrum voor Dienstverlening. Onlangs is dit project ook uitgebreid naar huurcontracten voor drugverlaafden.

Het project ZMP (Zeer Moelijk Plaatsbaren) van de gemeente Maastricht, corporaties en GGD is eveneens een voorbeeld waarbij aan de vrijblijvendheid van de hulpverlening een eind is gekomen. De corporaties stellen enkele verplaatsbare woonunits beschikbaar op een door de gemeente aangeboden locatie. Daar worden de overlastveroorzakers getraind en geleerd te wonen. Vervolgens kunnen deze personen door-schuiven naar vijf door de corporaties beschikbaar gestelde woningen, die zijn aangehaakt bij de bouw van socio-woningen. Onder intensieve begeleiding worden ze klaar gemaakt voor de reguliere woningmarkt.

In Kampen is men het verst gegaan met het bieden van een laatste kans. Op verzoek van de gemeente hebben de corporaties hier vier gebruikte containerwoningen op een industrieterrein aan de rand van de stad neergezet. Een woonbegeleider moet voorkomen dat nog meer gevallen via deze noodgreep aan de rand van de stad waar ze geen overlast kunnen veroorzaken terecht komen.

Lit de brochure wordt niet duidelijk of door deze maatregelen de overlast op buurt- en wijkniveau afneemt. Huisuitzetting lijkt niet altijd te voorkomen is. Wat er na huisuitzetting volgt wordt in de publikatie niet duidelijk.

De publikatie 'Je zal er maar naast wonen' (12 pagina's) is een NWR-uitgave en kan worden aangevraagd op nummer 036-5391222 (afdeling publikaties). Het adres is: Postbus 50051, 1305 AB Almere.

Onlangs heeft de NWR ook een publikatie uitgebracht met voorbeelden en aanpakken gericht op het wonen van bijzondere aandachtsgroepen, zoals ouderen, lichamelijk gehandicapten, woonwagenbewoners, asielzoekers en andere groepen. Ook deze publikatie (92 pagina's) is onder de titel 'Gewoon wonen waar het kan. Woningcorporaties op de bres voor bijzondere aandachtsgroepen' te bestellen op bovenstaand adres en telefoonnummer.

Deskundigen: wet Boeten en Maatregelen is "onnodige over

door Catrinus Egas

Op 11 december 1996 waren deskundigen bijeen in een Olympiade Conferentie over de wet Boeten, Maatregelen, Terug- en Invordering. De conferentie werd georganiseerd door het Nederlands Centrum voor Sociaal Beleid en het Landelijk Centrum Opbouwwerk. Deze organisaties hadden elkaar gevonden in een 'gedeelde verbijstering' over de inhoud en de strekking van deze wet, die korthedshalve als de 'wet Boeten' wordt aangeduid. Rond de tot standkoming van de wet heeft weinig of geen publieke discussie plaatsgevonden. Wellicht omdat ze werd gezien als een technische uiformeringsoperatie. Toch zijn de gevolgen ongemeen hard en diep ingrijpend voor zowel de burger/cliënt als voor de uitvoeringspraktijk van de sociale zekerheid.

De wet Boeten: sluitstuk van repressief beleid

De wet werd op 1 augustus 1996 van kracht voor de meeste sociale verzekeringswetten. De wetten die in uitvoering zijn bij de gemeenten (sociale dienst) zijn daar nog van uitgezonderd. De invoeringsdatum daarvoor is inmiddels verschoven van 1 januari naar 1 juli 1997. De wet Boeten is een stap in een lange reeks van beleidsmaatregelen die tot doel hebben om misbruik van sociale uitkeringen terug te dringen. Een bekend, en veel besproken, voorbeeld daarvan was de toevoeging van opsporingsambtenaren aan de sociale diensten. Uit CBS-cijfers (kwartaalbericht 96/2) blijkt dat in 1994 5,4 miljoen mensen een uitkering hadden voor een totaalbedrag van 90 miljard gulden. In dat jaar werden een kleine 40 duizend fraudegevallen aangetoond (7,4 per duizend uitkeringen) voor een totaalbedrag van 286 miljoen gulden, hetgeen betekent dat van elke duizend gulden drie gulden werd gefraudeerd. De conferentie was niet gericht op de vraag naar de noodzaak van fraudebestrijding of de effectiviteit daarvan. De wet Boeten werd als onderwerp gekozen vanwege het opmerkelijke feit dat met deze wet de functies van opsporing, vaststelling en straf in één hand werden gelegd (al worden zwaardere fraudegevallen nog wel doorgeschoven naar het OM). Daarnaast regelt de wet dat de uitvoerende instanties de leveel of ten onrechte uitgekeerde bedragen ook zelf terugver-

deren. Deze taken worden door de wet bovendien dwingend opgelegd. Voorheen had de uitvoeringsinstanties de mogelijkheid sancties toe te passen als dat in een bepaald geval dienstig was. Nu moet dat te allen tijde op grond van bureaucratische regels. Dit roept in de uitvoeringspraktijk vragen en in veel gevallen ook weerstand op, zeker daar waar de wet sancties op administratieve nalatigheid dwingend voorschrijft. De vraag dient zich aan wat deze wet impliceert ten aanzien van de verhouding tussen de overheid c.q. de uitvoeringsinstantie en de burger c.q. de cliënt.

wegend negatief werd gereageerd op de wet.

De wet criminaliseert: wat slordigheid was wordt fraude. Eensgezind was men van mening dat de wet criminaliserend werkt en een veel te groot beroep doet op de bureaucratische competentie van burgers. Vergissingen en onbedoelde nalatigheid wordt door de wet betfeld als fraude.

De wet vormt een repressieve 'overkill'. Als sanctiemiddel werd de wet als veel te rigide beoordeeld. Repressie is nodig maar dan nadrukkelijk als sluitstuk van het gehele beleid. De wet zou zich om die reden uitsluitend moeten richten op

Uitkeringsgerechtigden

Olympiade Conferentie

De naam Olympiade Conferentie verwijst naar vijf in elkaar grijpende cirkels (groepen) van deelnemers, burgers, politici, deskundigen, enz. Deze conferentievorm werd ontwikkeld door het Landelijk Centrum Opbouwwerk. Deelnemers aan een dergelijke conferentie worden ondergebracht in afzonderlijke cirkels van deelnemers met vergelijkbare achtergrond. Deze cirkels benaderen de vraagstelling vanuit verschillende invalshoeken. Door de samenstelling van de vijf cirkels en de werkwijze kunnen originele en inspirerende inzichten tot stand komen. De conferentie is compact van opzet, één dagdeel, en kent een beperkt aantal deelnemers, die ieder garant staan voor een kwaliteitsbijdrage in de discussie.

De samenstelling van de cirkels is afhankelijk van het onderwerp.

De Olympiade is opgebouwd uit drie rondes.

In de eerste ronde wordt gediscussieerd in de eigen cirkel en aan de hand van stellingen. Hiervan worden beknopte rapportages gemaakt, die worden uitgewisseld.

In de tweede ronde wordt opnieuw in de eigen cirkel gediscussieerd maar nu aan de hand van de rapportages. Met dien verstande dat de 'generalisten' aan de slag gaan met de opbrengst van de cirkels 2 t/m 5 en de overige cirkels aan de slag gaan met de opbrengst van de generalisten. Op deze wijze ontstaat een intensieve wisselwerking van invalshoeken en standpunten. Ook deze ronde wordt besloten met beknopte rapportages. De derde ronde bestaat uit een semi-plenaire debat met de opbrengsten tot dan toe als basis. Deelnemers zijn alle generalisten en alle vertegenwoordiger van elk der overige cirkels.

Negatief maar genuanceerd oordeel

De conferentie bracht deskundigen bijeen in een 'expert-meeting' van uitkeringsgerechtigden, uitvoerders, beleidsmakers, wetenschappers en onafhankelijke 'generalisten'. Verrassend was de grote eensgezindheid op de hoofdlijnen van conclusies. Wat allereerst opvalt is dat vanuit alle geleidingen genuanceerd maar over-

de 'harde fraude'. Voor het overige achtten men het voormalig sanctiebeleid toereikend. Zeker nu dat gesteund wordt door gekoppelde gegevensbestanden (middels het soft-nummer) en de witte fraude vrijwel geëlimineerd kan worden.

Preventief effect op fraude is maar beperkt. Burgers zullen terughoudender worden met het gebruik van uitkeringsrechten (Wie zich niet laat zien wordt niet

Het SBO organiseert een bijeenkomst naar aanleiding van de oratie van Prof.Dr. Jan Willem Duyvendak, bijzonder hoogleraar wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Het Belang van Derden

Over opbouwwerk, sociale cohesie en multiculturaliteit.

de bijeenkomst staat onder leiding van de publicist Drs. Jos van der Lans en bestaat uit drie onderdelen:

- Jos van der Lans interviewt Jan Willem Duyvendak over diens visie en observaties zoals neergelegd in zijn oratie.
- Jan Willem Duyvendak gaat in gesprek en discussie met de deelnemers aan de bijeenkomst, Jos van der Lans treedt op als verkeersleider.
- Een informele ontmoeting met een drankje en een hapje vormt het laatste onderdeel van de bijeenkomst.

Het SBO is 'aler!' ter plekke om een eventuele follow-up van bepaalde zaken voor haar rekening te nemen.

de schaduwbeslissing van de com-r. Door zwaarder te leunen op de daard-beoordeling van de computer tijd worden bespaard. Gemakzucht leiden tot het vermijden van moeilijke oordelingen over verwijtbaarheid en snel 'kloppend willen maken' van de inistratie van de uitkeringsgerechtig-

Inconsistent beleid.

De wet staat haaks op deregulering en decentralisatie. Op dit punt is het beleid van de rijksoverheid inconsistent. In dit verband werd tevens genoteerd dat de

worden gecriminaliseerd

wet op gespannen voet staat met de taak van de overheid om een sociaal-financieel vangnet te bieden aan burgers. Ook werd opgemerkt dat de nemende overheid steeds soepeler wordt met de klant centraal ('leuker kunnen we 't voor u niet maken'), de gevende overheid steeds strakker met het systeem centraal. Bedenkingen ten aanzien van de uitvoerbaarheid. Van verschillende kanten werden tal van bedenkingen ten aanzien van de uitvoerbaarheid naar voren gebracht

De standpunten liepen uiteen van 'niet uitvoerbaar' tot 'slecht uitvoerbaar'. Bijzonder opvallend was daarbij de volgende conclusie: De beoordelingsruimte die de wet laat voor uitvoerders is marginaal. Die marginale ruimte zou optimaal moeten worden benut, maar de vrees bestaat dat dat niet of nauwelijks zal gebeuren uit gemakzucht of wegens de werkdruk. Het gaat om een beheersmechanisme, waarbij de individuele beslissing van de beoordelaar wordt getoetst

de wet geschrapt?

alleen tijdens de conferentie maar ook op ruime schaal in de wereld van de sociale zekerheid en in toenemende mate ook in de politiek is de wet inmiddels onder zware kritiek komen te liggen. Op het recente PvdA-congres werd een amendement ingediend om te streven naar afschaffing van de wet. Organisaties van uitkeringsgerechtigden hebben aangekondigd te zullen rapporteren over hun bevindingen met deze wet om daarmee de noodzaak van afschaffing te onderbouwen. Het uitstel met een half jaar voor de Sociale Diensten zal in die kring denklijk worden aangegrepen om ervoor te pleiten de wet niet in te voeren.

Een verslag van de conferentie kan worden opgevraagd bij het LGO (zie colofon). Kosten: f 10,- excl. porto.

17 Gedachtenwisseling SBO

APRIL voor de geïnteresseerde vakgenoten

Donderdag-middag 17 april a.s. organiseert het Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk een kennismaking en gedachtenwisseling voor de geïnteresseerde vakgenoten met **Professor Jan-Willem Duyvendak** bijzonder hoogleraar wetenschappelijke grondslagen opbouwwerk aan de Erasmus Universiteit naar aanleiding van zijn inaugurale rede **Het Belang van Derden** Over opbouwwerk, sociale cohesie en multiculturaliteit

De bijeenkomst staat onder leiding van de publicist Drs Jos van der Lans

- * Jos van der Lans interviewt Jan-Willem Duyvendak over zijn visie en observaties, zoals uitgesproken in zijn oratie
- * Jan-Willem Duyvendak beantwoordt vragen van gespreks- deelnemers en gaat de discussie aan, waarbij Jos van der Lans optreedt als verkeersleider
- * een informele ontmoeting met een drankje en een hapje vormt het laatste onderdeel van de bijeenkomst

Aanmeldingen voor deelname worden geregistreerd in volgorde van binnenkomst. Geregistreerde deelnemers ontvangen tijdig:

- Uitnodiging (met route-beschrijving)
- Bewijs van Toegang.

Kosten per deelnemer: Fl. 30,- incl. consumpties. Aanmelding geschiedt d.m.v. de in deze MO/Samenlevingsopbouw opgenomen **Antwoordkaart**.

Deskundig Maatregel

SBO

Het Belang van Derden
over opbouwwerk, sociale cohesie en multiculturaliteit

gesprekken tussen Jan-Willem Duyvendak, Jos van der Lans en de vakgenoten opbouwwerkers

Donderdag 17 april 1997

Aanvang 14 uur 30

Jaarbeurs Congrescentrum Utrecht
nabij Centraal Station Utrecht

Opgave via Antwoordkaart
(toewijzing plaatsen: vlg. datum van opgave)

Deelnemersbijdrage Fl. 30,- incl. consumpties
(betaling: na opgave ontvangt U een accept-girokaart)

door Catrinus Egas

Op 11 december 1996 waren kundigen bijeen in een Olympe Conferentie over de wet Boet Maatregelen, Terug- en Invordering. De conferentie was georganiseerd door het Nederlands Centrum voor Sociaal Beleid en het Landelijk Centrum Opbouwwerk. Deze organisaties hadden elkaar gevonden in een 'gedeelde verbijstering' over de inhoud en de strekking van de wet, die korthedshalve als de 'wet Boeten' wordt aangeduid. Rond de tot standkoming van de wet heeft weinig of geen publieke discussie plaatsgevonden. Wellicht omdat ze werd gezien als een technische uniformeringsoperatie. Toch zijn de gevolgen algemeen hard en diep ingrijpend voor zowel de burger/cliënt als voor de uitvoeringspraktijk van de sociale zekerheid.

De wet Boeten; sluitstuk van repressief beleid

De wet werd op 1 augustus 1996 van kracht voor de meeste sociale verzekeringswetten. De wetten die in uitvoering zijn bij de gemeenten (sociale dienst) zijn daar nog van uitgezonderd. De invoeringsdatum daarvoor is inmiddels verschoven van 1 januari naar 1 juli 1997. De wet Boeten is een stap in een lange reeks van beleidsmaatregelen die tot doel hebben om misbruik van sociale uitkeringen terug te dringen. Een bekend, en veel besproken, voorbeeld daarvan was de toevoeging van opsporingsambtenaren aan de sociale diensten. Uit CBS-cijfers (kwartaalbericht 96/2) blijkt dat in 1994 5,4 miljoen mensen een uitkering hadden voor een totaalbedrag van 90 miljard gulden. In dat jaar werden een kleine 40 duizend fraudegevallen aangetoond (7,4 per duizend uitkeringen) voor een totaalbedrag van 286 miljoen gulden, hetgeen betekent dat van elke duizend gulden drie gulden werd gefraudeerd. De conferentie was niet gericht op de vraag naar de noodzaak van fraudebestrijding of de effectiviteit daarvan. De wet Boeten werd als onderwerp gekozen vanwege het opmerkelijke feit dat met deze wet de functies van opsporing, vaststelling en straf in één hand werden gelegd (al worden zwaardere fraudegevallen nog wel doorgeschoven naar het OM). Daarnaast regelt de wet dat de uitvoerders de instanties de teveel of ten onrechte uitgekeerde bedragen ook zelf terugvoer-

van de verhouding tussen de overheid c.q. de uitvoeringsinstantie en de burger c.q. de cliënt.

rigide beoordeeld. Repressie is nodig maar dan nadrukkelijk als sluitstuk van het gehele beleid. De wet zou zich om die reden uitsluitend moeten richten op

Uitkeringsgerechtigden

Olympiade Conferentie

De naam Olympiade Conferentie verwijst naar vijf in elkaar grijpende cirkels (groepen) van deelnemers, burgers, politici, deskundigen, enz. Deze conferentievorm werd ontwikkeld door het Landelijk Centrum Opbouwwerk. Deelnemers aan een dergelijke conferentie worden ondergebracht in afzonderlijke cirkels van deelnemers met vergelijkbare achtergrond. Deze cirkels benaderen de vraagstelling vanuit verschillende invalshoeken. Door de samenstelling van de vijf cirkels en de werkwijze kunnen originele en inspirerende inzichten tot stand komen. De conferentie is compact van opzet, één dagdeel, en kent een beperkt aantal deelnemers, die ieder garant staan voor een kwaliteitsbijdrage in de discussie. De samenstelling van de cirkels is afhankelijk van het onderwerp. De Olympiade is opgebouwd uit drie rondes. In de eerste ronde wordt gediscussieerd in de eigen cirkel en aan de hand van stellingen. Hiervan worden beknopte rapportages gemaakt, die worden uitgewisseld. In de tweede ronde wordt opnieuw in de eigen cirkel gediscussieerd maar nu aan de hand van de rapportages. Met dien verstande dat de 'generalisten' aan de slag gaan met de opbrengst van de cirkels 2 t/m 5 en de overige cirkels aan de slag gaan met de opbrengst van de generalisten. Op deze wijze ontstaat een intensieve wisselwerking van invalshoeken en standpunten. Ook deze ronde wordt besloten met beknopte rapportages. De derde ronde bestaat uit een semi-plenaire debat met de opbrengsten tot dan toe als basis. Deelnemers zijn alle generalisten en een vertegenwoordiger van elk der overige cirkels.

Negatief maar genuanceerd oordeel

De conferentie bracht deskundigen bijeen in een 'expert-meeting' van: uitkeringsgerechtigden, uitvoerders, beleidsmakers, wetenschappers en onafhankelijke 'generalisten'. Verrassend was de grote eensgezindheid op de hoofdlijnen van conclusies. Wat allereerst opvalt is dat vanuit alle geledingen genuanceerd maar over-

de 'harde fraude'. Voor het overige achtte men het voormalig sanctiebeleid toereikend. Zeker nu dat gesteund wordt door gekoppelde gegevensbestanden (middels het softi-nummer) en de wille fraude vrijwel geëlimineerd kan worden. Preventief effect op fraude is maar beperkt. Burgers zullen terughoudender worden met het gebruik van uitkeringsrechten (Wie zich niet laat zien wordt niet

kill''

afgestraft). Notoire fraudeurs zullen echter hun creativiteit blijven aanwenden, hetgeen zal leiden tot een toename van de 'zwarte fraude'. De wet werd als weinig effectief ten aanzien van fraudepreventie beoordeeld. Zoiets werkt alleen als het gaat om heldere en overzichtelijke regels (zoals in het verkeer). Daarvan is in de sociale zekerheid niet of nauwelijks sprake. Ook zijn de regels niet voldoende bekend.

Inconsistent beleid.

De wet staat haaks op deregulering en decentralisatie. Op dit punt is het beleid van de rijksoverheid inconsistent. In dit verband werd tevens genoteerd dat de

aan de schaduwbeslissing van de computer. Door zwaarder te leunen op de standaard-beoordeling van de computer kan tijd worden bespaard. Gemakzucht kan leiden tot het vermijden van moeilijke beoordelingen over verwijtbaarheid en het snel 'kloppend willen maken' van de administratie van de uitkeringsgerechtigde.

Wordt de wet geschrapt?

Niet alleen tijdens de conferentie maar ook op ruime schaal in de wereld van de sociale zekerheid en in toenemende mate ook in de politiek is de wet inmiddels onder zware kritiek komen te liggen. Op het recente PvdA-congres werd een amendement ingediend om te streven naar afschaffing van de wet. Organisaties van uitkeringsgerechtigden hebben aangekondigd te zullen rapporteren over hun bevindingen met deze wet om daarmee de noodzaak van afschaffing te onderbouwen. Het uitstel met een half jaar voor de Sociale Diensten zal in die kring denklijk worden aangegrepen om ervoor te pleiten de wet niet in te voeren.

Een verslag van de conferentie kan worden opgevraagd bij het LCD (zie colofon). Kosten: f10,- excl. porto.

□

worden gecriminaliseerd

wet op gespannen voet staat met de taak van de overheid om een sociaal-financieel vangnet te bieden aan burgers. Ook werd opgemerkt dat de nemende overheid steeds soepeler wordt met de klant centraal ('leuker kunnen we 't voor u niet maken'), de gevende overheid steeds strakker met het systeem centraal. Bedenkingen ten aanzien van de uitvoerbaarheid. Van verschillende kanten werden tal van bedenkingen ten aanzien van de uitvoerbaarheid naar voren gebracht.

De standpunten liepen uiteen van 'niet uitvoerbaar' tot 'slecht uitvoerbaar'. Bijzonder opvallend was daarbij de volgende conclusie: De beoordelingsruimte die de wet laat voor uitvoerders is marginaal. Die marginale ruimte zou optimaal moeten worden benut, maar de vrees bestaat dat dat niet of nauwelijks zal gebeuren uit gemakzucht of wegens de werkdruk. Het gaat om een beheersmechanisme, waarbij de individuele beslissing van de beoordelaar wordt getoetst

17 Gedachtenwisseling SBO

APRIL voor de geïnteresseerde vakgenoten

Donderdag-middag 17 april a.s. organiseert het Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk een kennismaking en gedachtenwisseling voor de geïnteresseerde vakgenoten met **Professor Jan-Willem Duyvendak** bijzonder hoogleraar wetenschappelijke grondslagen opbouwwerk aan de Erasmus Universiteit naar aanleiding van zijn inaugurale rede:
Het Belang van Derden
Over opbouwwerk, sociale cohesie en multiculturaliteit

De bijeenkomst staat onder leiding van de publicist Drs Jos van der Lans
• Jos van der Lans interviewt Jan-Willem Duyvendak over zijn visie en observaties, zoals uitgesproken in zijn oratie
• Jan-Willem Duyvendak beantwoordt vragen van gespreks- deelnemers en gaat de discussie aan, waarbij Jos van der Lans optreedt als verkeerleider
• een informele ontmoeting met een drankje en een hapje vormt het laatste onderdeel van de bijeenkomst

Aanmeldingen voor deelname worden geregistreerd in volgorde van binnenkomst. Geregistreerde deelnemers ontvangen tijdig:
• Uitnodiging (met route-beschrijving)
• Bewijs van Toegang
Kosten per deelnemer: Fl. 30,- incl. consumpties. Aanmelding geschiedt d.m.v. de in deze MO/Samenlevingsopbouw opgenomen **Antwoordkaart**.

De corporaties als motor voor

Door Klaas Koelje

Op 27 november 1996 organiseerde het Landelijke Centrum Opbouwwerk samen met de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMI-GO) een workshop over 'werken met een wijk milieuplan'. Een van de inleidingen op die dag werd verzorgd door Theo de Rooij, milieucoördinator van de Dordse woningcorporatie, Woondrecht. Hij is medewerker van het Experiment Stadsecologie en vertelde in zijn inleiding over het tot stand komen van de plannen, de samenwerking en de beoogde effecten ten aanzien van duurzaamheid en sociale cohesie in de wijk Wielwijk in Dordrecht.

Kiemen leggen

De Woningbouwcorporatie Woondrecht in Dordrecht is sinds een jaar geprivatiseerd. Het woningbezit omvat ongeveer 9000 woningen hetgeen een kwart van het woningbestand in Dordrecht is. De afgelopen vijf à zes jaar werkte Theo de Rooij één dag per week als milieucoördinator naast zijn andere werkzaamheden als projectleider. Sinds kort heeft de corporatie hem echter fulltime op de projectontwikkeling rond het duurzaam bouwen aangesteld.

De wijk Wielwijk waar Theo de Rooij zich in de inleiding op concentreert is voor nagenoeg honderd procent in handen van de corporatie. De wijk telt 1500 woningen en pakweg 5000 bewoners. De wijk is gebouwd vanaf 1958 en ingericht met 3- en 4-lagige hoogbouw en laagbouw. In de wijk zijn 4 subwijken te onderscheiden, gegroepeerd rond een wijkwinkelen. Ook dat winkelcentrum is deels door de corporatie aangekocht vanwege de om zich heen grijpende verpaupering. De A16 die direct naast de wijk ligt vormt een grote bron van geluidsbelasting. Een ander probleem is de subwijk Zeewaterbuurt dat grotendeels bevolkt wordt door voormalige woonwagenbewoners. De Rooij constateert dat het een kritische groep is die duidelijk een andere cultuur heeft. Mede aan de hand van dia's laat hij zien hoe de wijk er momenteel uitziet en de nogal omvangrijke plannen voor de nabije toekomst.

Experiment

Vijf jaar geleden startte een experiment stadsecologie. In tegenstelling tot de algemene tendens om tot renovatie en nieuwbouw over te gaan en verder "de boel de boel te laten" Het milieubeleidsplan zou pas veel later komen. Het alval werd in beperkte mate gescheiden ingezameld. Ook was er enige aandacht voor het huishouden hetgeen voornamelijk gericht was op de kwaliteit van het binnenmilieu. Een adviesgroep uit Gouda werd ingeschakeld en dat leidde ondermeer tot de opzet van themagroepen rond de onderwerpen bouwen, groen, verkeer en bewonersparticipatie. Dit leidde tot de presentatie van een Nieuw Groenconcept; door capaciteitsproblemen volgde pas in 1996 de rapportage aan B en W over de geïnventariseerde mogelijkheden van stadsecologie in Wielwijk. Inmiddels was de projectgroep met vertegenwoordigers van bewoners, opbouwwerk, Woondrecht, Gemeente en politie al aan de slag gegaan om een aantal mogelijkheden te realiseren.

Woningen

In de bestaande woningvoorraad zijn isolatiemaatregelen genomen, hr-ketels geplaatst, zonnepanelen waar mogelijk en tochtsluizen geïnstalleerd. Daarbij was de afspraak met de bewoners dat van de maandelijkse f 30,- besparing op gas, twintig gulden terug ging naar de corporatie in de vorm van huurverhoging. Dit geld werd voor een groot gedeelte gebruikt om de investeringen te kunnen betalen. Een win-win-situatie.

Het enige waar de nodige discussie over ontstond was het besluit om serres aan de huizen te bouwen. De bewoners wilden dat liever niet. Zij wilden liever uitbouwen in verband met de kleine woonkamers. Een serre zou hiervoor in de winter geen uitkomst bieden. Besloten werd dat de bewoners konden kiezen uit beide mogelijkheden. Belangrijke maatregelen waren ook nog het aanbrengen van spaardouches, toiletten en -kranen en bij het kozijnherstel werd zoveel mogelijk gewerkt met duurzaam materiaal. Soms moesten kozijnen gesloopt worden maar er werd geen tropisch hardhout meer gebruikt.

In de nieuwbouwplannen waren extra mogelijkheden voor energiebesparing en verbetering van het binnenmilieu. De

installatie van warmte-terugwinningsinstallaties leverde nog eens een extra besparing op van 200 m3 gas per jaar. Bij een vijftal woningen is een zonnepaneel geplaatst dat ongeveer voor de helft in de electriciteitsbehoefte voorziet. De woningcorporatie Woondrecht is daarmee de eerste in Nederland die een dergelijke energiebron heeft. Tot dusver zijn dat soort energiebronnen alleen nog maar in handen van de electriciteitsproducenten of particulieren. De Rooij benadrukt dat steeds geprobeerd is deze maatregelen zo integraal mogelijk uit te voeren.

Groen

In de aanpak van het groenplan was het belangrijk om met name de privétuinen goed bereikbaar te maken. Rond de hoogbouw was dat een probleem. Bergingen op de begane grond en de daardoor aanwezige blinde muren zijn de plekken waar vandalisme plaatsvindt. Dit is aangepakt door vanaf de eerste etage trappen te maken die rechtstreeks naar de tuinen leidden. Daarmee was de animo om de privétuin te onderhouden ook vergroot. Bij een aantal hoogbouwcomplexen wordt grond aangebracht tot de eerste woonlaag. De gemeente onderhoudt die tuin.

Met de oprichting van een groenteam en de realisering van een ecologische binnentuin in Wielwijk waren de basiselementen gelegd waaruit nieuwe stappen konden worden ondernomen. Dit noemt Theo de Rooij: "Kiemen leggen waaruit af en toe een plantje opkomt terwijl je droomt van een prachtig bos".

Rivier

Vervolgens ontvouwde Theo de indrukwekkende plannen die voor Wielwijk bestaan. De waterpartijen worden uitgebreid en zullen dwars door de wijk worden getrokken. Het geheel zal een rivier-achtig karakter krijgen met netzomen en dergelijke. Dat idee is ontstaan omdat de bestaande riolering eigenlijk vergroot moet worden. Door opgevangen hemelwater te lozen op de rivier heeft het bestaande riool voldoende capaciteit. Een fikse kostenbesparing. Een dijk aan de rand van de wijk wordt langzaam groen. De natuur mag daar haar gang gaan. De dijk wordt zo een groene ader die tussen diverse wijken in

het wijkmilieuplan

ligt en waar 'groene (land) en blauwe (water) vingers' aanhaken.

Buurtkudde

Een van de nieuwste plannen is om een buurtkudde schapen aan te schaffen. Dit in plaats van een maaimachine van f 20.000,-. Die buurtkudde moet een groot grasveld voor een voormalig bejaardentehuis kort houden. Het bejaardentehuis is thans een broedplaats van nieuwe ideeën doordat het ondermeer onderdak biedt aan kunstenaars.

Theo de Rooij constateert dat de woningbouwcorporatie de trekkerrol heeft overgenomen. Dat was van groot belang omdat de gemeentelijke inzet minder werd en de opgebouwde voorsprong verloren dreigde te gaan. De stadsecoloog zorgt nu voor de link met het gemeentelijke beleid.

Uitgangspunt voor Woondrecht is dat Wielwijk ook over dertig jaar nog interessant moet zijn. Daarom zal steeds weer een stapje gezet moeten worden in de richting van een ecologisch interessante wijk. Zo zal ook geprobeerd worden de huidige aanzugende werking voor de sociaal zwakkeren te doorbreken maar dat zal lastig worden gezien de gemeentelijke huisvestingsregels.

Woondrecht vervult een voortrekkersrol ten opzichte van andere corporaties als het gaat om actief duurzaamheidsbeleid in het land. Theo de Rooij constateert dat men inzicht dat woningen bij de tijd moeten blijven. Het milieu- en energie-aspect is daarbij heel belangrijk. De cultuuromslag gaat nu heel snel. Vijf jaar geleden vond iedereen alles te duur en nu wil men wel investeren. Ook de top-down-benadering wordt verlaten omdat men zo langzamerhand begint in te zien dat er dan niks van de grond komt. Ook Woondrecht probeert wel eens wat door te douwen maar "dan krijgen we de bewoners op onze nek". Hij noemt daarbij als voorbeeld het voorstel om tot f 50,- huurverhoging over te gaan in plaats van f 25,- voor de bekostiging van zonneboilers. Dat ging er niet in bij de bewoners en ging dus niet door.

Lange tijd

Er is inmiddels een groenteam geformeerd dat zich bezighoudt met de terreinen tussen de flats in de wijk. Het is de bedoeling dat samen met de bewoners in te richten.

In de projectgroep zitten bewoners die denkers en praters zijn. Zij bedenken en beoordelen mede het beleid.

In de werving van nieuwe huurders wordt ook steeds geprobeerd om mensen die interesse hebben in tuin(er)en voor huizen met tuinen te vinden. Diverse wijkstraten moeten groen worden. De meeste bewoners willen dat niet. Die willen de auto voor de deur. Door het aanleggen van een voorbeeld hoopt Theo de Rooij dat wel voor elkaar te krijgen. Voor dat soort zeer lokale ideeën worden deelprojectgroepen opgezet.

Hij benadrukt nogmaals de verschillende meningen over de plannen tussen beroepskrachten en bewoners: schapen in de wijk tegenover schapenpoep; auto's tegenover auto's uit het zicht; zelfbeheer tegenover verloedering en enthousiaste voorstellen tegenover "jullie maken ons lekker maar er is geen geld".

Theo de Rooij besluit zijn inleiding met de constatering dat men in Wielwijk aardig op gang is maar "er is nog een lange tijd te gaan".

Van de studiedag is een integraal verslag verschenen.

Prijs:

f 10,- inclusief porto.

Bestellen:

telefonisch of schriftelijk bij L.C.C.

Postbus 1004,

8001 BA Zwolle,

tel 038-4232117

Voor informatie over LAMIGO en over het thema opbouwwerk en duurzaamheid kan op dit adres contact op worden genomen met Dautsje Nauta.

New Publication:

Social Inclusion & Citizenship
The Contribution of Community
Development

A New Publication by the *Combined European Bureau for Social Development*. Available in English and French, Spring 1997.

Contents

- * A clear framework is provided: the booklet is designed to give an overview, in the European context, of (I) what community development/social development is and (II) what outcomes it can deliver for poor people in communities.
- * Key principles are identified: the individual and the collective, process and task, a focus on disadvantage, participation, prevention, change and influence.
- * Eight community development themes which relate to social inclusion are proposed: counter-information, democratic representation, commonality of experiences, collective responses, an integrated approach, local authority strategies, the local environment, imaginative ideas.
- * Three case studies are presented: participation in five villages in Hungary, community involvement in a housing area of Orebro in Sweden, the unconventional answer to increasing housing rents that was found in Heerlen, the Netherlands.
- * The methods, skills and knowledge required to practice community development are discussed, the expected outcomes are specified and seven practice models are put forward: reducing prices and increasing incomes, promoting collaboration, community enterprise, enhancing skills and abilities, providing challenge, influencing policy.
- * The policies required from agencies if community development is to be effective are identified: genuine community involvement in policy discussions and decision-making, flexible management, a targeted approach, an integrated strategy.
- * Essential resources are also noted: longterm funding, equitable partnerships, support from a range of agencies, evaluation.

Deze CEBSD-publicatie wordt uitgegeven door de Dr. Gradus Handriks-stichting en wordt gesponsoreerd op de Europese Conferentie van Bewonersorganisaties die op initiatief van het LSA op 13 en 14 april a.s. in Den Haag wordt gehouden.

Uitkomsten eerste Sociale Conferentie over armoede 1996

door Chris Veldhuysen

Onderzoek naar de oorzaken van armoede, koopkrachtverbetering en cliëntenparticipatie zijn enkele van de belangrijkste aanbevelingen van de Stuurgroep Sociale Conferentie die voorzitter Havermans heeft aangeboden aan minister Melkert en staatssecretaris Terpstra. De conferentie, gehouden in oktober 1996 in Zwolle, is voorbereid in werkgroepen met deelnemers uit cliëntenorganisaties, uitvoeringsinstaties, maatschappelijke organisaties en overheden. Minister Melkert neemt deze aanbevelingen mee in de voortgangsrapportage armoedebestrijding die hij in april aan de Tweede Kamer zal sturen. In oktober 1997 wordt een tweede conferentie georganiseerd.

Doorzaken van armoede

De diverse betrokken organisaties hebben tijdens de conferentie duidelijk te kennen gegeven dat er behoefte bestaat aan een nadere analyse van de oorzaken van armoede, waarin een aantal essentiële kenmerken van onze maatschappelijke ordening wordt betrokken. De Stuurgroep ondersteunt deze wens en geeft aan dat duidelijk moet worden dat niet alleen persoonsgebonden maar ook maatschappelijke factoren medebepalend zijn voor het bestaan van armoede en sociale uitsluiting.

Koopkrachtverbetering

Tijdens de conferentie is heel nadrukkelijk gesteld dat de koopkrachtpositie van de minima verbeterd moet worden door generieke inkomensmaatregelen. Tevens moet het kabinet in gesprek met betrokken partijen huisuitzetting en afsluiting van gas, water en elektriciteit tot een uiterste minimum beperken. Dergelijke situaties zijn een van de meest vernederende ervaringen van sociale uitsluiting. De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) moet opdracht krijgen ervaringen met lokale woonlastenfonds te evalueren en de opgedane praktijkervaring te verspreiden. Maatregelen om het niet-gebruik van bestaande voorzieningen tegen te gaan moeten voortgezet worden. Dat betekent enerzijds op rijksniveau regelingen samenhangend, hanteerbaar en uitvoerbaar voor uitvoerder en burger maken en anderzijds werken aan voorlichting en campagnes,

zoals bij de inwerkingtreding van de nieuwe huursubsidiewet.

Toegang tot betaald en onbetaald werk

In de beleving van veel uitkeringsgerechtigden is het gebrek aan een bewegingsvrijheid een struikelblok in hun pogingen om met zinvolle activiteiten naar buiten te treden en hier maatschappelijke herkenning voor te krijgen. Het kabinet zou de ruimte voor eigen initiatief moeten vergroten door als eerste stap de gemeentelijke mogelijkheden om tijdelijke onthefing van de sollicitatieplicht te verlenen, te vergroten.

Zelfbeschikking

eningen en ervaringen van cliënten moeten een veel grotere rol spelen in de voorzieningen om armoede en uitsluiting terug te dringen. Dat betekent een verdergaande ontwikkeling naar meer cliëntenparticipatie, in de vorm van cliëntenraden, maar ook in het creëren van voorwaarden waaronder deze goed kunnen werken. Daartoe behoort ook een inventarisatie en verspreiding van de ervaringen

vernederende ervaringen van sociale uitsluiting

die op lokaal niveau op dit punt zijn opgedaan. Tijdens de conferentie is aangedrongen op een wettelijke regeling. Die kan de positie van de diverse actoren verduidelijken en waar nodig versterken. De Stuurgroep verwacht dat het moeilijk is om in een nationale regeling voldoende recht te doen aan de grote verschillen op lokaal niveau.

Het functioneren van uitvoeringsorganisaties

De Stuurgroep wil de tweede conferentie benutten om nader te verkennen wat de mogelijkheden en grenzen van lokaal anti-armoedebeleid zijn om de benutting van bestaande mogelijkheden te optimaliseren en duidelijk te maken welke wijzigingen er in de landelijke regelgeving gewenst zijn.

Onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting

De Stuurgroep beveelt aan om in onderwijsprogramma's aandacht te besteden aan het ontwikkelen van kennis en vaardigheden die mensen nodig hebben om niet in de armoede te geraken of er zich uit los te maken. Daarnaast is de toegankelijkheid van onderwijs voor kinderen uit huishoudens met een minimuminkomen reden tot zorg. Wanneer er sprake is van financiële belemmeringen dat moet de overheid deze belemmeringen weg nemen.

Op het terrein van gezondheidszorg moet er getoetst worden of de toename van eigen risico's en eigen bijdragen voldoende worden gecompenseerd door een flankerend beleid voor minima. Ook moet er meer aandacht komen voor de groeiende groep onverzekerden, die uitgesloten dreigen te raken van zorg. Dat geldt met name voor dak- en thuislozen. De kwaliteit van particuliere pensions voor dak- en thuislozen kan verbeterd worden door de ontwikkeling en invoering van een keurmerk. Experimenten vinden al plaats onder auspiciën van de SEV. Op de woningmarkt moet de doorstroming bevorderd worden om voldoende goedkope woningen vrij te laten komen voor mensen met een laag inkomen.

Mensen zoals wij

Toespraak van Mara Matveld voor de sociale conferentie

Ik ben Mara Matveld uit Weert. ik ben hier gevraagd omdat ik actief ben in de uitkeringsgerechtigdenbeweging. Vanuit die hoedanigheid spreek ik ook tot u, maar als uitkeringsgerechtigde ben ik ook vrouw, moeder, luisteraarster, actievoerster, kortom gewoon mens zoals u ook. Mede daarom luidt de titel van mijn speech 'mensen zoals wij'.

De eerste vraag die ik aan de orde wil stellen, luidt: Waarom sta ik hier? Eerst zouden alleen een minister en een professor een openings-speech houden op deze eerste sociale conferentie. Toen dat voorstel op papier stond hebben enkele verlichte geesten gezegd: "Moeten we ook niet een van de minima aan het woord laten? Het gaat toch over hen?" "Nu je het zegt", zeiden de anderen, "niet aan gedacht". Weet je iemand? Via via is toen - toevallig en zonder dat ik van iets wist - mijn naam bij de programmacommissie op tafel gelegd. Daarom sta ik hier. Maar hier hadden duizenden anderen kunnen staan.

Hier had Ger kunnen staan die vernieuwde denkbeelden heeft over economie en arbeid en deze ook in de praktijk brengt. Die een korting kreeg op z'n toch al te lage uitkering, omdat hij niet solliciteerde op banen die er niet zijn, terwijl hij nota bene genoeg werk heeft; werk dat z'n zin ontleent aan maatschappelijk nut en niet aan het loutere feit dat het wel of niet betaald wordt.

Hier had Greet kunnen staan, die met zwart poetsen zichzelf en haar kinderen uit de armoede kan houden. Die constant angst heeft verlinkt te worden, anoniem verklikt, maar die deze angst wegdrukt met haar nog grotere angst om in de schulden te raken. Hier had Helma kunnen staan, die als alleenstaande ouder zelf voor haar gehandicapte zoon wil blijven zorgen. Die dag en nacht werkt, maar desondanks nog steeds gediskwalificeerd wordt als 'in-actieve'. Deze onjuiste en beledigende aanduiding hoop ik na Zwolle nooit meer te lezen in nota's en rapporten van de ministeries die deze bijeenkomst organiseren. Dan hebben we in elk geval al iets bereikt. Doen we dat, minister?? Doen we!

Hier had Petra kunnen staan, die in de onmogelijke situatie zat dat ze 40% van

de uitkering moest uitgeven aan woonlasten. Die daarom met tweeën een huis is gaan delen, niet omdat ze het zo leuk vond, maar uit pure noodzaak om uit de armoede te blijven. Petra, die vanwege deze oplossing moeilijkheden heeft gekregen met de sociale dienst, waarvan veel medewerkers vandaag naar Zwolle zijn gekomen om te overleggen hoe ze mensen kunnen helpen om uit de armoede te geraken.

Arm gemaakt

Hier had Ria kunnen staan als ze niet in de vernieling was gedraaid door de obsessie van niks. Veel mensen zitten gevangen in deze obsessie van niks: ze kunnen aan niets anders meer denken dan aan de verlamdende feit dat ze te weinig geld hebben om fatsoenlijk te leven. Ria had hier ook kunnen staan. Of haar dochter die wel de capaciteiten heeft, maar niet de kans om verder te studeren vanwege de situatie waarin zij, haar moeder en heel veel andere armoedemakers terecht zijn gekomen. Let wel, ik spreek niet van arme mensen, ook niet van arm geworden mensen, maar van arm gemaakte mensen. Speciaal omdat het over onze kinderen gaat en over hun gebrek aan toekomst. Maar de term 'arm gemaakt' is op velen van ons van toepassing. Armoede ontstaat niet, armoede wordt gemaakt!

Hier had Joselia kunnen staan, die als zwarte vrouw dwars door driedubbele onderdrukking en discriminatie heen groeit in eigenwaarde.

Hier hadden Nihat en Fatima kunnen staan die in Nederland geboren en getogen zijn, maar niet geaccepteerd worden en weinig kansen krijgen, omdat hun vader destijds vanuit Turkije en Marokko hier naar toe zijn gehaald om het vuile werk te doen. Hun handen zagen we toen graag, maar hun gezicht hebben we nog steeds niet geaccepteerd.

Hier had Castella kunnen staan, die uit zijn eigen land is moeten vluchten, die daar letterlijk weggeschoten is met wapens die de rijke landen daar hebben verkocht. Die in Nederland veilig dacht te zijn, op verhaal dacht te komen, maar hier niet gewenst is.

Hier hadden Ankie en Roos kunnen staan die hun schaamte over armoede en hun angst voor de sociale dienst en zijn

rechercheurs overwonnen hebben en nu een bijstandstelefoon runnen.

Ankie, Roos, Ger, Greet, Petra, Ria, Joselia, Nihat, Fatima en Castello hadden hier ook kunnen staan. Dat zijn allemaal mensen zoals ik.

Terwijl ik hun namen noem, komt me de pijn en moeite van hun leven voor ogen en kan ik wel janken. Janken van kwaadheid. Het zijn mensen die niet echt worden gezien, die er zijn, maar er eigenlijk niet mogen zijn, die niet worden gezien als volwaardig burger, die met hun zorgen en initiatieven aan de kant worden geschoven. Als ik daaraan denk, stel ik niet de vraag: waarom sta ik hier?, maar dan stel ik aan mijzelf de vraag: waarom sta ik hier? Waarom sta ik in godsnaam? Waarom sta ik hier? Met een leeg gevoel van binnen en met pijn in m'n buik. Van de zenuwen? Toespraken houden is voor mij geen alledaagse bezigheid. Maar nee, daar komt dat gevoel niet vandaan. Dat gevoel en de vraag 'waarom sta ik hier?', komen voort uit twintig jaar vechten om verbetering te brengen in de situatie van mensen zoals ik. Twintig jaar vechten met als resultaat dat onze situatie verslechterd is. Twintig jaar vechten met als uitkomst dat de armoede verscherpt is. Twintig jaar vechten om tot de conclusie te komen dat de tweedeling in de samenleving een onmiskenbaar feit is geworden. Twintig jaar vechten om uiteindelijk te moeten constateren dat de keuzevrijheid voor minima afgenomen is. Dat heeft ons teleurgesteld, dat heeft ons verbitterd, dat heeft ons cynisch gemaakt. Waarom dan toch vanmorgen vroeg vanuit Weert de trein naar Zwolle nemen? Waarom zitten er toch weer 100 mensen zoals ik in de zaal? Waarom hebben de afgelopen maand 500 minima zich in de regionale bijeenkomsten voorbereid op deze sociale conferentie? Waarom hebben uitkeringsgerechtigden meegedaan in de klankbordgroep en meegewerkt aan de voorbereiding van de workshops?

Misschien omdat meedoen een erkenning is van ons werk en onze organisaties. Misschien omdat we intussen een soort onbetaalde beroepskrachten zijn geworden. Misschien ook, omdat we de sociale conferentie zien als een medicijn tegen apathie en zelfbeklag, en een middel tot meer samenwerking.

—> Lees verder op pagina 17

Consumentenbeleid voor de

De afgelopen tien jaar hebben gemeenten, ieder op eigen wijze, vormgegeven aan een *lokaal* welzijnsbeleid.

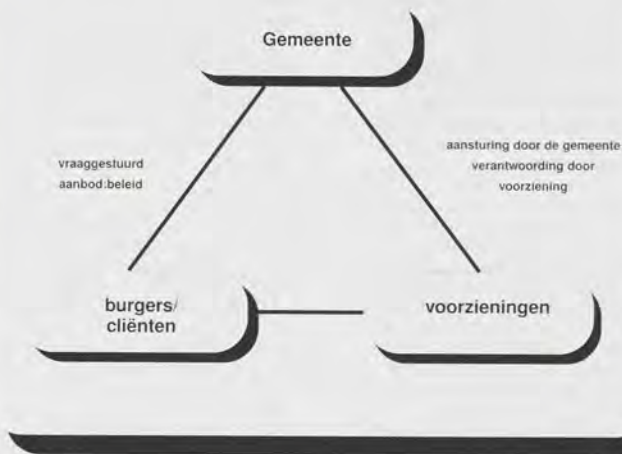
In eerste instantie is gewerkt aan een nieuwe invulling van organisatie en uitvoering van het welzijnsbeleid. Vaak is, noodgedwongen, de energie gestoken in reorganisaties, bezuinigingen en het zoeken naar geschikte, zakelijke verhoudingen met name tussen lokale overheid en welzijnsinstellingen.

De laatste jaren richt de aandacht zich sterker op hoe een eigentijds, ondernemend en vraaggestuurd sociaal beleid, in samenspraak met verschillende partners, handen en voeten gegeven kan worden. Inhoud en kwaliteit van het overheidsbeleid en dat van welzijnsinstellingen staan weer hoog op de lokale agenda.

De burger als onmisbare 'derde partner'

Tot nu toe staat de burger in de discussie over inhoud en kwaliteit van lokaal welzijnsbeleid vaak aan de zijlijn. De burger moet genoeg nemen met de rol van object van handelen van overheid en instellingen. In eigentijds vraaggestuurd sociaal beleid is de burger een gelijkwaardige 'derde partner' naast overheid en welzijnsinstelling.

Revitalisering van de samenwerkingsrelaties tussen de drie partners op lokaal niveau moet voor de burger (consument/cliënt) een centrale, onmisbare plek opleveren in de driehoek van vraagsturing van welzijn. De burger wordt zo minder beschouwd als louter een optelsom van behoeften en afspraken, en meer gezien als een handelend persoon dat verantwoordelijkheid neemt voor de aanpak van problemen in de lokale samenleving.

De driehoek van vraagsturing van welzijn

Ontwikkelingstraject consumentenbeleid voor de welzijnssector

Op initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Directie Sociaal Beleid is in 1996 een meerjarig ontwikkelingstraject gestart met als doel de rol van de burger als 'derde partner' in de lokale welzijnssector handen en voeten te geven.

Het project 'Consumentenbeleid voor de welzijnssector' is ingebed in het 'Programma consumentenbeleid welzijn' van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het programma ondersteunt projecten en initiatieven die zich richten op de ontwikkeling van een consumentenbeleid voor de welzijnssector. Daarbij gaat het om kwaliteit en kwaliteitszorg gezien vanuit het perspectief van de gebruiker (consument of cliënt) van welzijnsvoorzieningen.

Al experimenterend wordt gewerkt aan het ontwikkelen van instrumenten die burgers (cliënten) in staat stellen hun partnerschap, hun onafhankelijke positie en inbreng, te waarborgen.

In nauwe samenspraak met lokale actoren op het welzijnsterrein staan de volgende activiteiten op het werkprogramma (1996 - 1997) van het project 'Consumentenbeleid voor de welzijnssector'.

In kaart brengen van de lokale driehoek van vraagsturing

In het voorjaar van 1996 is een landelijk inventarisatie-onderzoek uitgevoerd dat in kaart brengt welke nieuwe vraagsturing-instrumenten er op lokaal niveau zijn of worden ontwikkeld. Deze stand van zaken, opgemaakt in ruim vijftig gemeenten, biedt adequate basisinformatie, te gebruiken op alle niveaus voor tal van doeleinden.

Een kijkje in de lokale keuken maakt duidelijk dat er zowel op gemeentelijk als op instellingsniveau meer of minder actief gezocht wordt naar - en geëxperimenteerd met - nieuwe instrumenten voor vraagsturing in de welzijnssector. Ook laat het onderzoek zien dat onderlinge

welzijnssector in de steigers

informatie-uitwisseling over, en coördinatie van, initiatieven minimaal is.

De betekenis van het project Consumentenbeleid voor de welzijnssector lijkt met name gelegen in standaardisatie van de terminologie met betrekking tot cliëntgerichtheid en kwaliteit en in het beproeven van veelbelovende instrumenten.

Ontwikkelen, implementeren en evalueren van kwaliteitspanels in welzijnsinstellingen

Eén van de veelbelovende instrumenten lijkt het kwaliteitspanel. Het doel van een kwaliteitspanel is bevorderen dat een welzijnsinstelling voor de doelgroep goede producten en goede diensten op een goede manier aanbiedt. Zo'n panel bestaat uit een kleine groep cliënten van een welzijnsinstelling die ten behoeve van alle cliënten de aangeboden producten en diensten onder de loep neemt. In 1996 en 1997 wordt in twee pilotprojecten geëxperimenteerd met een kwaliteitspanel. De Stichting Trajekt in Maastricht en de welzijnsinstelling Welzijn Utrecht Zuid West bijten in Nederland de spits af.

Samen met deze instellingen is een plan van aanpak, inclusief handleiding, ontwikkeld. De proef op de som volgt in 1997.

Verkennen van de potentie van stadspanels

Gemeenten hebben baat bij burgers die zich verantwoordelijk voelen voor de oplossing van lokale problemen. Draagvlak onder burgers voor het gevoerde (welzijns)beleid is de voedingsbodem waarop acties van bewoners van wijken en buurten het beste gedijen.

De kwaliteit van het gemeentelijk welzijnsbeleid kan verhoogd worden door de burger actief bij de vormgeving ervan te betrekken. Samen met een breed samengestelde groep deskundigen - bewoners, werkers en ambtenaren - is gebrainstormd en gediscussieerd over hoe de burger als 'derde partner' kan bijdragen aan een beter welzijnsbeleid. Op tafel ligt een eerste schets van een instrument: het stadspanel. Programma van eisen, structuur, organisatie en positionering van het stadspanel zijn uitgeschreven.

Eén van de aantrekkelijke kanten van een stadspanel is dat periodieke metingen mogelijk worden waarvan de resultaten rechtstreeks teruggekoppeld kunnen worden naar het College van B & W, de (deel)Raad, gemeentelijke diensten en wijkorganisaties.

Verkennen van de gebruiksmogelijkheden van visitatie

Kwaliteitszorg helpt welzijnsinstellingen bij het verbeteren van hun dagelijkse praktijk. Het toelaten van een kijkje in de keuken door cliënten - kortweg visitatie - kan verrassende nieuwe ideeën opleveren voor verbetering van de eigen werkwijze.

In 1996 zijn de ervaringen met visitatie binnen en buiten de welzijnssector geanalyseerd en vastgelegd in een startnotitie.

Verwey-Jonker Instituut

Contactpersoon:

Dr. R.A.L. Rijkschroeff
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
Telefoon: 030 - 2300799
Fax: 030 - 2300683

Arthur Jansen Advies

Contactpersoon:

Mr. A.O.M.T. Jansen
Bat 12
6245 BM Eijsden
Telefoon: 043 - 4094888
Fax: 043 - 4091810

Het project wordt aangestuurd door een breed samengestelde stuurgroep

Leden stuurgroep

drs. W. Woertman (Ministerie van VWS/DSB)
drs. A. Hartholt-Hofstee (Ministerie van VWS/DSB)
drs. M.J.A. van der Putten (Ministerie van VWS)
drs. M.F.Th. Schrijver (a.i.) (VNG)
dhr. D.M. Vis (VOG)
dr. M. van IJendoorn (NIZW)
dhr. G. Hoogeboom (Spectrum)
dhr. W. van de Leur (LCO)
dhr. R. Meerhof
dhr. J. W. de Zeeuw (gemeente Utrecht)
Mw. R. Teurlinx (gemeente Maastricht)
dhr. J. Arts (Stichting Trajekt)
Mr. A.O.M.T. Jansen (Arthur Jansen Advies)
Dr. R.A.L. Rijkschroeff (Verwey-Jonker Instituut)

Hartelijke ontvangst op het stadhuis van Rotterdam

voor nieuwe hoogleraar "wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk"

door Wil van de Leur

Het Groot-Auditorium van de Erasmus Universiteit is qua omvang een kathedraal gelijk, zodat een echt "volle bak" alleen via Jomanda-achtige amechtheid gescoord kan worden. Maar de Oratie (meer volks: eerste openbare les) van Prof. Dr. Jan-Willem Duyvendak trok toch zeker en vast een dikke driehonderd luisteraars. En daarmee boekte de nieuwe hoogleraar "wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk" ongeveer evenveel aandachtigen als indertijd zijn voorganger Cees de Wit bij diens inaugurale rede. De samenstelling van het publiek bleek wel gewijzigd: er waren ditmaal minder opbouwwerkers aanwezig en meer belangstellenden en belanghebbenden uit bredere kring.

In zeker opzicht reflecteerde die gewijzigde publieks-belangstelling een feitelijke ontwikkeling, te weten de inmiddels toenemend vergrote samenlevingsopbouw-affectie in tal van maatschappelijke sectoren enerzijds en middelwijd bijna aandoenlijk geworden en overmatige bedeedsheid van de werkers die met hun poten in de modder staan anderzijds. Maar de Oratie en de aansluitende receptie vertolkten voluit de combi "Samenlevingsopbouw & Opbouwwerk". Waar het om de aantrede-rede van Jan-Willem Duyvendak gaat, spreekt de (hier weergegeven tekst) wat dat betreft voor zich. Wat de geanimeerde receptie betreft, was er enerzijds sprake van een feest van herkenning en hernieuwd ontmoeten en werden trouwens ook tal van nieuwe contacten gelegd. En om al die redenen liep de ontvangst in tijd nogal uit.

Investeren in de leerstoel

Zodanig zelfs dat de tweede verrassing, te weten een ontvangst in het Stadhuis van Rotterdam te laat dreigde te beginnen. Want gastheer, wethouder Herman Meijer had weliswaar namens het Gemeentebestuur van Rotterdam in de schitterende burgerzaal van het stadhuis een voortreffelijk buffet voorbereid, maar tegelijkertijd was er ook een Gemeenteraadsvergadering gaande. Edoch, alles kwam op zijn pootjes terecht en de "guest of honour", Jan-Willem Duyvendak, zijn familie, en vrienden, hoofdsponsor NCIV, bestuur en curatori-

um van de Dr. Gradus Hendriks-stichting (en ook Gradus Hendriks zelf, uiteraard!), Directeur-Generaal Welzijn Drs. Peter Pennekamp van VWS, Professor Mr. Dr. Cees Schuyt (de "oude" baas van Jan-Willem) en collega bijzonder hoogleraar Peter van Lieshout konden genieten van een prima festijn in een bijzonder fraaie omgeving. In deze gemengd privaat/publieke ambiance werden ook enkele korte toespraken gehouden, waar bij - zonder anderen tekort te doen - vooral het korte en tegelijk integer-trotse vertoog van de vader van de nieuwe hoogleraar toonzettend was. Daaraan voorafgaand (hij moest immers eerder weg) had wethouder Herman Meijer al herinnerd aan de verbindingslijnen tussen het opbouwwerk, de leerstoel en de Gemeente Rotterdam, en ook kondigde hij aan dat de Maasstad meer wil investeren in de leerstoel.

Ook Drs. Jan van Eeden, voorzitter van de Dr. Gradus Hendriks-stichting, sprak

We gaan aan de slag met het opbouwwerk en met de samenlevingsopbouw en dat is uitdagend!

zijn volle vertrouwen uit in de nieuwe hoogleraar en reikte fraaie bloemboeketten uit aan diens moeder, de hoogleraar zelf en aan de naamgever van de leerstoel, Dr. Gradus Hendriks.

Bram Peper

Het was een fijn feest, niet alleen vanwege de steer en de betrokkenen zelf, maar vooral ook vanwege het positief weten: we gaan aan de slag met het opbouwwerk, met de samenlevingsopbouw en we weten dat dat nodig en uitdagend is! Ronduit leuk was dat tussen alle informatie en de gangen van het buffet enerzijds en de Gemeenteraadsvergadering anderzijds Rotterdams burgemeester Bram Peper ook nog even de Burgerzaal binnenliep om zijn felicitaties over te brengen.

Dat resulteerde in een kort "trio" van Peper, Schuyt en Duyvendak, uitmondend in de afspraak om samen te gaan praten. En, kenmerkend voor het Rotterdams adagium "geen woorden maar daden", was een ander voorval: twee bij het festijn aanwezige Rotterdamse beleidsambtenaren stelden vast dat het onderwerp waar het hier om ging rechtstreeks samenhang met het item dat de Gemeenteraad actueel in behandeling had, te weten "Sociaal Investeren" en zou het nou geen goed idee zijn om alle Raadsleden en B & W nu meteen te voorzien van exemplaren van de Oratie en van de heden ook uitgebrachte editie van MO/Samenlevingsopbouw. Uiteraard en uitstekend, en even later werden de nodige exemplaren van beide uitgaven aan de Gemeenteraads- en College-leden bezorgd. Rond de klok van tien uur kwam er een einde aan een heel inspirerend en motiverend festijn dat helemaal in het teken stond van: Er valt wat te doen en dat gaat ook gebeuren! En de nieuwe hoogleraar, Jan-Willem Duyvendak, weet als geen ander welke eisen de uitdaging en het maatschappelijk klimaat stellen. Vandaar dat hij in zijn korte tafelrede een aantal verwachtingen ook terugkaatste: het kan alleen wanneer ieder zich inzet voor wat hij/zij ook van mij verwacht. Niet de grote verhalen, maar zorgvuldigheid, openheid en aandacht voor de verschillen zullen de wachtwoorden zijn, en een positieve en onbelaste oriëntatie, de inzet.

m Samenlevingsopbouw

Katern

Het belang van derden Over opbouw cohesie en multiculturaliteit

door DR W.G.J. Duyvendak

Mijnheer de Rector Magnificus, zeer gewaardeerde toehoorders,

Uw heterogene samenstelling is mogelijk mijn probleem. U komt uit verschillende werelden, en minstens twee van deze werelden - de wetenschap en het welzijnswerk - moeten door een hoogleraar met de leeropdracht 'de wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk' op een geloofwaardige en vruchtbare manier met elkaar worden verbonden. Om te onderzoeken op welke manier en in welke mate de wetenschap, i.c. de filosofie, en het opbouwwerk eigenlijk verschillen, wil ik graag met een vraag aan U beginnen. Velen van U zullen bekend zijn met het woord 'opzoomer'. Maar U hecht hier niet noodzakelijkerwijs dezelfde betekenis aan. Wie van de aanwezigen denkt bij 'opzoomer' aan activiteiten ter stimulering van buurtcohesie door het opknappen, schoonmaken en verfraaien van wijk en stad? En wie denkt aan filosofie? En, derde mogelijkheid, voor wie is 'opzoomer' een trekpotje, een woord met een dubbele betekenis; zowel de eerste persoon van het werkwoord opzomeren (in de bovengenoemde betekenis van het opknappen van wijk en buurt), als de naam van de belangrijkste Nederlandse filosoof in het midden van de negentiende eeuw? En, laatste mogelijkheid, wie heeft nog nooit van 'opzoomer' gehoord?

Uw antwoorden leren zowel iets over uw diverse achtergrond, over mijn leeropdracht als over een aantal Rotterdamse eigenaardigheden. Zij die 'opzoomer' associëren met het versterken van sociale cohesie zijn blijkbaar thuis in de Rotterdamse wereld van de 'sociale vernieuwing' en weten waarschijnlijk dat het 'opzomeren' begon in de Opzoomerstraat, de straat genoemd naar de filosoof. Voor wie niet zo in Rotterdam thuis is: 'opzomeren' is een van de trefwoorden in de vernieuwing van de Rotterdamse sociale politiek én praktijk.¹

De voorbeeldige Rotterdamse aanpak van sociale vernieuwing heeft, zoals wellicht wel bekend, geleid tot het landelijke sociale vernieuwingsbeleid dat in de eerste helft van de jaren negentig furore maakte.² Veel van de aanwezigen die bij 'opzoomer' denken aan de Nederlandse filosoof Cornelis Opzoomer zijn mogelijk ook Rotterdammers, en wel verbonden aan de Rotterdamse filosofie-faculteit. Nergens anders in Nederland bestaat immers, dankzij de inspanningen van professor Petry en zijn collegae, zoveel kennis over de filosofie in Nederland.³

In het onderzoek naar de wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk kunnen verschillende wegen worden bewandeld. Welke weg men kiest, zal afhangen van de opvatting die men huldigt over wat 'theorie' en wat 'praktijk' is en hoe deze zich tot elkaar (moeten) verhouden. In deze oratie zal ik laten zien dat naar mijn idee filosofie en sociale wetenschappen niet als 'externe' fundamenten van het opbouwwerk moeten worden gezien die - ontwikkeld na niver studeerkeramerwerk - een betere praktijk zouden moeten schragen. Veel eerder gaat het erom de filosofische en sociologische noties die reeds in het opbouwwerk circuleren te expliciteren en op hun bruik- en houdbaarheid te onderzoeken.⁴

De filosoof Cornelis Opzoomer kan bij een dergelijke aanpak als voorbeeld dienen. Hij wordt door mijn Rotterdamse collegae namelijk gekenschetst als iemand 'die van mening was dat de filosofie uit haar ivoren toren moest komen en streefde naar een wijsbegeerte die zich in dienst stelde van de snel veranderende maatschappij'.⁵ De filosoof Wim van Dooren noemde Opzoomer zelfs het prototype van de geëngageerde liberaal, maar wel één die 'beducht (is) voor de 'onbeschaafde menigte'.⁶ Waar ik als

Dr. W.G.J. Duyvendak

een 'empirisch filosoof'⁷ graag de straat op ga, is het dus nog maar de vraag of de filosoof Opzoomer zich in de Opzoomerstraat in het Nieuwe Westen van Rotterdam in het opzomeren zou hebben gestort.

Gelet op het recente verleden is het allerm minst vanzelfsprekend dat de Gradus Hendriks-leerstoel bij de Faculteit der Wijsbegeerte in Rotterdam is ondergebracht. Want filosofen en Rotterdamse sociologen die zich de afgelopen decennia met het welzijnswerk hebben bemoeid, hebben, althans in de ogen van veel opbouwwerkers, meer kwaad dan goed gedaan. Ik zal kort ingaan op twee critici - de socioloog Bram Peper en de filosoof Hans Achterhuis - aan de hand waarvan ik ook de thematiek van deze oratie, 'het belang van derden', kan introduceren.

In 1972, nu dus precies vijftienvintig jaar geleden, verscheen de dissertatie van Bram Peper over de ontwikkeling van het opbouwwerk: 'Vorming van welzijnsbeleid. Evolutie en evaluatie van het opbouwwerk'.⁸ Wie het boek en de daarop volgende discussies leest, zou niet verwachten dat juist in de gemeente waar Peper als burgemeester de scepter zwaait het opbouwwerk zo'n gewaardeerde werksort is. Zo stelde Peper o.a. dat 'het feit dat er zoveel opbouwwerkorganisaties in ons land zijn, meer zegt over de autonomie van een beleidsproces dan dat het wijst op een reële behoefte'.⁹ Die uitspraak trof het opbouwwerk begin jaren zeventig in het hart. Opbouwwerkers vonden toen de gedachte onverdraaglijk dat hun werk een door de overheid gearputeerd project was dat bovendien geen weerklank zou vinden bij de groep waarvoor zij wilden opkomen. Opbouwwerkers zagen zich

zelf namelijk als instrument in handen van de bevolking; zij wilden in die jaren de stem van bewoners in het stadsvernieuingsproces versterken. Het opbouwwerk positioneerde zich tegenover de overheid, de 'autoriteiten'.¹⁰ In dit gepolariseerde denken was er begin jaren zeventig geen sprake van dat opbouwwerkers zichzelf zagen als derde partij naast burgers en bestuur, er was geen ruimte om het belang van opbouwwerkers als derden te onderkennen.¹¹

Terwijl het opbouwwerk meende voldoende legitimiteit te kunnen ontfangen aan zijn identificatie met 'de buurt', nam de waardering voor dit type werk onder sociologen, filosofen en politologen na 1972 alleen maar verder af. Steeds vaker viel te beluisteren dat het welzijnswerk niet van belang was maar een eigen belang had.¹² Er was sprake van 'nieuwe vrijgestelden'.

¹³ Deze kritiek werd o.a. geformuleerd door Daalder, Van Doorn, Vuysje en Van Tienen¹⁴, en culmineerde in het beruchte boek dat Hans Achterhuis eind jaren zeventig schreef. De markt van welzijn en geluk.¹⁵ Hiern werd niet alleen beweerd dat het welzijnsaanbod de welzijnsvraag opriep -en dat 'dus' de belangen van de aanbieders zouden prevaleren-, maar ook dat de afnemers er zelfs slechter van werden als ze van het aanbod gebruik maakten: "Hoe meer welzijnswerkers en instellingen er zijn, hoe meer welzijnsnood geschapen wordt."¹⁶ Deze stelling, notabene van een filosoof werkzaam bij andragologie, werd geloofd. En de gelovigen bevonden zich overal, ook in de kring van het welzijnswerk¹⁷ en de andragologie.¹⁸ Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de andragologen, niet langer overtuigd van eigen nut of noodzaak, in de jaren tachtig even snel verdwenen als dat ze in de jaren zeventig waren opgekomen.¹⁹

De wetenschappelijke discussie over het welzijnswerk verstomde in de jaren tachtig.²⁰ Afgezien van enkele getrouwen, meden sociale wetenschappers en filosofen deze sector. Pas eind jaren tachtig zien we, parallel aan een zekere maatschappelijke en politieke herwaardering van 'het sociale', een opleving van de academische belangstelling. De vestiging van deze leerstoel, tussen 1990 en 1995 bezet door mijn voorganger dr.ir. Cees de Wit, is hiervan een uitdrukking. En dat de leerstoel genoemd is naar dr. Gradus Hendriks, de belangrijkste man - inderdaad, een ambtenaar - achter de ontwikkeling van het opbouwwerk in Nederland, bewijst dat deze werksort de schaatse over zijn herkomst als 'overheidsinitiatief' weer voorbij is.

Er is sinds het begin van de jaren negentig iets ten goede gekeerd in het denken over burgers, bestuur en welzijnswerk. Het belang van het werk staat niet meer a priori of uitsluitend gelijk aan zijn eigenbelang.²¹ Het belang van het opbouwwerk kan langzamerhand weer verstaan worden als de belangrijkheid, het gewicht van het werk voor anderen. Opbouwwerkers worden belangrijke derden.

In deze oratie zal ik, naast het belang van opbouwwerkers als derden, 'het belang van derden' op nog drie manieren uitwerken. Zo heeft de opbouwwerker zelf behoefte aan derden: nu hij of zij het niet meer zo zeker weet als in de ideologische dagen van weleer, heeft de opbouwwerker belang bij collegiale ondersteuning en tegenspraak. Bovendien kunnen naast opbouwwerkers ook anderen, zoals politici, als derden van belang zijn voor buitengestoten groepen. En ten slotte is een goed begrip van het belang van derden, van anderen, essentieel voor het multicultureel samenleven.

De opkomst van het autonome 'zelf' en de neergang van het opbouwwerk

Dat het opbouwwerk als derde van belang kon zijn voor achtergestelde burgers was begin jaren tachtig niet meer vanzelfsprekend. Kort gezegd kwam dit doordat het opbouwwerk meegesleurd werd in de kritiek op 'de maakbare samenleving'. In deze kritiek waren twee termen van groot belang: paternalisme en zelfontplooiing. De verbinding tussen beide termen school in de gedachte dat paternalistische praktijken haaks staan op zelfontplooiing. 'Maakbaarheid'-ambities konden in deze redenering nooit bijdragen aan de vergroting van 'zelfontplooiing', want zelfontplooiing kon uitsluitend het werk van mensen zelf zijn. Het paternalistische ingrijpen door derden, of het nu goedbedoelende politici of betrokken opbouwwerkers waren, verminderde of verhinderde zelfontplooiing.²²

Deze kritiek op 'paternalisme' was in de loop van de jaren zestig met een beroep op autonomie tot ontwikkeling gekomen. Veel van de zorgende en vormende taken van de staat werden rond die tijd door cliënten en personeel als bevoogdend, als 'heteronoom', bestempeld en in de beklagdenbank gezet. Binnen het onderwijs²³, de psychiatrie²⁴ en het welzijnswerk keerde deze kritiek zich vervolgens echter als een boemerang tegen het personeel, de 'nieuwe vrijgestelden', zelf met hun expliciet normatieve en in die zin ook paternalistische doelstellingen.²⁵

De gevoeligheid voor paternalistische praktijken was halverwege de jaren zeventig zo groot geworden dat plannen van politici, alleen al vanwege het feit dat ze aan de top werden ontwikkeld, zwaar onder vuur kwamen te liggen. Dit betekende evenwel nog niet dat het hoogtepunt van de maakbaarheid ook in die jaren lag. Integendeel, onderzoek wijst uit dat de periode tussen 1945 en 1965 als de glorieertijd van de maakbare samenleving moet worden beschouwd.²⁶ In de wederopbouw-jaren waren vergaande vormen van paternalisme nog heel gewoon - denk aan de door de overheid gefinancierde en door het particulier initiatief uitgevoerde onmaatschappelijkheidsbestrijding.²⁷ Dat waren ook de jaren waarin de uit Amerika geïmporteerde methode van community organization als opbouwwerk in Nederland onder regie van het Ministerie van Maatschappelijk Werk een hoge vlucht nam.

Verschillende auteurs hebben erop gewezen dat in de uitbouw van het professionele welzijnswerk de kiem lag voor de kritiek op paternalisme. Deze 'moderne' sociaal werkers verwierpen namelijk het paternalisme van het verzuilde particulier initiatief dat gestoeld was op wereldbeschouwingen en niet op professionele gronden.²⁸ De 'modernen' profileerden zich daarentegen op hun technisch-professionele vaardigheden. Een volgende generatie welzijnswerkers, die in de jaren zestig en zeventig werd opgeleid, keerde zich zowel tegen het moralisme van de verzuilde sociaal werkers als tegen het zogenaamd neutrale karakter van de 'modernen'. Maar deze welzijnswerkers deden dit op een paradoxale wijze, want zij waren in hun ideologische bevoegdheid minstens zo paternalistisch als de oudere garde. Sterker dan welke andere werksort bleek het zwaar gepolitiseerde opbouwwerk op twee gedachten te hinken: enerzijds moest, om de mondigheid van achtergestelden te vergroten de wereld worden veranderd maar anderzijds droegen opbouwwerkers zelf bij aan die onmondigheid door voor de onmondigen te beslissen waarom en waartoe de wereld moest worden veranderd.²⁹ Uit de geschiedenis van het Nederlandse opbouwwerk³⁰ blijkt dat het probeerde uit deze paradox te ontsnappen door in de jaren zeventig, de tijd van de stadsvernieuwing, te gaan werken vanuit 'het perspectief van bewoners'.³¹ Opbouwwerkers zagen zichzelf in 'de strijd om de

buurt' vaak als een sociale beweging gericht tegen de overheid. Zonder dat hiermee het probleem van het beter-weten verdween want opbouwwerkers wisten nog steeds wat 'de bewonersbelangen waren en hoe die goed behartigd konden worden.³²

Deze opstelling nu knaagde aan hun geweten aangezien vanaf de jaren zeventig het idee dat mensen zelf moesten bepalen hoe ze zich wilden ontplooiën, onomstreden was. De spanning die besloten lag in de mondigheidsbevordering werd in de jaren tachtig uiteindelijk langs twee lijnen 'opgelost': enerzijds door vergaande professionalisering, door specifieke deskundigheid te claimen en afstand te nemen van het activistische opbouwwerk: 'de nieuwe zakelijkheid'.³³ Anderzijds was er de stroming van de 'romantisch vitalisten' die juist geen professionalisering voorstond maar de kenmerken van een sociale beweging trachtte te behouden. Deze opbouwwerkers wilden het niet meer 'beter weten' dan hun 'cliënten'. Maar hierdoor verloor het opbouwwerk wel zijn (eigen) gezicht.³⁴

De titel van Achterhuis' boek, De markt van welzijn en geluk, bleek achteraf niet zozeer van descriptieve maar van, zoals dat tegenwoordig heet, performatieve aard: de boektitel maakte zich waar in de jaren tachtig die, ook in de wereld van zorg en welzijn, gekleurd werden door bezuinigingen, een oprukkende markt-ideologie en privatiseringspraktijken. Waar Achterhuis een kritiek op de welzijnsmarkt wilde formuleren³⁵, bevorderde hij door het hanteren van een radicaal autonomie-begrip de doorbraak van het liberale denken - een denken dat tot op dat moment in de na-oorlogse Nederlandse politiek marginaal was geweest.³⁶ Liberalen bleken met hun accentuering van zelfontplooiing door vrije individuen uiteindelijk de meest natuurlijke erfgenamen te zijn van de anti-paternalistische beweging van de jaren zestig en zeventig.³⁷ Waar linkse partijen, net zoals het opbouwwerk, bleven worstelen met de paradox dat zij bepaalden dat onmondigen mondig moesten worden, poseerden de liberalen meer en meer als anti-etatisten. De anti-politiek van de liberalen, partijpolitiek gevangen in de leuze van 'gewoon jezelf zijn', was niet kwetsbaar voor paternalisme-kritiek. Progressieve politici en welzijnswerkers waren vervolgens de gehele jaren tachtig zoet met zelfkritiek in plaats van dat kritiek werd geformuleerd op het overtrokken idee van het autonome 'zelf'.³⁸

Het leek de sociale sector grotendeels te ontgaan dat in diezelfde tijd in de filosofie een opvallende relativering en contextualisering plaats vond van het autonome subject³⁹, van het 'zelf'. Of het sprak de sector niet erg aan, bijvoorbeeld omdat Achterhuis, nota bene met een beroep op de anti-humanist Foucault⁴⁰, een loflied bracht op het autonome subject.⁴¹ Hoe het ook zij, (post-)structuralisten en vele anderen lieten door de geschiedenis van 'het zelf'⁴² te schrijven zien dat een rigoureuze verabsolutering van 'het autonome individu' a-historisch en onsociologisch was. En bovendien ook ongewenst, althans volgens de communitaristen onder hen.⁴³ Met name in de anglosaksische discussie werden liberale noties van 'the unencumbered self' scherp aangevalen⁴⁴: wat is het autonome individu zonder de sociale verbanden waarin het verkeert, zoals de familie, de buurt, het bedrijf, de geloofsgemeenschap, de sportvereniging, de subcultuur of de partij? Deze kritiek kwam deels uit conservatieve hoek, waar men bezorgd was over het uiteenvallen van traditionele gemeenschappen en verbanden. Maar ook feministisch georiënteerde filosofen kritiseerden de miskenning van de betekenis van afhankelijkheid en zorg die blijkt uit de overtrokken accentuering van de autonomie van het individu.⁴⁵

Hoewel het communitarisme vanwege de problematische status van groepsidentiteiten in ons recent ontzuilde land⁴⁶ hier aanvankelijk enigszins wantrouwig werd ontvangen, is aan het eind van de jaren tachtig ook in Nederland sprake van een relativering van het autonome zelf. Zij het dat het vooral een empirische relativering is. Enerzijds doordat wordt aangetoond dat alle mogelijke vormen van betrokkenheid van mensen op en bij elkaar nog steeds bestaan⁴⁷, anderzijds doordat de situatie wordt aangeklaagd waarin sommige mensen door de harde marktsamenleving buiten de boot vallen. Deze individuen zijn inderdaad o zo autonoom, maar ze hebben niets meer te kiezen.

Een aantal auteurs betoogt dat de Nederlandse situatie bij uitstek laat zien dat er geen zero-sum-verhouding hoeft te bestaan tussen individualisering aan de ene kant en hechte onderlinge verbanden aan de andere kant.⁴⁸ Collectieve identiteiten lijken zelfs voorwaarde te zijn voor het vorm kunnen geven aan een 'eigen' leven: nauwe verbanden met anderen zijn hiervoor con-

stitutief in plaats van belemmerend. Deze sociologische blik maakt het ook mogelijk om te onderkennen dat niet iedereen gelijke mogelijkheden heeft om zijn of haar leven naar 'eigen' inzichten in te richten. Zo kan dus de vraag (weer) aan de orde komen of

mensen geholpen mogen en kunnen worden, door derden, om meer greep op hun eigen leven te krijgen.⁴⁹

In de jaren negentig komt de absolute, liberale opvatting van autonomie fundamenteel ter discussie te staan.

⁵⁰ Zo verschijnt in 1994 een publicatie van de hand van Jos van der Lans en Paul Kuypers onder de niet mis te verstane titel *Naar een modern paternalisme. Over de noodzaak van sociaal beleid*.

⁵¹ Uit het onthaal van dit boek ⁵² blijkt dat wordt onderkend dat de impasse van de jaren tachtig alleen doorbroken kan worden door het idee van autonomie enigszins te relativiseren, zonder dat dit overigens zou moeten leiden tot een terugval in hoog-ideologische interventies. Kuypers en Van der Lans pleiten ook zelf bepaald niet voor een eerherstel van de wereldverbeterende opbouwwerker noch voor "het door de voordeur persen van mentale hygiëne, fatsoen of zedenbesef zoals dat in het verleden het geval was."

stijl mogen dan geen zeker-weters meer zijn, modern-paternalistische opbouwwerkers blijven beter-weters.⁵⁴ Zij nemen het immers op voor mensen die er niet altijd om gevraagd hebben. En niet alleen bij interventie, ook bij abstinentie neemt de opbouwwerker een normatieve beslissing.⁵⁵ De opbouwwerker is, in de woorden van Kees Schuyt, een evenwichtskunstenaar, die moet kunnen bepalen wanneer wel en wanneer juist niet moet worden opgetreden.⁵⁶

De filosoof Lolle Nauta stelt dat dit probleem van het gevraagd én ongevraagd 'representeren' van anderen onoplosbaar is ⁵⁷ maar juist daarom om het afleggen van rekenschap aan derden vraagt.⁵⁸ Want net zoals het paternalisme van de opbouwwerker mede gerechtvaardigd kan worden door een zekere relativering van de autonomie van cliënten, zo moet ook de autonomie van opbouwwerkers op haar beurt worden gerelativeerd. Opbouwwerkers-nieuwe-stijl, die niets meer zeker weten, moeten op zoek gaan naar anderen, naar derden, om interventies te overleggen, verantwoording af te leggen en zich aan kritiek bloot te stellen. En daar verschijnt de tweede betekenis van 'het belang van derden': derden zijn van belang voor opbouwwerkers-nieuwe-stijl, voor beter-weters, niet voor zeker-weters.

Willen opbouwwerkers effectief kunnen optreden dan is het noodzakelijk dat zij opnieuw hun verhouding bepalen tot de groepen waarvoor zij zich inzetten én hun verhouding tot elkaar. Maar minstens zo belangrijk is dat zij hun relatie tot de politiek opnieuw ijken door het belang van de politiek te herwaarderen. Dit brengt ons bij het belang van derden, nummer drie: hoe kan de politiek haar rol als derde waarmaken?

De kolonisering van de leefwereld? Of de mobilisering van de civiele maatschappij?

Het zal sommigen van U bekend zijn dat de Duitse filosoof Jürgen Habermas en de Franse socioloog Alain Touraine onder opbouwwerkers nog steeds grote populariteit genieten.⁵⁹ abermassiaanse termen als systeem en leefwereld, en dan met name "de kolonisering van de leefwereld door het systeem", worden opbouwwerkers met de paplepel ingegoten.⁶⁰ In alle mogelijke teksten kunnen we lezen dat de communicatieve openheid het grootst is wanneer de invloed van het systeem, gedomineerd door macht en geld, het kleinst is.⁶¹ Het communicatie-theoretische perspectief wordt begrepen als een model van communicerende vaten, een zero-sum-model, waarin macht en geld ⁶² binnen de perken van het systeem moeten blijven, wil de leefwereld haar 'eigen' kwaliteiten maximaal kunnen ontwikkelen.

Ook in Touraine's theorie ⁶³ lijkt het onmogelijk dat er een positief verband bestaat tussen enerzijds de *société politique* en anderzijds de *société civile* (hoewel bij hem van 'de macht' niet louter een dreigende, koloniserende werking uitgaat). In Touraine's dichotome denken is evenmin plaats voor een dynamische, elkaar versterkende, wisselwerking tussen bestuur en burgers ⁶⁴, de ruimte van de één lijkt per definitie ten koste te gaan van de mogelijkheden van de ander.⁶⁵

Misschien snijden Touraine's ideeën in Frankrijk nog wel enig hout. Dat is immers een land met een sterke, gesloten staat. En dat Habermas' theorie in de gepolitiseerde en gepolariseerde jaren zeventig bij de opbouwwerkers zo aansloeg, hoeft niet meer te verbazen: de leefwereld was voor hen immers een fijn ruim begrip waardoor ze aan de goede kant van de streep konden staan tegenover 'het systeem'.⁶⁶ Maar waarom gebruiken veel opbouwwerkers nog steeds de tweedeling leefwereld->systeem? Rechtvaardigt de keuze van opbouwwerkers voor 'de onderkant

⁵³ Het gaat hen veel meer om het aanklagen van een cultuur van verwaarlozing, onverschilligheid en afzijdigheid, ontstaan onder het mom van respect voor autonomie.

Nu er weer ruimte is om het belang van derden te onderkennen, keert een oud dilemma terug. Opbouwwerkers-nieuwe-

van de samenleving' dit dichotome denken en, belangrijker nog, is de ondertand van de samenleving met deze conceptualisering het beste geholpen?

In zijn recente boek van themacultuur naar walkman-ego kritiseert de filosoof Harry Kunneman Habermas' gebrekkige oog voor de talloze en diverse 'interferenties' tussen systeem en leefwereld. Dat zou opbouwwerkers aan het denken moeten zetten. Want ervaren zij in allerhande activiteiten niet dagelijks dat de wereld veel complexer is dan de tweedelingen waarmee zij de wereld nu duiden? Neem de sociale vernieuwingsinitiatieven, gezamenlijk gedragen door burgers, opbouwwerk en bestuur: had de politiek hier uitsluitend een beperkende rol? Willen we begrijpen hoe de kernactiviteit van het opbouwwerk - het stimuleren van de participatie van de bevolking - kan plaatsvinden, dan moet worden gebroken met opvattingen waarin de politiek primair als vijand verschijnt.⁶⁷

Diverse auteurs wijzen op de positieve samenhang tussen een open, uitnodigende opstelling van politieke autoriteiten enerzijds en ontwikkelingsmogelijkheden van achtergestelde groepen en individuen anderzijds.⁶⁸ Ook in een vergelijkende studie naar sociale bewegingen, die ik met enkele collega's onder leiding van de politicoloog Hanspeter Kriesi aan de Universiteit van Amsterdam heb uitgevoerd⁶⁹, constateerden we dat een ondersteunende, in jargon heet dat 'faciliterende', politiek van levensbelang is voor een hoge mate van participatie. De politicoloog Ruud Koopmans heeft deze doorslaggevende factoren voor het in beweging komen van mensen - voorbouvand op het werk van de historisch-socioloog Charles Tilly⁷⁰ - als volgt gesystematiseerd: het gaat om het bieden van succesansen, om weinig repressie en veel ondersteuning; en om het wekken van de verwachting bij burgers dat hun bijdrage van betekenis is.⁷¹

Mensen blijken alleen geloof in eigen kunnen te hebben door erkenning en ondersteuning van anderen, waarbij het juist van het grootste belang is dat die anderen macht hebben. Als de literatuur over sociale bewegingen⁷² iets leert, dan is het wel dat mensen hun situatie pas kunnen problematiseren wanneer ze daartoe de kans krijgen; wanneer hun positie door mensen met meer macht zo versterkt wordt dat ze weer in zichzelf gaan geloven.⁷³ Zeker, wanneer de paarse politiek met haar markt-ideologie doorzet⁷⁴ en de subsidiëring en waardering voor intermediaire verbanden onder invloed van modieuze ontvluchtingsretoriek blijft afnemen⁷⁵, dan kan de sterke civiele maatschappij in Nederland onder druk komen te staan. Want waar paars meent dat een terugtrekkende overheid ruimte schept voor een bloeiende samenleving, blijkt het legendeel te gebeuren: een overheid die zich terugtrekt, verzwaakt het maatschappelijk middenveld. Maar de paarse politiek is ambivalent. Zo klinkt in de welzijnsnota van staatssecretaris Terpstra, Naar eigen vermogen, enerzijds een radicaal autonomiebegrip en een koloniserende opvatting over de rol van 'de macht' door. Anderzijds worden in deze nota ook gloedvolle passages gewijd aan de noodzaak om van overheidswege de voorwaarden te blijven garanderen waardoor mensen zichzelf beter kunnen redden.⁷⁶

Deze laatste stellingname nu verdient ondersteuning. Maar pas wanneer zowel gebroken wordt met het anti-systeemdenken als met radicale autonomie-noties kan worden beargumenteed waarom de overheid die taken op zich moeten blijven nemen. Wie de Nederlandse opbouwwerk-handboeken opslaat of zich verdiept in de anglosaksische literatuur over 'empowerment' vindt daarin ideeën over het belang van de overheid als ondersteunende derde overigens meer en meer terug. Hoewel de ter-

men soms nog Habermassiaans zijn, wordt 'het systeem' hierin steeds minder als eenduidig negatief gekwalificeerd. Zo schrijft Harry Broekman in *Opbouwwerk. Methoden, technieken en terreinen*. "Eens te meer wordt duidelijk dat een leefwereld bestaat bij de gratie van een systeem, dat het één niet louter goed en het ander niet louter slecht is."⁷⁷

Het blijft niettemin wenselijk om nog een stap te zetten. Het dichotome zero-somdenken is namelijk niet alleen een wapen in handen van de ideologen van een terugtrekkende overheid, het draagt ook bij aan een verkeerd zelfbeeld van het opbouwwerk. Het opbouwwerk is namelijk pas van waarde voor achtergestelde groepen wanneer het bruggen kan slaan naar overheden, wanneer het zijn machtige rol als intermediair speelt.⁷⁸ Ik beschouw het als een van de belangrijkste taken voor de komende jaren om op basis van concrete analyses van participatie-processen de ondersteunende, 'derde' rol van zowel de overheid als het opbouwwerk nader onder woorden te brengen. Het gaat om de formulering van een 'positieve' theorie waarin relaties tussen actoren in uiteenlopende maatschappelijke sferen niet bij voorbaat als beperkend maar als elkaar versterkend in kaart worden gebracht.⁷⁹

Derden en Anderen. Over soorten verschillen

Er kleven aan het gebruik door het opbouwwerk van de noties 'leefwereld' en 'systeem' verschillende problemen. We zagen zojuist dat deze tweedeling blind maakt voor de mogelijk positieve effecten van het politieke systeem op bevolkingsparticipatie: hierdoor wordt het belang van de politiek als derde miskend. Maar genoemde noties geven ook geen goed beeld aan opbouwwerkers hoe gemengd samenleving in wijken en buurten moet worden aangepakt en dat brengt ons voor de vierde keer bij 'het belang van derden'. In het nadenken over de vraag wat sociale cohesie in een steeds pluriformere wereld betekent, zijn de rozige kenmerken die met de leefwereld worden geassocieerd⁸⁰ - communicatieve gelijkwaardigheid, sensibeleit en authenticiteit - weinig behulpzaam. De nieuwe omgangsvormen in cultureel heterogene wijken - omgangsvormen die vaak een functioneel en instrumenteel karakter hebben - moeten niet steeds op nostalgische toon worden vergeleken met de o zo gezellige volkswijken van weleer, waarop met terugwerkende kracht alle kenmerken van een goede 'leefwereld' worden geprojecteerd.

Ook dit lijkt me een belangrijke kwestie om de komende jaren bij stil te staan. Het gaat immers om de doelen die het opbouwwerk en anderen zich in een multiculturele wijk stellen. Naar welke omgangsvormen wordt gestreefd? Welke betekenis heeft 'multiculturaliteit' eigenlijk? Tot nu toe worden termen als 'gewenste heterogeniteit' en 'menging' in allerlei sectoren met een opvallende lichthoudigheid in de mond genomen. Zo staan welhaast alle participanten in de volkshuisvesting een beleid voor van 'differentiatie', hetgeen meestal neerkomt op het bouwen van (duurdere) koopwoningen in wijken met veel sociale woningbouw.⁸¹ Maar de argumenten die hiervoor worden aangedragen lopen per situatie sterk uiteen en de met differentiatie nagestreefde doelen zijn soms bijzonder hoog gegrepen: "Het economisch draagvlak van een buurt moet worden vergroot door meer hoge inkomens naar de wijk te lokken of mensen met hoge inkomens die al in de wijk wonen voor de buurt te behouden"⁸²; "het differentieren van het woningbestand zou niet alleen de (veronderstelde) eenzijdigheid van de bevolking doorbreken, maar ook een belangrijke bijdrage leveren aan de verbetering van het leefklimaat in deze wijken".⁸³ Soms lijkt het alsof de vele problemen die zich in enkele buurten concentreren ook in die buurten zouden kunnen wor-

den opgelost.⁸⁴ De volkshuisvestingsdeskundige Arnold Reijndorp merkt echter op: "Het blijft een raadsel hoe het toevoegen van enkele honderden duurdere woningen de leefbaarheid in de goedkope portiekflats vijftig meter verder bevordert. Laat staan dat duidelijk wordt hoe een dergelijke differentiatie de maatschappelijke kansen van de werkloze en laagopgeleide bewoners verbetert."⁸⁵

Dit zijn centrale kwesties voor de leerstoel: welke sociologische noties liggen besloten in de ruimtelijke ambities tot 'menging'? Zullen mensen uit koppartmenten hun bestedingen in hun 'eigen' wijk doen? Zal de sociale cohesie in een dergelijke buurt door deze vorm van menging toenemen? Dit valt nog te bezien.⁸⁶ Onderzoek wijst namelijk uit dat de rijkere, mobiele één- en tweepersoonshuishoudens, die in dergelijke 'gemengde' wijken wonen, eerder in de stad dan in de wijk leven. En vice versa: de wijken waarin de bewoners het meest buurtgericht zijn -daar waar ouders met schoolgaande kinderen leven-, zijn vaak homogeen qua opleiding en inkomen.⁸⁷ Maar stel dat de 'buurtgerichte' wijken inderdaad heterogeen worden qua opleiding en inkomen, op welke terreinen zal die menging dan plaatsvinden? Werkt dit dan bijvoorbeeld ook door in gemengde schoolgang? Zullen mensen met hogere inkomens hun kinderen op de wijk school doen? Wie recente rapporten⁸⁸ van het Sociaal-Cultureel Planbureau leest, weet dat nog weinig scholen echt als ontmoetingsplek tussen kinderen met verschillende achtergronden functioneren. Ondanks lovenswaardige initiatieven als de Brede School, segregert het Nederlandse onderwijs naar kleur en dus ook naar klasse.

De vraag wat het volkshuisvestings- en onderwijsbeleid hiertegen kunnen en moeten ondernemen, is overigens niet gemakkelijk te beantwoorden. Want kleur- en klassescholen mogen dan ongewenst zijn -juist omdat deze niet uit vrije, 'autonome' keuzes ontstaan-, scholen met een eigen identiteit op onderwijskundige of levensbeschouwelijke grond kunnen daarentegen bijdragen aan een pluriforme samenleving. Moeten, met andere woorden, alle kinderen zoveel mogelijk samen naar school of is samenscholing op grond van cultuur, godsdienst, levensstijl of onderwijsmethode ook van waarde? Moet iedereen, ongeacht achtergrond en levensstijl, zoveel mogelijk door elkaar heen wonen, of verdient samenwoning van mensen met eenzelfde identiteit de voorkeur?

Wie meent dat een pluriforme en multiculturele samenleving slechts kan bestaan bij de gratie van sterke collectieve identiteiten zal samenscholing en samenwoning toejuichen. Wie echter vreest dat hierdoor zulke sterke groepsbanden zullen ontstaan dat contacten tussen groepen en individuen eerder worden belemmerd dan gestimuleerd, zal pleiten voor meer menging. Om uit deze patstelling te komen lijkt het van belang om onderscheid te maken tussen de betekenis van banden binnen groepen en de schakels tussen groepen. Elders heb ik uitgewerkt dat de specie die specifieke groepen kleefkracht geeft, principieel iets anders is dan het cement dat de samenleving bij elkaar houdt.⁸⁹ Groepen worden immers gekenmerkt door gedeelde waarden, door een gezamenlijke geschiedenis en overgeleverde praktijken, min of meer dezelfde klederdracht, et cetera. Juist voor deze specie kan het van belang zijn dat kinderen ook op scholen kennis nemen van de specifieke kenmerken van een bepaalde cultuur, godsdienst, levensstijl of pedagogisch beginsel. En voor het beleven van een groepsidentiteit is het van betekenis dat mensen in een zekere ruimtelijke nabijheid van elkaar wonen: we moeten niet té bang zijn voor homogene eilanden in heterogene wijken.

Deze specie kan echter niet dienen voor de sociale cohesie tussen groepen: zij zet verschillen met anderen immers juist

aan. De brandende vraag is dus: wat kan in een pluriforme samenleving het cement zijn en waar kan dat worden aangemaakt c.q. geleerd? Het gaat bij cement om het leren omgaan met verschillen tussen mensen en tussen groepen.⁹⁰ We moeten niet proberen om weer voor heel Nederland nieuwe, gedeelde, gemeenschappelijke waarden te vinden⁹¹ maar ons concentreren op minimale normen, welhaast procedurele normen die voorschrijven hoe mensen met verschillende achtergronden met elkaar horen om te gaan en elkaar niet links horen te laten liggen - of erger. Wijken of buurten moeten in dit licht dan ook niet worden beschouwd als hechte gemeenschappen: dit is nodig noch mogelijk.⁹² Daarom ook moeten zogenaamde 'sociale cohesie-ladders' die in het opbouwwerk zijn ontwikkeld⁹³ met de nodige voorzichtigheid worden gehanteerd. Deze moeten niet Habermassiaans worden geïnterpreteerd in de zin dat hoe hoger de wijk of buurt scoort, hoe beter het is. Niet iedereen hoeft (even) warme gevoelens voor ieder ander te koesteren: cement is, althans in sociale verhoudingen, niet hetzelfde als specie.

Maar het opbouwwerk en het onderwijs moeten wel leren dat verschillen, of ze nu leuk of lastig zijn, gerespecteerd moeten worden. Beproefde slogans in het opbouwwerk en opzoumeren zijn 'de ongedeelde stad', de 'hele wijk', 'de wijk is van ons allemaal'⁹⁴. Dit inclusieve denken is praktisch op voorwaarde dat mensen er ook bijhoren wanneer ze 'anders' zijn.⁹⁵ In het beleid - van scholen, corporaties en overheden - moet het enerzijds gaan om het bestrijden van ongelijkheid, van onrechtvaardige verschillen, anderzijds moet de waarde van pluriformiteit ook worden erkend. Dit vereist opnieuw evenwichtswerk en zeker in de Haagse politiek is nog niet iedereen deze balanceerkunst machtig. Met name de positieve betekenis van anders zijn, het belang van derden (nummer vier) in multiculturele zin, wordt daar soms nog te weinig onderkend. Te vaak horen we dat migranten tout court horen in te burgeren, zich horen aan te passen; dat minderheden, zoals mensen met een handicap, ouderen en homoseksuelen, toch niet zo zijn "als ieder ander". Uit angst voor ongelijkheid en discriminatie, miskent de politiek dat sommige verschillen wel degelijk van belang kunnen zijn. Gelukkig lijkt echter, bij sommige departementen althans⁹⁶, het belang van diversiteit, naast ongelijkheidsbestrijding, langzamerhand door te dringen.⁹⁷

Overigens kent het opbouwwerk van oudsher een ingebouwde spanning die tot balanceren tussen gelijkheid en verschil dwingt. Het categorale werk accentueert namelijk de specificiteit van groepen, terwijl het territoriale opbouwwerk primair gericht is op gelijkheid. Ook het opbouwwerk zal de komende jaren niettemin met de vraag worden geconfronteerd waarom 'menging' en 'differentiatie' van belang zijn: uit angst voor ongelijkheid, voor ghettoïvorming of, ook, vanwege de erkenning van verscheidenheid, vanwege 'het belang van derden'?

De wonderbaarlijke vermenigvuldiging van het opbouwwerk

In deze rede heb ik het belang van derden vanuit vier perspectieven benaderd en de noodzaak van evenwichtskunst in alle vier rollen als derden benadrukt. In de eerste plaats was het opbouwwerk van belang als derde om groepen te steunen. De opbouwwerker zoekt daarbij het evenwicht tussen zijn of haar betrokkenheid bij de buitengesloten en de noodzakelijke afstand die moet worden bewaard om van belang te kunnen zijn. In de tweede plaats waren opbouwwerkers voor elkaar als derden van belang om hun 'moderne paternalisme' binnen de perken te houden. In de derde plaats bleek de politiek een belangrijke mobiliserende rol te kunnen vervullen: politici die enerzijds helder stelling nemen en

anderzijds bereid zijn tot discussie, tot dialoog, kunnen burgers tot participatie verleiden. En ten slotte, in de vierde plaats, zijn 'derden' van belang om greep te krijgen op de verwarrende discussie over de multiculturele samenleving. Hier moet worden gebalanceerd tussen de neiging tot een homogeniserende politiek die met 'anderen' weinig raad weet enerzijds en de grote verhalen over de multiculturele samenleving anderzijds.

Niet alleen het opbouwwerk is dus als derde van belang. Of beter gezegd: de rol die het opbouwwerk van oudsher als derde heeft gespeeld heeft school gemaakt. Recente ontwikkelingen laten zien dat de opbouwkerpjet tegenwoordig ook de politie, de 'activerend ambtenaar', het buurtbeheer, de medewerkers van het arbeidsbureau, het preventiewerk op scholen en talloze anderen past.⁹⁸ Zo maken de woningcorporaties, terwijl ze door de bruteringsoperatie marktgerichter moeten gaan werken, meer dan ooit werk van leefbaarheid. Deze ontwikkeling valt samen met een andere: het vertrouwde opbouwwerk in buurten en wijken kan zich niet of nauwelijks meer onder eigen naam handhaven. Alleen onder steeds weer andere noemers (stadsvernieuwing, sociale vernieuwing, politieke vernieuwing, grote steden-beleid) komen opbouwwerkers aan de bak. Deze dubbele ontwikkeling - opbouwwerkachtige activiteiten die uitwaaiëren terwijl kernactiviteiten niet meer als opbouwwerk herkenbaar zijn - draagt een zeker risico in zich. Het belang van achtergebleven en buitengesloten groepen, dat in het opbouwwerk in principe het zwaarste weegt

⁹⁹, kan in het politie-uniform of achter de balie van het arbeidsbureau niet hetzelfde gewicht hebben omdat het daar tegen andere belangen moet worden afgewogen. Hoewel ik heb gepleit tegen zero-sum-denken, betekent dit nog niet dat ik een naïeve liberaal ben geworden die meent dat er geen belangen-conflicten meer bestaan. We moeten het zero-sum-denken (autonoom versus heteronoom; leefwereld versus systeem; individualisering versus sociale cohesie) niet inruilen voor wat de politoloog Pieter Hilhorst 'het win-win-virus'¹⁰⁰ heeft genoemd: niet alles wat in het belang van de één is, is daarmee ook in het belang van de ander(en). Als dat zo was, waren derden immers nooit van belang.

Atgezien van het risico dat de verspreiding van het opbouwwerk in zich draagt, zijn er ook manifeste voordelen van de ontwikkeling dat steeds meer organisaties zich weer geroepen voelen om 'sociaal beleid' te gaan voeren. Niet toevallig is deze leerstoel in de vorige periode deels gefinancierd door het

Rotterdamse bedrijf Jurgens en Van den Bergh terwijl de komende vier jaar het NCIV - koepel voor woningcorporaties een aanzienlijke financiële bijdrage levert.

Dat brengt mij, tot slot, bij het bedanken van een aantal personen en instellingen zonder welke deze leerstoel niet zou bestaan en enkele meer persoonlijke noten. Het gaat de Nederlandse universiteiten niet in alle opzichten voor de wind en zeker de filosofie-faculteiten staan, ondanks gunstige visitatierapporten, onder druk. Het gewicht van de tweede en derde geldstroom is door de bezuinigingen sterk toegenomen. In die zin mag U de hoofdtitel van deze oratie ook letterlijk nemen: zeker voor het bestaan van bijzondere leerstoelen zijn derden van levensbelang. Ook daarom wil ik, naast het NCIV, met name Delphiconsult en de gemeente Rotterdam dank zeggen voor hun ondersteuning van deze leerstoel. Ook anderen, binnen en buiten de universiteit, die hebben bijgedragen aan de instelling en continuering van deze leerstoel ben ik zeer erkentelijk. De onvermoeibare leden van het stichtingsbestuur, het curatorium, mijn voorganger Cees de Wit, de naamgever van de leerstoel Gradus Hendriks, de medewerkers van het Landelijk Centrum Opbouwwerk, dank.

Voorzover er onder de studenten, opbouwwerkers van prolesie of opleiding zijn, zullen zij begrepen hebben dat ik ze weinig fundamenteels te leren heb. U bent, vaak impliciet, net zo goed filosoof of socioloog als ieder ander in deze zaal. En andersom: voorzover studenten filosofie, sociale wetenschappen of bedrijfskunde van zins zijn het onderwijs in de wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk te gaan volgen; ik zal U niet alleen als 'theoretisch' aanspreken. Het lijkt vruchtbaarder om de fictieve tweedeling tussen theorie en praktijk achter ons te laten en te onderzoeken hoe theoretisch 'praktijken' zijn en hoe praktisch 'theorieën'. Hoewel ik zeker niet wil beweren dat er tussen opbouwwerkers en filosofen geen verschillen meer bestaan, ben ik vooral getroffen door wat beide groepen kenmerkt: niet alleen opbouwwerkers maar ook filosofen zijn bij uitstek professionele betweters, ik hoop dan ook met beide groepen veel te stellen te krijgen.

Ex-collegae van de Universiteit van Nijmegen, huidige en vroegere collegae van de Universiteit van Amsterdam, recente collegae in Rotterdam, het was en is mij altijd een genoegen geweest om met U samen te werken. Als ergens mijn mini-theorie opgaat dat sferen niet al te gescheiden moeten blijven omdat uitwisseling verrijkt werkt, dan is het wel op het snijvlak van werk en privé-leven. Dank dus voor de samenwerking en dank voor de vriendschap. Velen van U zijn, vergeef mij de woordspelerigheid, geen 'derden' maar 'tweeden'. Echte tweeden zijn natuurlijk de andere vrienden en mijn familie. Ik wil bij deze gelegenheid met name mijn ouders danken voor hun zeer welkome, permanente 'bemoeizorg'. Zou het mogelijk zijn geweest om hier vandaag een pleidooi te houden voor modern paternalisme, voor bestwil-denken, wanneer zij het belang daarvan niet voorbeeldig hadden getoond? En dat brengt mij van derden, via tweeden, tot slot bij de eerste: Menno. Hij heeft mij geleerd dat autonomie en verbondenheid elkaar niet uitsluiten maar veronderstellen.

Ik dank iedereen voor de geduldige aandacht.

Noten

Het bijzonder hoogleraarschap wordt in standgehouden door bijdragen van het NCIV - Koepel voor woningcorporaties te De Bilt, Delphiconsult te Amsterdam, de Gemeente Rotterdam, een RK Kloosterorde en het Landelijk Centrum Opbouwwerk, daarnaast door donaties van een aantal instellingen en personen.

- Van weinig filosofen zal de naam zoveel vervoegingen kennen als van Opzoomer. Zo is sprake van een Opzoomerpolitaise, een Opzoomerkrant, een Opzoomerdag en Opzoomer Mee. G. de Kleyn, projectleider sociale vernieuwing in Rotterdam, stelde in een redevoering op 29 maart 1994: "Het is gelukkig onwaarschijnlijk dat het nieuwe kabinet 'opzoomeren' tot vlag van het kabinet-beleed uitroept. Opzoomeren is Rotterdams, dat kan alleen in Rotterdam". Zie o.a. Opzoomeren. Bestuurlijke vernieuwing in de praktijk, Den Haag, VNG 1995.
- De officiële definitie van de Rotterdamse Commissie Sociale Vernieuwing luidt: "Sociale vernieuwing is een permanent proces waarin de vitaliteit van relaties tussen individuen, groepen en organisaties wordt vergroot, teneinde de kwaliteit van het bestaan van alle Rotterdammers zo te bevorderen dat zij in zelfstandigheid en harmonie kunnen leven" (geciteerd in Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief. Rapport van de Commissie Sociale Vernieuwing, Rotterdam 1989) Zie voor de betekenis van sociale vernieuwing o.a. Evaluatie sociale vernieuwing; het eindrapport, Rijswijk, SCP 1994; Welzijn en sociale vernieuwing. Een onderzoek naar de bijdrage van het lokale welzijns- en sociale vernieuwingsbeleid aan achterstandsbestrijding, Rijswijk, SCP 1994; Sociale vernieuwing en opbouwwerk, J. Hes e.a., Den Haag, Dr. Gradus Hendriks-Stichting, Opbouwteksten 5, 1991, daarin o.a. de bijdragen van W. van de Leur, 'Sociale vernieuwing als "down to earth"-operatie geschetst vanuit het opbouwwerk' en C. de Wit, 'Analyse en vormgeving'; verschillende lezingen van G. de Kleyn, de projectleider Sociale Vernieuwing Rotterdam: "Halverwege", Rotterdam 1992, 'De aanpak van een complexe veranderingsopgave'; 'Vier jaar sociale vernieuwing en verder' en 'Sociale vernieuwing. Punt? Komma!', Rotterdam 1994; D.W. Hommes, Sociale vernieuwing. Opkomst en ondergang van een politiek motto, Utrecht, SWP 1994; T.V. Potters, Sociale vernieuwing en sociale cohesie: naar een nieuw burgerschap?, Doctoraalscriptie sociologie, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1993.
- Zie o.a. de Ambo-reeks Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland; het blad 'Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland', uitgave van de werkgroep 'Sassen'.
- E. Snel onderscheidt in zijn proefschrift Vertaling van wetenschap Nederlandse sociologie en praktijk (Utrecht, SWP 1996) vier modellen in de verhouding tussen (sociologische) theorie en praktijk, uiteenlopend van een instrumentele opvatting van wetenschap tot een vertalingsmodel, waarin praktijkmensen de wetenschappelijke noties actief inpassen en bewerken. G. van der Laan wijst op de mogelijkheid van een vijfde model waarin niet a priori wordt verondersteld dat sprake is van eenrichtingsverkeer van wetenschap naar praktijk maar van wederzijdse beïnvloeding, juist omdat wetenschappers kennis (moeten) nemen van praktijkinformatie. Hij pleit in dat licht voor een 'reconstructiemodel': "Een belangrijke taak voor onderzoekers, methodiekontwikkelaars en opleiders is (...) te formuleren 'wat we al weten', dat wil zeggen, wat competente praktijkwerkers al in de praktijk gebruiken - zonder dat ze dat expliciet kunnen formuleren." (Tijdschrift voor de sociale sector, 1996/11:29)
- In Cornelis Opzoomer. Uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Wim van Dooren Baarn. Ambo (1990:8), verschenen in de reeks Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland.
- Zie noot 5, p. 30
- Zie A. Mol, 'Ondertonen en boventonen. Over empirische filosofie', in D. Pels en G. de Vries (red.), Burgers en vreemdelingen. Opstellen over filosofie en politiek, Amsterdam, Van Gennep (1994, pp. 77-84).
- B. Peper, Vorming van welzijnsbeleid. Evolutie en evaluatie van het opbouwwerk, Meppel, Boom 1972.
- B. Peper, a.w., p. 366
- Sj. Koenis omschrijft deze opstelling als volgt: 'De werker gaat in deze fase steeds meer opkomen voor de cliënt. Vanuit het besef dat de cliënt in de verdrukking leeft, onderdrukt is, staat hij kritisch tegenover het waarden- en normenstelsel van de maatschappij en instelling. Ten opzichte van de maatschappij en instelling is de werker nu minder een 'brugfiguur' en meer een opponent geworden', in 'De precare professionele identiteit van sociaal werkers, Utrecht, NIZW (1993:98).
- Volgens verschillende auteurs ging het om de vraag waar de welzijnswerker stond: 'Aan de kant van het establishment of aan de kant van de verandering' (E. Hueling, De permanente herstructurering in het welzijnswerk, Zutphen, De Walburg Pers (1989:308 e.v.). En in reactie op het Engelse professioneel-neutrale opbouwwerk schrijft J. Nauta: 'In plaats van de opbouwwerker (...) een ongebonden, neutrale rol voor te schrijven (...) denken wij dat het er juist om gaat, antwoorden te vinden op de vraag, hoe de opbouwwerker zijn strategisch-belangrijke positie weet uit te buiten', in: David Thomas en de opbouwwerker als piggy in the middle' in 'De strijd om de community. Over de betekenis en toepassing van nieuwe Engelse opbouwwerkpraktijken, W. van Rees (red.), Deventer, Van Loghum Slaterus (1981:188). In retrospectief springt overigens een interessante overeenkomst in het oog tussen de door Peper zo bekritiseerde opbouwwerkers en Peper zelf: beiden keurden een derde, intermediaire positie af. Peper vreesde namelijk dat een dergelijke 'ventielpositie' confrontaties tussen de betrokken bevolking en de overheid zou kanaliseren en daardoor een ontploftend effect zou hebben. Zie voor deze discussie ook T. Schuyt, Opbouwwerk en lokaal welzijnsbeleid. Het Nederlandse gesubsidieerde opbouwwerk als intermediair kader. een sociologische benadering, Amsterdam proefschrift (1984:19 e.v.).
- Welzijnswerkers leken vooral te irriteren omdat zij enerzijds gevestigde belangen aanvielen terwijl ze anderzijds, volgens sommigen, zelf deel uitmaakten van een nieuwe elite. Zoals we bijvoorbeeld bij H.P.M. Adriaansens en A.C. Zijdeveld kunnen lezen: "In zekere zin vormen de professionelen die de verzorging in onderwijs, gezondheid en welzijn moeten realiseren, een establishment met gevestigde belangen en een elite met macht en invloed (...) Velen van hen, vooral in de sector van sociaal-cultureel welzijn, roepen om democratisering, maar hun ideeën ten aanzien van ongelijkheid en elitaire macht zijn reeds lang door de verzorgingsstaat achterhaald; zij vormen immers zelf een elite, onderdeel van het establishment van de verzorgingsstaat", in Vrijwillig initiatief en de verzorgingsstaat. Cultuursociologische analyse van een beleidsprobleem, Deventer, Van Loghum Slaterus (1981:43-44).

- 13 H. Vuysje, *De nieuwe vrijgestelden. De opkomst van het spijkerbroekenproletariaat*, Anthos, Baarn 1977. Opmerkelijk is dat waar Vuysje eerst heeft bijgedragen aan het in diskrediet brengen van het welzijnswerk, hij zich twintig jaar later grote zorgen maakt over de afwezigheid van interventie-beroepen: "Het in de jaren zestig bevrijdende idee van respect voor de persoonlijke-privacy dijde in de jaren tachtig uit tot een breed interventie-abeo", in "De bemoel in de ban - hoe afzijdigheid een deugd werd en slachtoffers maakte" in NRC-Handelsblad, 4 november 1995.
- 14 Deze auteurs wezen vooral op de nuttelosheid van het welzijnswerk dat in zo'n scherp contrast stond tot zijn grote pretenties. Van Doorn: "Het is werken aan een reusachtige, nutteloze pyramide van Austerlitz", in "Werkgelegenheidsbeleid of werkverschaffing", in: *Beleid en Maatschappij* (1974/10-11, pp. 286-296). Van Tienen sprak ook letterlijk over "mensen die niets klaar maken", in het tweede 'revolutienummer' van het NIMO-bulletin, 1969.
- 15 I. de Haan laat zien dat de kritiek die zich in eerste instantie richtte op 'de nieuwe vrijgestelden' en het 'spijkerbroekenproletariaat' zich alras verbreedt "tot een kritiek op de welzijnzorg, om ten slotte uit te monden in een kritiek op de verzorgingsstaat, die onder invloed van de "neodemokratische elite" tot een onbeheersbare "demokratische Leviathan" zou zijn geworden", in *Zelfbestuur en staatsbeheer. Het politieke debat over burgerschap en rechtsstaat in de twintigste eeuw*, Amsterdam, Amsterdam University Press (1993.116).
- 16 In *De markt van welzijn en geluk*, Baarn, Ambo (1980.172).
- 17 Zo valt in het methodiekboek Bouwstenen voor opbouwwerk van P. Winkelaar uit 1979 te lezen: "Veel welzijnswerkers zitten gevangen binnen de goede bedoelingen en de mooie doelstellingen, waarin ze zelf geloven. Daardoor houden ze de maatschappelijke functie van het werk in stand. En deze maatschappelijke functie is bijna precies het tegenovergestelde van waarmee ze denken bezig te zijn (...) Het (welzijnswerk vormt) een onderdeel van het machtsstelsel dat het spreken en weten van de machtelozen blokkeert, verbiedt en ontzenuwt, subtiel en met de beste bedoelingen" (Overveen, Nelissen (1979.21 e.v.)).
- 18 A. de Swaan verbaast zich in zijn opstel "De kritische Massa" uit 1981: "De huidige kritiek op de verzorgingsstaat komt van intellectuelen en is vervat in uitvoerige historische en sociologische beschouwingen. Hun studies vinden een groot en gretig publiek, niet in Wassenaar of Aerdenhout, maar rond de sociale academies en de sociale faculteiten, waar de verzorgers worden opgeleid." (opgenomen in *Halverwege de heilstaat*, Amsterdam, Meulenhoff (1983.8)).
- 19 Zie J.W. Duyvendak, "De constructies van de andragologie versus de waarheid van zelfkennis" in *Krisis* 1996/53, pp. 38-49; M. Gastelaars, "Een gedesorienteerde veranderingswetenschap. Over de geschiedenis van de Nederlandse andragologie" in *Kennis en Methode*, 1990/4, pp. 346-366.
- 20 Th. Schuyt spreekt over een "theorie-vacuüm" (a.w., p. 24) en Sj. Koenis roept het beeld op van een "verlaten stad" als contrast met de drukte van weleer: "De grensstad is veranderd in een van God en iedereen verlaten spookstad, die door reizigers wordt vermeden als de pest" (a.w., p. 11). Ook in de theorievorming over opbouwwerk was het sinds 1980 stil, stelt Vreeswijk: "Na De Kleijn is er in de tachtiger jaren geen nieuwe opbouwwerkmethode ontwikkeld" in zijn proefschrift *Perspectief in nog-niet situaties. Fenomenologische verkenning en onderzoek naar wetenschappelijke grondslagen van het Nederlands maatschappelijk opbouwwerk*, Den Haag, Gradus Hendriks Stichting (1996.169).
- 21 Het idee dat het belang van het opbouwwerk vooral zijn eigenbelang betekende, kwam niet alleen uit liberale, conservatieve of Illich-Achterhuis-hoek. Figuratiesociologen neigen er ook naar om "het belang" van welzijnswerkers primair te begrijpen als element in de belangenstrijd tussen beroepsgroepen, waarin nieuwkomers zich een plaats moeten bevechten: "Het linksisme is de politieke retoriek van de beoelening. Het is een vormenleer waarin precies omschreven wordt hoe elke aanspraak kracht kan worden bijgezet door te verwijzen naar groot leed en onderdrukking elders dat hier en nu in een baan of subsidie moet worden omgezet. Het linksisme is een subsiedeologie. In een samenleving waar de helft van het nationaal inkomen opnieuw wordt verdeeld door politieke beslissingen is het linksisme de redekunst waarmee de buitenstaanders hun aandeel opeisen." (A. de Swaan in "Het linksisme en de nieuwe klasse 1", *Halverwege de heilstaat*, 1983.88). Geert de Vries wijst erop dat de bestuurskundigen "al willen ze het zelf niet weten, de nieuwste vrijgestelden van de nog-steeds-verzorgingsstaat" zijn ("Maakbaarheid als conrarmythe" in *Krisis* 1996/63.14), die zich op analoge wijze als de welzijnswerkers van weleer binnen hebben gevochten, zij het dat "het linksisme in het vorige tijdsgewricht aan de kaak wordt gesteld om het rechtsisme in het huidige zowel te propageren als te maskeren" (a.w., p. 15).
- 22 Zie hiervoor o.a. C.J.M. Schuyt, "De nalatenschap van Erasmus Wijsgerige invloeden op wetenschap en samenleving na 1950", in *Wijsgerig perspectief*, 1993/1994-6, pp. 201-205; J.W. Duyvendak, "De verguizing van paternalistische politiek. Over de verhouding tussen maakbaarheid en zelfontplooiing" in J.W. Duyvendak en I. de Haan (red.), *Maakbaarheid. Liberale wortels en hedendaagse kritiek van de maakbare samenleving*, Amsterdam, Amsterdam University Press (verschijnt binnenkort).
- 23 Binnen de kritiek op het onderwijs kunnen, net zoals op andere terreinen, twee hoofdstromen worden onderkend: de marxistische, die over "vervreemding" sprak omdat het onderwijs vooral de belangen van de dominante klasse zou weerspiegelen en de meer libertair-anarchistische stroming die, in navolging van Illich, een pleidooi hield voor "ontscholing".
- 24 Zie voor analyses van dit protest o.a. E. Tonkens in "Voor gek gehouden, voor gek gezet" in *Krisis* 1996/53, pp. 29-37.
- 25 Zoals A. de Swaan het formuleerde: "Mensen moeten geholpen worden om zichzelf te helpen. Maar elke vorm van hulp veronderstelt een ingreep, een verandering waar degeen die geholpen wordt zelf zo gauw niet op was gekomen of waartoe hij niet in staat was. Daarmee is iedere helper vatbaar voor kritiek", in *Halverwege de heilstaat*, Amsterdam, Meulenhoff (1983.9).
- 26 Zie bijvoorbeeld voor de jaren vijftig als hoogtepunt in de 'onmaatschappelijkheidsbestrijding', A. Dercksen en L. Verplanke, *Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland 1914-1970*, Meppel/Amsterdam, Boom 1987; als het hoogtepunt in de economische sturingspolitiek, i.c. de geleide loonpolitiek, M. van Bottenburg *Aan den arbeid! In de wandelgangen van de Stichting van de Arbeid 1945-1995*, Amsterdam, Bert Bakker 1995 en A. Klamer, *Verzuilde dromen 40 jaar SER*, Amsterdam, Balans 1990.
- 27 Zie ook H. Galesloot en M. Schrevel, in *fatsoen hersteld. Zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog*, Amsterdam, SUA 1987.
- 28 "Met hun kritiek op de 'ouderwetse' caritas en filantropie, en op de identificatie van maatschappelijk werk met zelfzorg, streven

- 'de modernen' ernaar dat de zeggenschap over kwesties van zorg en welzijn, die bij hun tegenstanders nog in handen van verzuild kaders ligt, overgedragen wordt naar een nieuwe klasse van deskundigen" (Sj. Koenis, a.w., p. 42). En I. de Haan stelt: "Op het niveau van de uitvoering van maatschappelijke zorg ontstaan allerlei dwarsverbanden en nieuwe inzichten, die zich onttrekken aan de greep van de leiding van de zuilen en die ten koste gaat van de traditionele uitvoerders van de herzuiling." (a.w., p. 98)
- 29 Vooral B. Peper had een scherp oog voor de ambivalenties waarin het opbouwwerk zichzelf verstrikte: "Als men werkelijk inhoud wil geven aan de zelfbeschikking van de bevolking, laat die mensen dan met rust. Zij hebben toch nooit om opbouwwerk gevraagd? Non-directief staat voor pseudo-professionaliteit, het betekent manipulatie achter de schermen", geciteerd bij E. Hueting, a.w., p. 312.
- 30 Zie o.a. H. Broekman, Sociale innovatie in Drenthe, de ontwikkeling van de stichting Opbouw Drenthe (1924-1972), Academisch proefschrift 1987; F. Gerrits, 'Schets van de opbouwwerk-traditie in Nederland', in MO/Samenlevingsopbouw, 1997/143.3 e.v., E. Hueting, a.w., Sj. Koenis, a.w., p. 67 e.v.; H.C.M. Michielse, De burger als andragoog. Een geschiedenis van 125 jaar welzijnswerk, Meppel/Amsterdam, Boom 1977; H. Nijenhuis en D. Schouwman, 'Nederlands Volksherstel en zijn invloed op het opbouwwerk in Nederland' in Tijdschrift voor Agologie 1980/3-4, pp. 139-163; P. Kuypers, 'Het begin van het einde' in De strijd om de community, Deventer, SMP/Van Loghum Slaterus 1981, pp. 211-256; Th. Schuyt, a.w., p. 34 e.v.; P.A.K. Vreeswijk, a.w.
- 31 Er was steeds luide kritiek op Amerikaanse en Engelse planingsmodellen waarin het opbouwwerk een 'technisch instrument was dat de kloof moest dichten tussen de autoriteiten en de burgers. Deze sceptische houding ten aanzien van de betrokkenheid van het opbouwwerk bij planingspolitiek werd versterkt toen de decentralisatie-operatie van het welzijnswerk -ingezet vanaf de Kneipuntennota van het kabinet-Den Uyl- niet name leidde tot een enorme lokale welzijnsplanning-machinerie, waarin het opbouwwerk een door de overheid gedicteerde intermediaire rol moest vervullen.
- 32 In de Nederlandse discussie heeft o.a. Van Tienen de revolutionaire pretenties als inconsistent want paternalistisch aangevallen. E. Hueting vat van Tienens positie als volgt samen: "Van Tienen zag in het opbouwwerk bovenal een non-directieve methode om de welzijnsituaties van 'cliënten-systemen' te verbeteren. Uit het revolutionaire geschetter (...) sprak zijns inziens minachting voor dat systeem: de domme massa moest door een zending worden gewekt. Van Tienen dreef de spot met deze profeten die precies wisten hoe andere mensen moesten leven en denken" (a.w., pp. 303-304). L. Nauta schrijft in deze lijn over o.a. de andragologen: "Waar zij het recht vandaan haalden om namens allerlei onderdrukten te spreken, was niet bekend. Over hoe het kwam dat zij tot vertellers waren benoemd, met het grote verhaal fraai om zich heen gedrapeerd, was geen informatie beschikbaar." (in 'De teloorgang van het grote verhaal', L. Veendrick en J. Zeelen (red.), De toekomst van de sociale interventie, Woltern-Noordhoff (1994:170)). Ook H. Broekman wijst in zijn proefschrift op de "spanning tussen continuïteit van de organisatie versus het ideaal van zelfbepalende burgers. Dit is een praktischprobleem dat noch in de vakliteratuur, noch in de organisatieliteratuur goed is opgelost. De opbouwwerker als tijdelijke hulpkracht, de opbouwwerkvoorziening als noodvoorziening, werkend met steeds zelfstandiger wordende burgers en zichzelf daarmee steeds minder nodig makende." (a.w., 1987:140)
- 33 De term wordt gebruikt door H. Bezemer in 'Voorhoede-problemen als bewustwordingsvraagstuk; zoeken naar een theorie voor methodiekontwikkeling', in Tijdschrift voor agologie (1980/3-4, pp. 244-274)
- 34 Waar Th. Schuyt in zijn proefschrift onderscheid maakt tussen twee benaderingen in de Nederlandse literatuur over het opbouwwerk, enerzijds belangenbehartiging door zelforganisatie (met als prominente vertegenwoordiger W. Beck) en anderzijds de Probleem-Project-Methode (zie publicaties van de Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland en het themanummer 'Perspectieven van het opbouwwerk', themanummer van het Tijdschrift voor agologie, 1980/3-4, met name pp. 164-175), ziet Paul Kuypers naast de romantisch vitalisten en de nieuwe zakelijkheid (de PPM, nog een derde stroming; 'De KSH (klasserie-ervaring, situatiefactoren en handelingservaring) een agogische vertaling van marxistische theoriebegrippen', in MO/Samenlevingsopbouw (1991/95.4).
- 35 De markt in zijn titel werd in die tijd als een aanklacht gelezen. H. Achterhuis formuleerde zijn kritiek als een 'linkse' kritiek.
- 36 Zie hiervoor uitgebreider J.W. Duyvendak en I. de Haan (red.), Maakbaarheid. Liberale wortels en hedendaagse kritiek van de maakbare samenleving, Amsterdam, Amsterdam University Press (te verschijnen), en dan met name de artikelen van I. de Haan, 'De maakbaarheid van de samenleving en het einde van de ideologie'; E. Engelen, 'Van iconenstrijd naar belangenconflict Over Keynes, Hayek en economische maakbaarheid'; J. Bussemaker, 'Het einde van de maakbaarheid? De verzorgende staat en de calculerende burger' en P. Hilhorst, 'Mét vallen, zonder opstaan. Over de hallslachtige liberale afrekening met het maakbaarheidsideaal'.
- 37 In deze decennia was niet zozeer sprake van een opstand tegen vaders met een kleine v, het was niet geen generatieconflict (zoals H. Righart stelt in zijn boek De eendeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers 1995) als wel van een aanval op Vaders, op paternalisme (zie J.C. Kennedy, Nieuw Babylon in aanbouw, Nederland in de jaren zestig, Amsterdam/Meppel, Boom 1995). Zie voor de belangrijke, stimulerende rol die elites in deze veranderingen speelden I. de Haan: "De crisis van de jaren zestig is dus niet het resultaat van de agitatie van een nieuwe generatie, Al rond 1960 heelt de zittende elite in grote lijnen aangegeven wat het probleem is" (in a.w., p. 100 e.v.). Voor een analyse van de stormachtige ontwikkeling van 'nieuwe sociale bewegingen' in Nederland onder de stimulerende invloed van de toegenomen politieke mogelijkheden, J.W. Duyvendak, R. Koopmans, H.A. van der Heijden en L. Wijlms, Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland, Amsterdam, SUA 1992, met name ook R. Koopmans, 'Van provo tot rara. Golfbewegingen in het politiek protest in Nederland', pp. 59-76. Zie voor de belangrijke rol van elites bij de veranderingen in de jaren zestig voorts H. Oosterhuis, Homoseksualiteit in katholieke Nederland. Een sociale geschiedenis 1900-1970, Amsterdam, SUA 1992.
- 38 Zo valt op dat in teksten van vooraanstaande beleidsmakers zoals dr. Gr. Hendriks (onder andere in Terug naar de mensen, Den Haag, Ministerie van CRM 1982) en van andragologen de slogan 'door de mensen zelf' steeds frequenter voorkomt. De radicalisering van het 'zelf' bij H. Achterhuis is, met andere woorden, slechts de logische doortrekking van de betekenis die aan

'het zelf' in het beleid, de wetenschap én de welzijnspraktijk werd gehecht. Het zou nader onderzoek verdienen in hoeverre de in deze tijd ook vaak geuite gedachte dat opbouwwerk slechts een 'tijdelijke voorzieding' is, gericht op het zichzelf zo snel mogelijk weer 'overbodig' maken, mogelijk voortvloeit uit zijn dan al tanende legitimiteit.

- 39 Zie voor een overzicht b.v. H. Kunneman, *Van Theemutscultuur naar walkman-ego. Contouren van postmoderne individualiteit*, Amsterdam/Meppel, Boom 1996, pp. 103-108.
- 40 Zie hiervoor bijvoorbeeld H.A.F. Oosterling en A.W. Prins (red.), *Humanisme of antihumanisme? Een debat*, Rotterdamse filosofische studies, Faculteit der Wijsbegeerte, Erasmus Universiteit Rotterdam 1991.
- 41 Zie voor een kritiek op Achterhuis' Inconsistenties, A. Gouws, *De droom van de mensen zelf. Een analyse van de filosofische veronderstellingen van Achterhuis' De markt van welzijn en geluk*, Haarlem, Stichting TMW 1988.
- 42 J. Bussemaker, *Betwiste zelfstandigheid. Individualisering, sekse en verzorgingsstaat*, Amsterdam, SUA 1983; S. Lukes, *Individualism*, Oxford, Basil Blackwell 1985 [1973]; Ch. Taylor, *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Cambridge, Cambridge University Press 1989.
- 43 A. MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, Notre Dame, University of Notre Dame Press 1981; M. Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press 1982, Taylor, a.w.
- 44 Zie o.a. S. Benhabib, *Situating the Self. Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*, New York, Routledge 1992.
- 45 Zoals S. Sevenhuijsen stelt: "In een zorgethiek zou het idee dat afhankelijkheid mensen belemmert in hun autonomie vervangen worden door het idee van interdependentie en door de erkenning dat goede zorg bij kan dragen tot het zelfrespect, de individuele integriteit en het handelingsvermogen van individuen", in *Oordelen met zorg. Feministische beschouwingen over recht, moraal en politiek*, Amsterdam/Meppel, Boom (1996:176). Zie verder ook J. Tronto, *Moral Boundaries: A political argument for an ethics of care*, Routledge, New York 1993; H. Manschot en M. Verkerk (red.), *Ethiek van de zorg*, Boom, Amsterdam/Meppel 1994; H. Kunneman a.w. 1996, p.72 e.v. Odilie Verhaar laat zien dat de feministische filosofen met hun begrip van de 'radically situated self' duidelijk afstand nemen van het conservatieve programma van veel communitaristen (O. Verhaar, *Recht doen aan pluriformiteit*, Amsterdam, academisch proefschrift, te verschijnen 1997).
- 46 Zie o.a. J.W. Duyvendak (red.), *De verzulling van de homobeweging*, Amsterdam, SUA 1994.
- 47 Zie M. Bovens en A. Hemerijck (red.), *Het verhaal van de moraal. Een empirisch onderzoek naar de sociale bedding van morele bindingen*, Amsterdam/Meppel, Boom 1996; P. Dekker (red.), *Civil Society*, Den Haag, SCP 1994; voor deelname aan sociale bewegingen o.a. J.W. Duyvendak, R. Koopmans, H.A. van der Heijden en L. Wijmans (red.), *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Amsterdam, SUA 1992.
- 48 Zie hiervoor o.a. het themanummer van *Rekenschap*, dec. 1995: "Overleefde de samenleving het individu", met name de bijdrage van R. Houtepen, "Individuele identiteit en integratie in een multiculturele samenleving", pp. 221-227. H. Kunneman schrijft terecht: "Individualisering is een vorm van socialiteit, een vorm bovendien die in staat is meer mensen hechter te integreren in

een complexere sociale en economische dynamiek dan enige andere vorm van traditionele of moderne socialiteit", in a.w., p. 16.

- 49 De overtrokken autonomie-gedachte is onder andere in de wereld van de geestelijke gezondheidszorg onder vuur genomen, een sector waarin de anti-psychiatrie en de patiëntenbeweging zich sterk hadden verzet tegen paternalistische praktijken. Maar toen deze criticasters vervolgens moesten aanschouwen hoe, onder aanroeping van de autonomie-gedachte (en niet zelden met bezuinigingen als motief), mensen meer en meer aan hun lot werden overgelaten, kwam er een tegenbeweging op gang. De socioloog Schnabel vroeg aandacht voor de dubbele betekenis van "het recht om gestoord te worden". En de sociaal-psychiatrische verpleegkundige Henselmans trok de conclusie dat het weer de hoogste tijd was voor 'bemoeizorg' (H.W.J. Henselmans, *Bemoeizorg*, Delft, Eburon 1993).
- 50 "Alle beleidsaxioma's van de jaren tachtig en de jaren negentig - respect voor privacy en zelfbeschikking, eigen verantwoordelijkheid, decentralisatie, zelfregulering, verzelfstandiging - delen in feite een gemeenschappelijk geloof in non-interventie met elkaar", schrijft J. van der Lans in "Een cultuur van afzijdigheid" in *Socialisme en democratie* (1996/11:621).
- 51 P. Kuypers en J. van der Lans, *Naar een modern paternalisme. Over de noodzaak van sociaal beleid*, Amsterdam, De Balie 1994.

52. Zie o.a. *Modern paternalisme: keurmerk van het nieuwe sociaal werk?* (Driebergen, Hogeschool De Horst, Verslag Willem Banning Symposium 1994), voor een kritische bespreking. G. van der Laan, 'Naar een postmodern paternalisme', in *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, 1994/4.
53. J. van der Lans stelt hier het volgende (ideaal)beeld tegenover: "Dat vraagt om professionals die kunnen organiseren, mobiliseren, overtuigen en enthousiasmeren. Dat is een - niet afzijdige - professionele competentie die ingezet moet worden om vastgelopen individuen vlot te trekken, om nieuwe verbindingen te leggen en perspectieven te ontwikkelen", in 'Een cultuur van afzijdigheid', in *Socialisme en Democratie* (1996/11-626/627). Zie voor meerdere bijdragen over dit thema zijn recente boek *De onzichtbare samenleving. Beschouwingen over publieke moraal*, Utrecht, NIZW 1995.
54. In het Engels lijken er meer en betere woorden voor handen om een nieuwe opstelling van opbouwwerkers te omschrijven dan in het Nederlands: vooral empowerment is daar in de mode (zie bijvoorbeeld B. L. Simons *The Empowerment Tradition in American Social Work. A History*, New York, Columbia University Press 1994). Het gaat hierbij om een 'faciliterende' opstelling die enerzijds niet ouderwets paternalistisch is maar anderzijds wel betrokken, ondersteunend en normatief. "Facilitators sharpen the acuity of clients' recognition of desirable opportunities and resources within the complex organizations and social processes that envelop their communities. They also sponsor and support client efforts to acquire competencies and strategic footholds with which to gain a fair share of those opportunities and resources. Additionally, facilitators encourage institutional leaders to take seriously the claims and talents of members of historically stigmatized people's groups." (1994:164) In een artikel van de hand van A. Barr ('Empowering communities - beyond fashionable rhetoric? Some reflections on Scottish experience' in *Community Development Journal*, Vol. 30, no. 2, pp. 121-132) dreigt het zero-sumdenken ook in deze empowerment-benadering weer op te duiken wanneer hij stelt dat alleen wanneer de 'community' zowel de 'definition of needs' geeft als de 'determination of response', er sprake kan zijn van een 'empowering' situatie terwijl wanneer 'state/professionals' in een van beide een rol spelen 'disempowering' optreedt. In Het woordenboek voor Maatschappelijk Werk wordt 'empower' onhandig vertaald met 'volmacht geven, machtigen'. Het accent ligt dan op het (formeel) overdragen van macht en heeft dus niet de gewenste connotatie van het sterker maken van machtelozen door mensen met meer macht, i.e. opbouwwerkers. In deze lijn zou het woord 'enable' ook beter vertaald kunnen worden met 'mogelijkmaken' in plaats van met, opnieuw, 'machtigen' zoals het woordenboek geeft.
55. Gelet op recente discussies over reflexieve professionaliteit lijkt de sociale sector zich te realiseren dat deze normatieve vragen niet onlopen kunnen en hoeven te worden. Zie in het themanummer van *Sociale Interventie* over 'normatieve professionaliteit' (1996/3) met name de bijdrage van D.J. van Houten 'Hoe verkoopt bescheidenheid?' (pp. 147-154).
56. In 'Welzijn is weerstand overwinnen' in *Tegendraadse werkingen. Sociologische opstellen over de onvoorziene gevolgen van verzorging en verzekering*, Amsterdam, Amsterdam University Press 1995, p. 117 e.v.
57. Ook L. Nauta pleit voor een zekere relativering van autonomie: "De empowerment van het individu, het terugkrijgen van de zeggenschap over het eigen levensverhaal (...) kan (...) niet altijd een doorslaggevend criterium vormen", in L. Veendrick en J. Zeelen (red.), *De toekomst van de sociale interventie*, Groningen, Wolters-Noordhoff (1994:180). Bovendien is het de rol van opbouwwerkers, om normatief relevante situaties te creëren: "Situaties die zodanig gestructureerd zijn, dat de empowerment van het ene individu of de ene groep zorgvuldig tegen de situatie van andere individuen of groepen kan worden afgewogen" (a.w., p. 181).
58. "In haar geheel hoeft de maatschappij niet meer veranderd te worden, de situaties waarbinnen men, meestal ook in gedeelde verantwoordelijkheid met anderen, handelt, zijn te overzien. Juist deze rolversmalling maakt het mogelijk om rekenschap af te leggen" schrijft L. Nauta (a.w., p. 176).
59. Ik richt mij in deze tekst op de Habermas' receptie in Nederland, en dan met name op de manier waarop zijn ideeën -meestal via de 'vertaling' van H. Kunneman-, te pas en te onpas in opbouwwerkten gebruikt worden. Aan de orde is dus niet of Habermas wel 'goed' gelezen en begrepen wordt, maar hoe zijn teksten en noties functioneren. Hetzelfde geldt, mutatis mutandis, voor Touraine's werk, dat vooral via de Groningse andragologen tot het opbouwwerk komt.
60. Zie bijvoorbeeld G. van Hooijdonk, A. Raspe en M. Dozy die na tien jaar 'trendonderzoek opbouwwerk' in het artikel 'Van grote en kleine verhalen' concluderen: "Habermas geeft een adequate verklaring voor de crisisverschijnselen van de moderne samenleving. Die luidt kortweg de kolonisering van de leefwereld door het systeem: geld en macht nemen binnen het maatschappelijk subsysteem, dat leefwereld heet, de plaats in van het argument", in *MO/Samenlevingsopbouw* (1993/118:49).
61. "Het systeem kan (...) niet emanciperend worden toegeëigend, maar vormt tot op zekere hoogte een complex van onmenselijke vreemdheid in het hart van de postmoderne bestaanswijze". (H. Kunneman, a.w., pp. 199-200)
62. De 'vermarkting' van de taal en de praktijk van o.a. het opbouwwerk geeft het Habermassiaanse schema een hernieuwde actualiteit, hoewel de conclusie die H. Kunneman trekt dat door deze ontwikkelingen de tegenstelling tussen systeem en leefwereld aan intensiteit heeft gewonnen (in 'Normatieve professionaliteit: een appél', *Sociale Interventie*, 1996/3:108 e.v.) naar mijn idee te snel is.
63. Zie voor een recente uiteenzetting bijvoorbeeld A. Touraine, *Qu'est-ce que la démocratie?*, Paris, Fayard 1994, met name p. 63 e.v. Voor beschouwingen over de verhouding tussen het politieke systeem en sociale bewegingen, *La voix et le regard*, Paris, Seuil 1978; *Le retour de l'acteur*, Paris, Fayard 1984.
64. Als een van de weinigen heeft Th. Schuyt voor een dergelijke dynamische verhouding wel oog in zijn proefschrift *Opbouwwerk en lokaal welzijnsbeleid. Het Nederlandse gesubsidieerde opbouwwerk als intermediair kader: een sociologische benadering*, Amsterdam 1984.
65. "La définition des mouvements sociaux en tant que défense du sujet et de sa liberté individuelle contre la logique de l'intégration et de pouvoir des systèmes politiques et culturels", geciteerd in J.W. Duyvendak, *Le poids du politique. Nouveaux mouvements sociaux en France*, Paris, L'Harmattan (1994:30). Of: "L'effet dévastateur de l'Etat sur les mouvements sociaux" (a.w., p. 32). Touraine analyseert nergens de preciese invloed van 'de politiek' op de ontwikkeling van sociale bewegingen in het algemeen (laat staan dat hij oog zou hebben voor een mogelijk faciliterende rol). In het geval van de zogenaamde 'nieuwe sociale bewegingen' ontbreekt de politiek zelfs helemaal in zijn analyse.

- 66 Dat opbouwwerkers zich uiteindelijk meer aangesproken voelen door Habermas en Touraine dan door een filosoof als Foucault is overigens wel begrijpelijk aangezien er bij de eersten tenminste nog een 'goede' beroepspraktijk denkbaar was als onderdeel van de leefwereld, terwijl bij Foucault de microfysica van de macht overal haar disciplinerende en normaliserende werking had (waaruit niet alleen Achterhuis de conclusie trok dat hulpverlenende beroepen er 'dus' maar beter mee konden ophouden).
- 67 Zo meent H. Kunneman dat mobilisering alleen plaatsvindt op grond van leefwereld-bronnen: 'Politiek verzet is mogelijk, nodig en zinvol, zowel vanuit de 'onmenselijke' kinderlijkheid in ons - onze onaangepastheid, die steeds weer pijn doet ervaren, om uitdrukking vraagt en motiveert tot verlangend verzet- als vanuit de mogelijkheden die de taal in zich draagt om stem te geven aan ervaren onrecht, om nieuwe idiomen te ontwikkelen die een grotere sensibele toelaten voor datgene wat zij onvermijdelijk buiten sluiten.' (a.w., p. 200)
- 68 Eisse Kalk, directeur van het Instituut voor Publiek en Politiek, schrijft in dit verband: "Het is een misverstand te denken dat politici afwezig zouden moeten zijn als burgers zich op enigerlei wijze met besturen gaan bemoeien. Integendeel, politici initiëren dat juist, zoeken het debat op, leggen hun overwegingen op tafel, zonder daarmee hun gelijk te claimen. (...) Het paradoxale van bestuurlijke vernieuwing is juist dat het zowel burgers meer stem geeft als dat het de overheid aanwezig en zichtbaarder maakt" in L. Veldboer, *De inspraak voorbij*. Ervaringen van burgers en lokale bestuurders met nieuwe vormen van overleg, Amsterdam, IPP (1996:144). En H.M. Jolles schrijft: "Het overheidssysteem in de verzorgingsstaat heeft het tot stand komen van verenigingen en andere verbanden van personen en groepen geenszins verhinderd. Het is, integendeel, juist in sterke mate daarvoor bevorderlijk geweest", in Tussen burger en staat. Verkenningen van het maatschappelijk middenveld in een tijd van deregulering, Assen, Van Gorcum en Comp BV (1988:146). Zie voorts J.W. Duyvendak, *Waar blijft de politiek? Essays over paarse politiek, maatschappelijk middenveld en sociale cohesie*, Amsterdam/Meppel, Boom (te verschijnen 1997).
- 69 Zie J.W. Duyvendak, *The Power of Politics*. New Social Movements in France Boulder (Co.), Westview Press 1995; R. Koopmans, *Democracy from Below*. New Social Movements and the Political System in West Germany, Boulder (Co.), Westview Press 1995; H. Kriess, R. Koopmans, J.W. Duyvendak, M. Giugni, *New Social Movements in Europe*. A Comparative Analysis, Minneapolis, Minnesota Press 1995.
- 70 Ch. Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Reading: Addison-Wesley, 1978, pp. 55 e.v.
- 71 R. Koopmans, *Bridging the Gap: The missing link between political opportunity structure and movement action*. Paper ISA Madrid 1990.
- 72 R. Aya, *Rethinking Revolutions and Collective Violence*. Studies on concept, theory, and method, Amsterdam, Het Spinhuis 1990; B. Klandermans, 'The Social Construction of Protest and Multiorganizational Fields' in A. Morris en C. McClurg Mueller (red.), *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven en London, Yale University Press 1992, pp. 77-103; D. McAdam, *Political Process and the Development of Black Insurgency*, Chicago, University of Chicago Press 1982; S. Tarrow, *Power in Movement*. Social Movements, Collective Action and Politics, Cambridge, Cambridge University Press 1994.
- 73 Zie R. Koopmans en J.W. Duyvendak, 'The political construction of the nuclear energy issue and its impact on the mobilization of

anti-nuclear movements in Western Europe', in *Social Problems* (1995/2:235-251).

- 74 In zijn afscheidsrede van de Erasmus Universiteit getiteld 'Het kwetsbare maatschappelijke midden. Over de veranderende grondprincipes van het samenleven' (opgenomen in *De toekomst is altijd anders*. Bijdragen aan de sociologie, Amsterdam/Meppel, Boom 1995, pp. 277-303) keert J. Berting zich scherp tegen de doorschietende 'vermarkting' van de samenleving. 'Het is duidelijk dat in de laatste vijftien jaar de verhouding tussen samenleving en markt danig is verstoord en dat de wurggreep van marktdenken en marktverhoudingen steeds sterker wordt. Dit heeft een groot aantal negatieve gevolgen voor de samenleving, zoals een sterk afgenomen leefbaarheid van vooral de grote steden.' (1996:293) Daar is geen woord Habermas bij. J. van der Lans schrijft over de consequenties van het huidige neoliberale, paarse denken. 'Het snijdt het historische hart uit het maatschappelijk middenveld en draagt bij tot wat ik niet beter kan omschrijven dat "ontzieling" van de samenleving. De erfenis van de verzuiling, dat merkwuurde trekje van burgers in dit land om voortdurend initiatief te nemen om voor een probleem tot elkaar te komen in organisaties, die Nederlandse gewoonte om over van alles en nog wat te vergaderen, wordt door de ideologie van het econo-

misch pragmatisme, door het paradigma van de markt, systematisch ondermijnd", in *MO/Samenlevingsopbouw* (1996/140:5).

- 75 Zie voor een interessante kritiek op ontvluchting M. Bovens e.a., *De verplaatsing van de politiek*, Amsterdam, Wiardi Beckman Stichting 1995.
- 76 Wat iemand vermag, wat iemands eigen vermogen is, staat dan blijkbaar niet van tevoren vast maar is afhankelijk van de steun van derden.
- 77 En hij vervolgt: "Zo kan de vergaarde bureaucratiesering ook worden gezien als een van de verdiensten van emancipatiestrijd: een bureaucratisch systeem handelt zonder aanzien des persoons, geeft een hoge mate van rechtsgelijkheid en impliceert het afschaffen van klasse- of sekse-privileges", Den Haag, Gradus Hendriks-Stichting (1991:397).
- 78 Deze bemiddelende rol is door de socioloog Theo Schuyt uitgewerkt in een "triade van welzijnswerkfactoren". Hierin speelt het opbouwwerk een intermediaire rol tussen bevolking, particulier initiatief en overheid (zie *Opbouwwerk en lokaal welzijnsbeleid*. Het Nederlandse gesubsidieerde opbouwwerk als intermediair kader: een sociologische benadering, Amsterdam, 1984). En C. de Wit stelt in zijn oratie *De rede van het opbouwwerk*: "Tussenin-posities als enabler, organisatie-adviseur en netwerkontwikkelaar bieden de beste kansen op verdere maatschappelijke acceptatie van het opbouwwerk" (Utrecht, Jan van Arkel, 1990:17). Ook H. Broekman schrijft in *Opbouwwerk. Methoden, technieken en terreinen*: "De beroepskracht krijgt meer een intermediaire rol; het opbouwwerk begeleidt, verwijst, treedt op als makelaar tussen personen, groepen en instanties, is bezig met het opzetten en gebruiken van netwerken en breekt in bij andere instanties en instellingen. De opbouwwerker wordt nog meer een bemoeial en hokjesdoorbreker". (1991:389)
- 79 Sociologen en filosofen als Michael Walzer (*Spheres of Justice. A Defense of Pluralism & Equality*, Oxford, Basil Blackwell 1983) en Luc Boltanski en Laurent Thévenot (*De la justification; les économies de la grandeur*, Paris, Gallimard 1991) zijn hierbij een inspiratiebron - voorzover ze de grenzen tussen maatschappelijke sferen niet verabsoluteren en de onderlinge verhoudingen dynamisch denken.
- 80 H. Kuneman omschrijft een leefwereld-gerichte benadering als volgt: "Een benadering die niet in het kader van techniek, efficiency en deskundigheid staat, maar in het teken van communicatieve gelijkwaardigheid, sensibiliteit en zoeken naar zin" in a.w., p. 251.
- 81 Zie de recente rapporten van de Raad voor de Volkshuisvesting, Den Haag 1996; *Rapportage etnische minderheden 1995. Concentratie en segregatie*, Rijswijk, SCP 1995; het Sociaal en Cultureel Rapport 1996, hoofdstuk 6 (Wonen).
- 82 P. Hilhorst, 'De versmadede erfenis van het sociale volkshuisvestingsbeleid', in S. Braam, P. Hilhorst en P. Leenders, *Sociale spiegel. Reflecties op het armoedebeleid in Nederland*, Amsterdam, Instituut voor Publiek en Politiek (1996:92).
- 83 Dit citaat van A. Reijndorp eindigt, voor de goede orde, met de volgende opmerking: "Bij beide verwachtingen zijn kanttekeningen te plaatsen" (in *Nieuw tijdschrift voor de volkshuisvesting*, 1996/6:7). Het is overigens vreemd gesteld met de wens tot differentiatie uit angst voor segregatie. Uit de 'morele paniek' die rondom segregatie ontstaan is zou men al snel afleiden dat van een toename sprake is (zie voor deze alarmistische toon o.a. het *Convenant Grote Stedenbeleid*, Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken 1995). Maar anderen wijzen erop dat er van toenemende segregatie, ondanks alle berichten, geen sprake is: "De conclusie moet dus luiden dat de beschikbare gegevens niet wijzen op een toenemende segregatie van huishoudens naar inkomen. Eerder doet zich het tegendeel voor." (S. Musterd en W. Ostendorf in *Rooilijn* (1996/4:176)).
- 84 W. van der Leur, directeur van het Landelijk Centrum Opbouwwerk, heeft er bij verschillende gelegenheden op gewezen dat bij "het leefbaarheidsvraagstuk (...) bovenwijkse factoren een grote rol spelen", o.a. in 'Sloop en nieuwbouw in naoorlogse wijken', in *MO/samenlevingsopbouw* (1996/140:8-9).
- 85 A. Reijndorp, a.w., p. 8.
- 86 P. Hilhorst schrijft: "Zelfs als wijken wel gedifferentieerder worden is het heilzame effect dat daarvan uitgaat alleen onder bepaalde voorwaarden te bereiken. Het streven naar differentiatie is namelijk gebaseerd op een aantal veronderstelde verbanden dat zeer twijfelachtig is. Dat in sommige wijken het percentage van maatschappelijk kwetsbaren hoger is staat buiten kijf. De verdedigers van het differentiatiestreven zouden echter moeten aantonen dat dit gebrek aan participatiemogelijkheden ook mede door het wonen in de buurt wordt veroorzaakt. Er moet dus een zogenaamd buurt-effect worden aangetoond." (1996:5, ongepubliceerd artikel voor het politiek-cultureel centrum De Balie)

- 87 "Van ouders met kinderen is (...) bekend dat zijn een grotere oriëntatie op de wijk hebben. In de praktijk blijken echter juist hoger opgeleide ouders met kinderen een grote neiging te hebben om de stad te verlaten," schrijft ook P. Hilhorst (a.w., p. 5), onder verwijzing naar De beklemd stad. Grootstedelijke problemen in demografisch en sociaal-economisch perspectief, Rijswijk, SCP (1996:28-29). Dit leidt onder andere tot de vraag of gemeenten en woningcorporaties geen prioriteiten zouden moeten stellen omdat menging in een 'buurtgerichte' wijk mischien dat kan betekenen wat ze nastreven, terwijl een wijk waar mensen wel wonen maar niet leven (een 'slaapwijk') hoogstens statistisch gemêleerd is.
- 88 Zie ook het rapport van het Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassensdiscriminatie van de hand van C.A. Tazelaar, "De school in de wijk. Een juridische verhandeling over zwarte en witte scholen", Utrecht 1996.
- 89 Zie J.W. Duyvendak, 'Het verschil tussen specie en cement', in Tijdschrift voor de sociale sector, 1996/12, pp. 16-21.
- 90 P. van Lieshout, directeur van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, schrijft: "Wat we naar mijn mening niet nodig hebben, is een theorie waarin omschreven wordt hoe en waarom we weer over gemeenschappelijkheid praten. Wat we nodig hebben is een theorie over hoe we om moeten gaan met verschillen tussen en binnen mensen", in het communitarismentijdschrift van het Tijdschrift voor de Sociale Sector (1996/1-2:31).
- 91 Zie hiervoor ook Gerard de Vries, 'Liever een waardenloze democratie' in Rekenschap, december 1995, pp. 212-220.
- 92 Zie hiervoor o.a. T. van der Pennen, 'De oude stadswijk: over gemeenschappen en sociale integratie', in Veldheer e.a., 'Het lokale profiel, de identiteit van gemeenten en de rol van de burger, Rijswijk, Sociaal-Cultureel Planbureau 1994.
- 93 Zie o.a. de 'ladder of community interaction' van Thomas (geciteerd in A. Raspe, achtergrondartikel bij het thema 'Sociaal cement, werken aan sociale cohesie', Verweij-Jonker Instituut, Utrecht 1996) en de 'sociale samenhang'-modellen gehanteerd door het Rotterdamse opbouwwerk, uitgewerkt in A. van Veenen, Onze straat; straatgroepen binden strijd aan met overlast en criminaliteit, Rotterdam, Opbouwwerk in Uitvoering nr. 9, 1996.
- 94 Zie voor het initiatief 'de wijk is van ons allemaal' talrijke publicaties van het bureau 'Voetlicht' te Amsterdam.
- 95 Dit alles geldt, mutatis mutandis, ook voor scholen. Scholen die homogeen zijn én niets van 'anderen' willen weten, bereiden hun leerlingen slecht voor op het omgaan met verschillen in een pluriforme samenleving. Hiermee is overigens geen negatief oordeel uitgesproken over identiteitsgebonden scholen. Maar wel zullen juist scholen met zo'n duidelijke identiteit hun leerlingen respect voor anderen moeten aanleren - en dat kan alleen maar wanneer kinderen te weten kunnen komen hoe en waarom anderen 'anders' én, op heel veel punten, hetzelfde zijn. Overigens is het, met respect voor de vrijheid van onderwijs, wenselijk dat de overheid stimuleert dat scholen qua kleur en klasse zo gemengd mogelijk zijn (zie hiervoor ook Tazelaar, a.w.): de vrijheid van onderwijs was immers bedoeld om een pluriforme maatschappij vorm en inhoud te geven; niet om ongelijkheid te bevorderen.
- 96 Zie bijvoorbeeld de recente Emancipatienota, 'Emancipatie als kwaliteit' van het Ministerie van Sociale Zaken; en 'Pantser of ruggengraat', Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag 1996.
- 97 Aangezien voor pluriformiteit 'eigen' organisaties onontbeerlijk zijn, moge duidelijk zijn dat een sterke civiele maatschappij voorwaarde is voor de ontwikkeling van een pluriforme samenleving. In landen, zoals Frankrijk, waar de staat organisaties van de civiele maatschappij niet ondersteunt, vloeit dit voort uit de geringe waardering voor (ieder) 'verschil'. Zo bestond in Frankrijk sinds de Revolutie op grond van de Wet van Le Chapelier (1791) geen mogelijkheid meer om intermediaire organisaties te vestigen. Deze zouden zich, zo meende men, slechts tussen het privé-belang van ieder individu en het collectieve belang nestelen. Hierin herkennen we de Rousseauaanse gedachte dat de *volonté générale* privé- en groepsbelangen moet overstijgen. Zie voor de effecten van deze Franse wetgeving en de voortdurende actualiteit van de dominante republikeinse gedachtengang o.a. J.W. Duyvendak, a.w. (1995:40 e.v.) en voorts voor de achtergrond van deze politieke filosofie P. Rosanvallon 'Malaise dans la représentation', in F. Furet, J. Julliard en P. Rosanvallon, *La république du centre. La fin de l'exception française*, Paris, Calmann-Lévy (1988:131-182)
- 98 Zie voor deze ontwikkeling o.a. R. Engbersen en A. Sprinkhuizen 'Vier sporen van sociaal beleid in de Staatscourant, 8 juli 1996. H. Vlug wijst erop dat opbouwwerkers deze verbreiding van hun werk, met name ook in sociale vernieuwingsactiviteiten, soms teveel als een vorm van oneigenlijke concurrentie zien in plaats van hun zegeningen te tellen. (in Mededelingen Opbouwwerk (1991/95:35-36)).
- 99 Kees Schuyt spreekt over de belangeloosheid van het welzijns-werk: "Welzijns-werk is werken om niet, maar wel zo goed en efficiënt mogelijk werken. Deze voor het Nederlandse welzijns-werk niet meer zo heel vreemde combinatie van belangeloosheid en bedrijfsgerichtheid is een alternatief voor het volledig op laten gaan van welzijns-werk in de markt", in 'Welzijn is weerstand overwinnen', in Tegendraadse werkingen. Sociologische opstellen over de onvoorziene gevolgen van verzorging en verzekering. Amsterdam University Press (1995:116).
- 100 P. Hilhorst in Krisis (1996/64:32-34).

Verdrij van Sep 5

Misschien zijn dat redenen waarom we ondanks alle teleurstelling en ondanks het gebrek aan resultaat vandaag toch naar Zwolle zijn gekomen. Het zou kunnen. Maar misschien zijn we hier ook naar toegekomen, om onszelf en u duidelijk te maken dat het hier niet gaat om probleem mensen, dat het niet gaat om problemen van minima, dat het niet gaat om de andere kant van Nederland die geholpen, genormaliseerd, moet worden. Daar gaat het allemaal niet om vandaag. Maar waarom gaat het dan wel?

Het gaat in onze ogen vandaag over de vraag die minister Melkert onlangs nog eens aan de orde stelde en die wij al jarenlang aan de orde stellen, namelijk de vraag hoe we het beest van de markt moeten beteugelen en hoe we de inkomensverhoudingen in Nederland weer op orde moeten brengen. Over de terugtrekkende beweging van de landelijke overheid en over de gemeenten die als reserve-verzorgingsstaat de opvallende gaten mogen dichten. Over de niet te accepteren verschillen die daarbij ontstaan tussen de gemeenten A en B. Over gemeente C die de kop in het zand steekt en het geld voor de minima liever aan een ander besteedt. Over gemeente D die er iets van probeert te maken, ondanks belemmerende regelgeving. Daar gaat het vandaag over.

Het gaat vandaag over het denken en doen van al die beleidsambtenaren en uitvoerders, die overdruk zijn om mensen aan het werk te krijgen, maar die daarbij vergeten aan te sluiten bij hetgeen mensen reeds doen. Die met goede bedoelingen projecten opzetten en daarbij passende mensen zoeken in plaats van andersom. Die daardoor achtereenvolgens gaan aan alle maatschappelijk onmisbare arbeid die onbetaald gebeurt en voor een groot deel door vrouwen uitgevoerd wordt. Moet worden uitgevoerd, omdat dit nog steeds zo geregeld is in onze zogenaamd geëmancipeerde samenleving. Omdat dit zo in stand wordt gehouden door de leerboeken economie die arbeid niet meetellen als het onbetaald gebeurt. Daar gaat het vandaag over.

Het gaat vandaag over de situatie van al die gewone mannen die vinden dat uitkeergerechtigden er ook maar voor moeten werken, maar die tegelijkertijd niet bereid zijn de beschikbare arbeid met z'n

allen te delen. Daar gaat het vandaag over.

Het gaat vandaag over de positie van al die gewone vrouwen die niet automatisch en stilzwigend alle zorgarbeid toegeschoven willen krijgen, maar die wel de keuzevrijheid willen houden om zelf hun kinderen op te voeden. Die willen dat deze arbeid erkend en gehonoreerd wordt als volwaardige, maatschappelijk belangrijke arbeid waaraan mensen bestaanszekerheid moeten kunnen ontleenen. Daarover gaat het vandaag.

Het gaat vandaag over de positie van al die gewone vrouwen die niet automatisch en stilzwigend alle zorgarbeid toegeschoven willen krijgen, maar die wel de keuzevrijheid willen houden om zelf hun kinderen op te voeden. Die willen dat deze arbeid erkend en gehonoreerd wordt als volwaardige, maatschappelijk belangrijke arbeid waaraan mensen bestaanszekerheid moeten kunnen ontleenen. Daarover gaat het vandaag.

Daarover en over tal van andere maatschappelijke ongerijmdheden. Wat hebben we eraan als er kantoorpaleizen gebouwd worden, maar tegelijkertijd steeds meer mensen op straat moeten leven? Wat hebben we eraan als er hoge snelheidslijnen gebouwd worden, maar mensen tegelijkertijd het geld niet meer hebben om naar hun kinderen of kleinkinderen te reizen? Wat hebben we eraan als de economie groeit, maar de natuur tegelijkertijd kapot gaat? Wat hebben we eraan als de gezondheidszorg steeds vernuftiger wordt, maar mensen tegelijkertijd geen nieuw gebit meer kunnen krijgen? Dit soort vragen. Daar gaat het vandaag over.

Julie dachten vandaag naar een conferentie te komen over de armen, over de andere kant van Nederland. Maar als tegenwoordigster van deze mensen zeg ik jullie: het gaat vandaag vooral over jullie zelf. Het gaat vandaag over ons allen, over mensen zoals wij, over de wijze waarop wij met elkaar samenleven. Het gaat vandaag over een samenleving die op zoek is naar nieuwe begrippen van arbeid, economie, rechtvaardigheid, solidariteit, zekerheid, gelijkheid. Op zoek naar nieuwe sociale verhoudingen, nieuwe samenlevingscontracten. Dat gaat niet alleen de zogenaamde "andere kant van Nederland" aan. Het gaat allen aan, men-

sen zoals ik, mensen zoals u, mensen zoals wij. Als we daarover vandaag niet willen praten, als we het armoedevraagstuk niet in die brede maatschappelijke context willen bespreken, laten we dan voorgoed naar huis gaan. Want allen die vandaag niet over rijkdom willen spreken, moeten voortaan over armoede zwijgen.

Daarom ben ik vanmorgen toch maar op de trein gestapt. Om dat voor te houden aan mijzelf, aan mensen zoals ik, aan u, aan mensen zoals u, aan ons, aan mensen zoals wij. Daarom sta ik hier en hopelijk zijn we daarom allen hier. Het heeft lang geduurd, we zitten nog diep in de put, we worden voor een deel nog buiten de samenleving geplaatst, buiten de sociëteit. Maar de weg omhoog, de weg naar een vernieuwing van de samenleving begint in Zwolle. Voor mij, voor u, voor ons, voor mensen zoals wij.

Samenlevingsopbouw in Stockholm :

het buitenwijken

door Fred Stilleu / OERSE

Stockholm doet aan Rotterdam denken. Een dynamische havenstad aan de Oostzee. Maar er is een groot verschil. Werd Rotterdam ooit - door oorlogsomstandigheden - een stad-zonder-hart- genoemd, Stockholm - buiten de oorlog gebleven - is heel duidelijk een stad-met-een-hart. Sterker: van deze qua oppervlakte gigantische stad is het hart het meest interessant - en niet alleen voor toeristen. Daar vind je de indrukwekkende pleinen en promenades en de fraaie architectuur; daar staan de imposante big business kantoren van Tryg Hansas, Skandia en Philips; daar bruist het leven. Buiten het centrum kom je al gauw in grauwe en saai woonwijken terecht: sombere flatgebouwen en doodse stille; degelijk, maar kil.

Na de jongste verkiezingen [1995] heeft het stadsbestuur van Stockholm een wat ander karakter gekregen, laten we zeggen wat progressiever. Dat heeft geleid tot een andere visie op de stadsontwikkeling. De overtuiging groeide, dat het niet goed was alle prioriteit te geven aan het centrum en de rest op het tweede plan te laten. De slogan werd: Stockholm investeert in de buitenwijken. Of zoals vice-burgemeester Annika Billström het verwoordde: "Alle inwoners moeten trots kunnen zijn op hun eigen woonwijk en er zich veilig kunnen voelen". Vorig jaar werd een bedrag van 500 miljoen Kronen voor het project vrijgemaakt.

Het project

Ogmerk is, goede woon- en leefomstandigheden voor alle burgers, ongeacht of ze in het centrum wonen of in de buitenwijken. De bedoeling van het buitenwijkenproject is het scheppen van goede leefomstandigheden. Daarbij gaat het om twee dingen: planmatige verbetering van de fysieke leefomgeving en tegemoetkomen aan de behoeften van de bewoners zelf. Naarmate de wereld om ons heen via de media dichterbij komt lijkt het wel, alsof de betrokkenheid op de eigen woonomgeving sterker wordt. Mensen willen zelf iets te zeggen hebben over hun leefomstandigheden: de straat, het groen, de school, de kinderopvang en vooral het

eigen huis. Veiligheid voor jezelf, je kinderen, de ouderen stelt eisen aan het woon- en leefmilieu. Juist in de buitenwijken kampt men met werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Juist ook daar wonen veel immigranten, die soms nauwelijks Zeeds spreken en zich amper deel van de Zweedse samenleving voelen.

Het buitenwijkenproject wil voor al die mensen mogelijkheden bieden actief aan de ontwikkeling van het eigen leefmilieu mee te werken.

Gigantische problemen

De problematiek van de buitenwijken is van enorme omvang, zowel in materiele als in sociale zin. Het onderhoud is gruwelijk verwaarloosd. In veel buurten werkt de straatverlichting gebrekkig. Pleinen zijn vervuild, alvalbakken pullen uit; de trappenhuizen zijn smerig. Speeltuinen zien er desolaat uit; al jaren komt er geen druppel water uit de fontein. De beter gesitueerden verlaten de wijk, met als gevolg een drastische verlaging van de koopkracht. Tal van winkels moesten sluiten. Veel bewoners zijn werkloos of arbeidsongeschikt, of zijn gedwongen met vervroegd pensioen gegaan. Het aantal mensen met schamele mogelijkheden neemt toe. De vele allochtonen voelen zich gemarginaliseerd. De mensen leven hun leven gelaten - het is alsof het leven zich elders afspeelt. Ze hebben het gevoel dat ze voor de beleidsmakers eenvoudig niet bestaan.

- Neem nou de wijk Rinkeby:
- 12,7% van de wijk is werkloos, vergeleken met 6,4% voor de hele stad
- 36% trekt van de bijstand - legen 6,4% voor Stockholm als geheel
- 10,5% ontvangt vervroegd of arbeidsongeschiktheidspensioen - legen 6,4%
- het ziekteverzuim: 22,3 dagen per jaar vergeleken met 12,1 voor de gemiddelde Stockholmer
- 74% van de bewoners is allochtoon (immigrant, zoals ze in Zweden consequent genoemd worden) - 19% voor de hele stad
- er zijn 117 particuliere auto's per 1000 inwoners - 224 voor heel Stockholm.

Deze cijfers spreken voor zichzelf. De sociale en financiële ongelijkheid neemt toe. Hervordering is nodig. Het buitenwijk wil daaraan een belangrijke bijdrage leveren. Daarnaast moet ook het wijkradensysteem worden herzien.

Iedereen mag meedoen

De manier waarop het buitenwijkenproject wordt uitgevoerd vraagt veel activiteit en vooral betrokkenheid van de wijkbewoners.

Alle bewoners zijn uitgenodigd voor openbare bijeenkomsten, waar zij zich over de verbetering van hun wijk kunnen uitspreken. Natuurlijk komt niet iedereen; in de verschillende wijken nemen 50 tot 200 bewoners aan de discussies deel.

Drie fasen

In de ideeënfase komen de bewoners met suggesties voor veranderingen in de wijk. Er worden werkgroepen gevormd en elke groep stuurt een vertegenwoordiger naar een coördinatieteam. Langs die lijn wordt per wijk een actieprogramma gformuleerd.

Tijdens de implementatiefase leggen de verschillende wijk- en coördinatieteams concrete voorstellen aan het betrokken stedelijk bestuursorgaan voor. Tenslotte is er de beheersfase: met behulp van verkregen projectgelden gaan de wijkbewoners aan de slag met het aanbrengen van de door hen zelf gewenste voorzieningen. Op die manier nemen de bewoners zelf een lange termijn verantwoordelijkheid voor eigen ideeën, hun eigen activiteit en voor de eigen woon- en leefomgeving.

De gelden zijn dan ook uitsluitend bestemd voor lange termijn investeringen, waarvan de continuïteit verzekerd is.

Tien districten

De activiteiten vinden plaats in een tiental stadswijken waar de urgentie het grootst is. Het begon met vijf wijken in 1995, een jaar later gevolgd door nog eens vijf. In enkele wijken zijn de projectactiviteiten al in volle gang, in andere is men nog bezig met opstarten. De - door de bewoners gekozen - projecten verschillen hemelsbreed.

Om er een aantal te noemen:

- Ragsved onderzoekt hoe 8000 mensen met maar liefst 52 verschillende talen gezamenlijk aan hun toekomst willen werken.
- Husby bouwt Zweden's eerste ecologische zwembad voor het noordelijk deel van de wijk.
- Akalla werkt aan de straatverlichting en aan een modern systeem van afvalzorging
- Tensta en Hjulsta bezien de mogelijkheid van het creëren van een film/theater/ver-

jk en project

gader-accommodatie en geven daarnaast aandacht aan onderwijsverbetering.

- Rinkeby concentreert zich op de EU-projecten Youth Culture in Rinkeby en Businessman's Building in Rinkeby.
- Hässelby gard tracht de langverbeide overdekking van een plein te realiseren.
- Fagersjö verbetert plantsoenvoorzieningen en streeft ook naar een nieuwe spoorbrug
- Skärholmen tenslotte werkt aan de renovatie van een wandel terras van zo'n 200 meter lang in het centrum.

Stedelijke regie

Voor ons wellicht wat wonderlijk, berust de overall-coördinatie bij de stedelijke Dienst Onroerend Goed, Straten en Verkeer. Deze Dienst is verantwoordelijk voor de parken, natuurgebieden en onroerend goed voorzover in eigendom van de gemeente. Ook het straatonderhoud en het verkeersbeleid horen erbij. Taakstelling is: de stad voor de inwoners aantrekkelijk maken om er te leven en te wonen - nu en later. Stimulering van het milieubewustzijn is inbegrepen. Het buitenwijkenproject is een van de vele taakgebieden van deze Dienst. Daarbij wordt gebruik gemaakt van projectmanagers - één per wijk, die allen een gelijklopende instructie hebben meegemaakt. Daarin staan criteria vermeld betreffende kwesties als: doelgroepen, financiering, rapportage, integrale aanpak, de mogelijkheid om banen te scheppen, democratische werkwijze e.d. De managers leiden de projectgroepen, de klankborden voor de bewoners. Door deze strakke regie worden kosten-beheersing en evaluatie op stedelijk plan vergemakkelijkt.

Drie sleutelwoorden

In het buitenwijkenproject zijn drie dingen essentieel: tijd, geduld en resultaat. Een project als dit vergt voldoende tijd. Het gaat om langetermijn-investeringen, misschien wel voor zo'n 20 jaar. Tijd is vooral nodig om zoveel mogelijk bewoners te informeren en te overtuigen: de participatie moet optimaal zijn. Projectmatig werken vraagt om veel geduld. Het is vaak een langzaam proces, waarbij openheid en tolerantie voorwaarden vormen om te kunnen omgaan met de eigen, soms conflicterende opvattingen en zienswijzen van de mensen zelf. Geen eenvoudige opgave. Zichtbare resultaten zijn dringend nodig. De mensen moeten zien dat het de moei-

te waard is om mee te doen aan bijeenkomsten en discussies. Dat er wel degelijk investeringsgeld beschikbaar is; dat de stedelijke overheid hun ideeën en voorstellen ook werkelijk serieus neemt.

Anders dan bij ons ?

De stedelijke problematiek van Stockholm verschilt in weinig met die in stedelijke conglomeraties elders. Wat opvalt is, dat in Nederland veel meer nadruk wordt gelegd op zaken als criminaliteit en drugsoverlast, maar daar zal Stockholm ook niet vrij van zijn. Wat eveneens opvalt is, dat in Stockholm niet het stadscentrum het primaire vraagstuk vormt, maar de buitenwijken; in Nederland ligt dat vaak (maar niet altijd) anders. Bijzonder opvallend is de vitale rol die Onroerend Goed in Stockholm is toebedeeld. In alle wijken zijn de woningbouwcorporaties dominant. Die corporaties zijn dan ook niet, zoals veelal in Holland, 'particulier', maar instrumenten van de gemeentelijke overheden - een soort (machtige) zelfstandige bestuursorganen. Heel sterk leeft de opvatting, dat de leefbaarheid van de wijk in zeer hoge mate wordt bepaald door de kwaliteit van de wooncondities. Daar is bij voorbeeld Svenska Bostäder, Zweden's grootste huisvestings- en onroerend goed bedrijf - vallend onder het stadsbestuur van

Stockholm. Het beheert 54.000 appartementen met 100.000 huurders. Daarnaast winkels (en enkele winkelcentra), kantoren, gemeentelijke gebouwen en (klein)bedrijven.

In de filosofie van Svenska Bostäder past uitdrukkelijk de samenwerking met huurders-verenigingen, alsook de zorg voor het milieu. Vandaar dat in het buitenwijkenproject de actieve rol van de corporaties voor de hand ligt. Wat - althans voor een Hollander - ook opvalt is, dat in het hele verhaal de opbouwwerker niet expliciet voorkomt. Het buitenwijkenproject laat een voorbeeldig proces van samenlevingsopbouw zien - maar de daarvoor naar Nederlandse maatstaven geschoolde kracht is nauwelijks herkenbaar. Aan een der projectleiders gevraagd naar het 'wiewat-en-waar van 'de opbouwwerker' was het even stil. Met enige aarzeling was zijn antwoord: '...dat ben ik'.

Tenslotte

Niemand zal verwachten dat bij het project alles van een leien dakje gaat. Maar in alle wijken is sprake van een zeker enthousiasme en optimisme en een rijkdom aan bottom-up ideeën; het verhaal gaat dat de wijkdemocratie 'werkt'.

De behoefte aan kennisneming van ervaringen op het gebied van de samenlevingsopbouw over de grenzen heen, heeft enkele jaren geleden geleid tot de oprichting van het CEBSD: Combined European Bureau for Social Development. Stuwende kracht was aanvankelijk (wijlen) Wim van Rees van het toenmalige NIMO, die het bureau enige jaren geleid heeft. Juridisch betreft het een stichting naar Nederlands recht.

Intussen zijn opbouworganisaties uit elf Europese landen bij het Bureau aangesloten, waaronder voor ons land het LCO. De huidige 'trekker' (consultant) is Paul Henderson, van de Community Development Foundation, Leeds (UK).

Het CEBSD tracht:

- gemeenschappelijke projecten te ontwerpen
 - gezamenlijke thema's en issues te identificeren
 - samenlevingsopbouw en maatschappelijke ontwikkeling te bevorderen
 - gedeelde ervaringen en ideeën kenbaar te maken aan beleidsmakers, praktijkwerkers en communities.
- Het Bureau voorziet de aangesloten organisaties en andere netwerken van informatie over actuele ontwikkelingen, o.a. via een halfjaarlijkse Newsletter (als katern van MO), het stimuleren van gemeenschappelijke studieprojecten en door publicaties. Binnenkort verschijnt (in de Gradus Hendriks reeks) een studie over Social Inclusion & Citizenship (ook in het Frans beschikbaar). Het Bureau komt tweemaal per jaar bijeen, wisselend te gast bij een der aangesloten organisaties. Deze bijeenkomsten worden ingebed in een tweedaags bezoek aan een aantal lokale opbouwprojecten, teneinde het uitwisselingssoogmerk handen en voeten te geven. Van de jongste social visit op deze pagina's een impressie uit Stockholm.

Nóbert Broerink

Werkeloosheid in de grote stad (Paul de Beer)

Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken, Nr. 3, 1996

In grote steden spelen vele problemen, criminaliteit, verkeerscongestie, werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid etc. Cumulatie hiervan lijkt de ernst te versterken en mede daarom is er bij het huidige kabinet veel aandacht voor de grote steden. Dit artikel behandelt één aspect hiervan, namelijk de hoge werkloosheid. Deze problematiek wordt vaak als kernproblematiek aangewezen en speelt een belangrijke rol bij de oplossing van andere problemen zoals armoede. De hoge werkloosheid in de grote steden wordt vaak toegeschreven aan vier factoren:

- De groei van de werkgelegenheid is sterk achter gebleven.
- Veel banen zijn verloren gegaan in de traditionele sectoren (industrie, bouw, transport en communicatie).
- Het aandeel van de beroepsbevolking die op deze traditionele werkgelegenheid zijn aangewezen (laag opgeleiden en allochtonen) is groot in de stad.
- Het gedrag van werklozen in de grote stad beïnvloedt de kans op werk negatief

Via een vergelijking van de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht met hun randgebieden en Nederland als geheel wordt een verklaring gezocht voor de hoge werkloosheid. Opvallend dat tot de jaren tachtig de werkloosheid in de grote steden nauwelijks verschilt van de rest van het land. Voor heel Nederland is het werkloosheidspercentage vervolgens gedaald terwijl het in de grote steden gelijk bleef. In 1994 was het werkloosheidspercentage voor de grote steden 1,5 keer zo hoog. Dit valt vooral toe te schrijven op Amsterdam en Rotterdam. Den Haag sluit aan bij de landelijke cijfers, Utrecht blijft daar maar iets boven. Uit de vergelijking blijkt verder dat een deel van de werkgelegenheid zich verplaatst heeft naar gebieden rondom de grote steden, 'deconcentratie'. De oorzaak van de hoge werkloosheid is niet toe te schrijven aan specifieke bevolkingsgroepen, maar is een algemeen verschijnsel. Wel hebben mannen in de stad een grotere werkloosheidskans. De aanwezigheid van de allochtone beroepsbevolking heeft niet tot gevolg dat het aandeel on- of laaggeschoolden sterk toeneemt. Deze bestaat namelijk vooral uit middel en hoger opgeleiden.

Na de vergelijkingen, die met veel cijfermateriaal gepaard gaan blijkt dat de belangrijkste verklaring het verschil in ontwikkeling van de werkgelegenheid. De discrepantie tussen de ontwikkeling in vraag en aanbod. "De relatief hoge werkloosheid in de grote steden... het gevolg is van een sterk 'post-industriële' werkgelegenheidsstructuur in combinatie met een groot aandeel van 'zwakke' groepen in de beroepsbevolking." Daarnaast speelt de concurrentie met forenzen uit omliggende gebieden. Deze bezetten 40-50% van de banen in de grote steden.

Effecten van een actieve doelgroep-benadering: Een gemeentelijk volksgezondheidsexperiment geëvalueerd.

(Jitse P. van Dijk & Margrieta J. de Vries)
Beleidswetenschap, Nr. 3, 1996.

Het artikel behandelt het 'community-based actormodel' aan de hand van een in Nederland gehouden experiment voor gezondheidsbevordering. Dit model handelt vanuit een sociologische benadering met als kenmerken: intersectorale samenwerking, bevolkingsparticipatie en een interventiematrix. Het eerste houdt in dat het gericht is op een totale gemeenschap en dat sprake is van een integrale aanpak waarbij verschillende organisaties bij betrokken zijn. De bevolkingsparticipatie houdt in dat tijdens het gehele project rekening gehouden wordt met de wensen van de lokale bevolking. Het laatste kenmerk houdt in dat verschillende vormen van leefstijlbeïnvloeding tegelijkertijd worden gebruikt. Met dit alles wordt gepoogd een beleidsnetwerk van de grond te krijgen.

Van dit model is gebruik gemaakt bij het project 'Zuidoost Drenthe HARTstikke Goed!'. Met de bedoeling het probleem van oversterfte op het terrein van hart- en vaatziekten collectief en op brede schaal in de regio aan te pakken. Het gebruik van de community benadering moest leiden tot het bereik van een intersectorale samenwerking rond de gezondheidsbevordering, een participatie van de bevolking in het project en er waren enkele verwachtingen van directe effecten: toename bekendheid project, toename kennisniveau over roken, voeding, bewegingsarmoede en stress. Een daadwerkelijke gedragsverandering werd vanwege de korte looptijd nog niet verwacht.

Aan het experiment deden uiteindelijk 4 van de 9 gemeenten uit de regio mee (de andere vielen tijdens de aanloopfase af). Deze vormden de experiment groep. De 5 overige gemeenten waren een subgroep waarin een mindere interventie plaats vond. Daarnaast werd de regio Zuidwest-Drenthe als controle groep gebruikt omdat daar geen interventie plaats vond. Om de effecten te kunnen meten werden gezondheidsenquêtes gebruikt.

De kennis over de vier risicofactoren blijkt in Zuidoost-Drenthe in de tijd te zijn gestegen. Er is echter geen significant verschil met de controle groep. De attitude m.b.t. tot een gezonde leefstijl is ook in de tijd significant veranderd (niet t.o.v. de controle groep). Vooral bij jongeren, hoger opgeleiden, vrouwen en mensen die goed op de hoogte zijn met het project. De intentie om gezonder te gaan leven is juist afgenomen. Maar het gedrag m.b.t. minder roken en meer bewegen is verbeterd. De conclusie van het experiment is tenslotte positief. Het heeft geleid tot een breed draagvlak onder de diverse organisaties en dit levert positieve beleidsveranderingen op met betrekking tot hart- en vaatziekten. De intersectorale projectgroep bleek werkbaar en leidde tot een actieve bevolkingsparticipatie. Het bleek goed mogelijk vrijwilligers te werven en er werden door de organisatie op eigen initiatief activiteiten ontwikkeld buiten het project om.

Avoidable and Unavoidable Mistakes in Child Protection Work (Eileen Munro)

The British Journal of Social Work, nr. 26, 1996.

Dit artikel handelt over de fouten die hulpverleners bij de kindbescherming in Engeland maken (Social Workers in Child Protection Work). Vanwege de complexe problematiek kunnen inschattingfouten snel gemaakt worden. Dit kan verstrekkende gevolgen hebben, zoals de dood van het kind. In een aantal gevallen heeft dit veel aandacht gekregen van de media en grote verontwaardiging opgewekt bij mensen. Dat het publiek verontwaardigd is als een kind overlijdt door fouten bij de hulpverlening is logisch vindt de auteur. En dat een officieel onderzoek volgt vindt ze ook een goede zaak. Maar het feit dat het kind overleden is, is geen bewijs dat een hulpverlener verkeerd gehandeld heeft. Achteraf gezien zijn misschien ver-

keerde keuzes gemaakt maar op het moment dat de beslissingen gemaakt moesten worden was de informatie beperkt.

Hulpverleners moeten vaak werken in onduidelijke en complexe gevallen. Veel beslissingen moeten genomen worden terwijl niet alle informatie bekend is. Fouten die gemaakt worden kunnen dan ook verdeeld worden in fouten als gevolg van een tekort aan informatie en fouten als gevolg van nalatigheid (onvoldoende onderzoek). Via een nader onderzoek onder 45 gevallen probeert de auteur te achterhalen wat de achtergrond van de fouten zijn en waarom ze gemaakt zijn. De problematiek bij kindermishandeling is als een puzzel. Uit verschillende stukjes informatie moet de hulpverlener een beeld krijgen wat er gaande is. Deze informatie is van verschillende mensen afkomstig, familie, bureu en kennissen, school en professionele hulpverleners. Deze informatie-stukjes wordt door ieder op zijn eigen manier ingekleurd en het is niet altijd bekend of wel de waarheid wordt verteld. Vaak ook ontbreken vele stukjes van de puzzel. In haar onderzoek maakt de auteur een onderscheid in vier groepen. De eerste categorie bestaat uit gevallen waar wel aanwijzingen waren voor mishandeling maar de hulpverleners de conclusie trok dat het kind niet in gevaar was. De tweede categorie bestaat uit gevallen waarin wel een vermoeden van mishandeling was maar onvoldoende bewijs om het kind bij de ouders weg te halen. De derde categorie bestaat uit kinderen die uit huis waren geplaatst omdat mishandeling was aangetoond, maar die op proef weer naar huis gingen. De laatste categorie bestaat uit gevallen waar pleeg- en adoptieouders de kinderen mishandelen. Uit het onderzoek blijkt dat een groot deel van de gebeurtenissen (43%) vooraf niet le voorzien was. De hulpverleners waren niets te verwijten. Wel bleek dat de hulpverleners niet snel terug kwamen op hun eerste oordeel. Aanwijzing die het eerste oordeel tegenspreken werden vaak genegeerd en aanwijzingen die de beoordeling bevestigden eerder geaccepteerd. Als hulpverleners dachten dat een kind risico liep volgde een goed onderzoek en goede monitoring. Als zij echter het idee hadden dat een familie goede vooruitgang boekte, werden aanwijzingen voor problemen langer genegeerd. De ontbrekende stukjes van de puzzel werden als

het ware door de hulpverlener zelf ingevuld. Ondanks dat dit een menselijke gewoonte is, moeten hulpverleners toch open blijven staan. Als er nieuwe feiten of aanwijzingen zijn moet de situatie opnieuw beoordeeld worden. Dat dit kan leiden tot een andere conclusie is geen teken van zwakte maar van professionaliteit.

Justitiële antenneposten in kwetsbare wijken (Peter Goris)

Tijdschrift voor criminologie, nr. 4, 1996.
Het Belgisch criminaliteitspreventiebeleid heeft de laatste jaren een aanzienlijke ontwikkeling doorgemaakt. In navolging van buurlanden worden acties ondernomen om problematische woonkernen van grote steden weer nieuw leven in te blazen. Deze ontwikkeling leidt tot nieuwe methoden zoals een preventie aanpak vanuit de probleemgebieden zelf. Dit heeft geleid tot voorstellen voor justitiehuizen en justitie-antennes. Met deze justitiële antenneposten beoogt men twee dingen. Ten eerste een herstel van het vertrouwen van de burgers in het justitiële apparaat. Burgers moeten beter geïnformeerd worden over het functioneren en zij moeten concreet ervaren dat normovertredend gedrag op een snelle en zichtbare manier wordt aangepakt. Ten tweede hebben de antenneposten tot doel een herstel van de relationele netwerken van probleembuurten te bevorderen. De verschillende initiatieven in binnen en buitenland kunnen onderverdeeld worden in twee groepen.

1. Voorzieningen, ingebed in de probleemwijk of buurt. Bij kleine conflicten kunnen zij via bemiddeling helpen. Door de communicatie weer op gang te brengen kan een escalatie voorkomen worden. Kortom preventie. Dit gebeurt veelal met vrijwilligers (uit de buurt) en het Openbaar Ministerie wordt niet of nauwelijks ingeschakeld.
2. Experimenten vanuit het justitiële systeem voor de aanpak van kleine delicten. Via bemiddeling en herstel worden zoveel mogelijk de rechtstreeks betrokkenen ingeschakeld. Bij een goede afhandeling wordt de zaak geseponneerd. De coördinatie gebeurt vanuit de antennepost. Dit geeft een doorzichtige en snelle afhandeling waarbij het dure klassieke rechtssysteem wordt ontlast. Al deze initiatieven zijn ontwikkeld als reactie op maatschappelijke ontwikkelin-

gen. 'Zichtbaarheid van de grootstedelijke problematiek, geconcentreerd in de probleembuurten. Herstel van de kloof tussen overheid en burger. Het toenemend geloof in het succes van basisgericht werken.' De auteur vraagt zich af of deze aanpak zal werken en evalueert de initiatieven vanuit de gedachtegang van Braithwaite. Deze verwacht de meeste effecten van informele sociale controle. Familie, bureu en collega's zouden normoverschrijdend gedrag verwerpen en bieden kans tot herstel en integratie. Het is dan ook goed dat justitie haar ivoren torens wil verlaten en een concreet herkenbaar persoon wordt. Wel vindt hij dat de staat aanwezig moet blijven in de reactie op normovertredend gedrag. Daarnaast stelt Braithwaite dat 'het succes van een sociale controlestrategie afhankelijk is van de kwaliteit van het samenlevingsverband waarin zij ontwikkeld wordt.' In de probleemwijken is dit sociale netwerk vaak 'uitgehald en uitgedroogd'. Dit levert grote problemen op voor de aanpak van de antenneposten omdat de voorwaarden niet vervuld zijn. De parketmagistraat mag dan wel in de buurt aanwezig zijn maar zijn optreden mist alle slagkracht. Tevens kan dit juist leiden tot een verder stigmatisering van de probleemwijken. Kortom er zijn vele risico's aanwezig waardoor de initiatieven niet kunnen slagen. Volgens de auteur moet eerst gezorgd worden dat de buurtbewoners hun buurtgebondenheid doorbreken en hun sociale netwerken verder uitbreiden (binnen en buiten de buurt). Daarna pas kan Vrouwe Justitia zich met succes in de buurten vertonen.

Dynamiek in de beleidstheorie: Werken aan werk in drie kabinetten Lubbers

(M. Brandenburg en R. Hoppe)
Beleidswetenschap, nr. 5, 1996.
Het aardige van dit artikel is dat er twee onderwerpen aan de orde komen die door de combinatie elkaar verduidelijken. De theorie van Fischer over het beleidsdebat wordt uitgelegd aan de hand van een analyse van het werkloosheidsbeleid van drie kabinetten Lubbers. Tevens geeft dit ook een kort en inzichtelijk overzicht van de ontwikkeling van het werkloosheidsvraagstuk. Geconstateerd kan worden dat dit vraagstuk een 'schoolvoorbeeld van zingevingpolitiek' is: de politieke beleving van urgentie, de omvang en de aard van het probleem hangt sterk

samen met de politiek-ideologische benadering'. In het eerste kabinet Lubbers (1982-1986) is het beleid gericht op herstel van de marktsector. De werkloosheid wordt gezien als een afgeleide van teveel overheid en te weinig economische groei. Wat nodig is, is een terugtrekkende overheid. De coalitiepartners houden er verschillen de visies op na. Het CDA introduceert de 'zorgzame samenleving'. De VVD wijt het probleem vooral aan de gefrustreerde marktwerking. Ondanks deze verschillen komen ze samen met het 'driesporenbeleid'. Het terugdringen van de collectieve sector, het herstel van de marktsector en het herstel van de werkgelegenheid. In het tweede kabinet waar Lubbers het karwei wil afmaken (1986-1989) wordt geconstateerd dat een groei van de economie en de werkgelegenheid nog niet een terugdringen van de werkloosheid betekent. Men blijft streven naar minder werklozen maar het idee van volledige werkgelegenheid wordt losgelaten. De WRR weet uiteindelijk de regering ervan te overtuigen dat niet de hoge werkloosheid het probleem is maar de geringe arbeidsparticipatiegraad. In het derde kabinet ("Nederland is ziek" 1989-1994) geldt het motto 'werk boven

inkomen'. Nu met de PvdA als coalitiepartner wordt de term 'sociale vernieuwing' geïntroduceerd. Werkloosheid krijgt niet alleen een economische maar ook een sociale categorie. Werkloosheid wordt benaderd als probleem van maatschappelijke integratie. Sociale vernieuwing blijkt een goede formulering die beide partijen verbindt, maar het beleid heeft weinig succes. Door een crisis in de sociale zekerheid wordt vooral de (lage) arbeidsparticipatiegraad van belang. Het omvangrijk gebruik van ouderdoms-, arbeidsongeschiktheid- en ziekteregelingen. Kortom "Nederland is ziek".

Met het model-Fischer kunnen alle argumenten van alle betrokkenen aan het politiek debat, overzichtelijk in kaart worden gebracht. Hij onderscheidt twee orden van politiek vertoog. Het eerste handelt over het handelingscontext van beleidsmakers. (Bijvoorbeeld argumenten voor of tegen het aanleggen van een Betuwe-lijn). Bij het tweede vertoog hebben de argumenten betrekking op een beleidsterrein in de volle breedte (Bijvoorbeeld pas de betuwe-lijn in het structuurplan verkeer en vervoer). De twee orden kunnen vervolgens weer ver-

der opgesplitst worden in twee argumentatievolumes. Het werkloosheids beleid van de drie kabinetten Lubbers kunnen ieder met deze vier niveaus geanalyseerd worden. Je ziet een ontwikkeling bij het niveau van 'Probleemoplossende argumentatie van verlaging collectieve lasten en arbeidstijdverkorting via scholing naar Banenpools en werkervaringsplaatsen. Bij het niveau van Ideologiserende argumentatie zie je bij alle drie kabinetten de traditionele arbeidsmoraal en zorgzame samenleving terug. Bij de eerste twee kabinetten geldt ook een waarborgstaat, maar bij Lubbers III veranderd dit in een participatie maatschappij. Via het Model-Fischer is duidelijk de verschuiving te zien van de politieke doelstellingen. Het werkloosheidsbeleid heeft de systematiek van iemand die beschuldigd wordt. Namelijk 'het ontkennen van feiten, het betwisten van de interpretatie van de feiten, het betwisten van de beoordeling van de feiten...', en het maken van bezwaar tegen de gevolgde procedure'.

Op woensdag 22 januari 1997 stelde de 'nieuwe' burgemeester van Den Haag de heer Wim

Deetman de Haagse Hopjes Speelcontainers in Transvaal Noord/Midden in gebruik.

Bij deze speelcontainers kunnen de kinderen uit de buurt speelgoed lenen. Voordat zij dit mogen gebruiken moeten zij de speelplaats waarop de container staat opruimen en schoonmaken. Als zij uitgespeeld zijn moeten de kinderen deze plek weer schoon achterlaten. Zo leren de kinderen op een speelse manier zorgvuldiger omgaan met zowel het speelgoed als de (woon)leefomgeving. Het resultaat is dan ook vaak dat de kinderen elkaar wijzen op dingen die je niet maken kan. De buurt ziet er hierdoor gezellig en schoner uit.

Joke van den Boomen en Sonja Ivangear bezochten januari 1995 - tijdens een excursie - in Rotterdam het Duimdrop project. Zij waren zo enthousiast dat direct het idee werd geboren dit ook te realiseren in Transvaal. Dit ging natuurlijk niet vanzelf. Er moest geld gevonden worden.

De eerste 'Haagse Hopjes Speelcontainers'

Gezocht werd naar sponsors. In het begin liep het niet makkelijk, maar de wil om dit te laten slagen was groot. De dames lieten zich niet aan de kant zetten.

De heer Deelman was de 'adoptievader' van de wijk Transvaal voordat hij tot burgemeester werd gekozen. Aan hem werd indertijd ook gevraagd mee te denken hoe de speelcontainers gerealiseerd konden worden. Tijdens een bezoek op zijn werkplek was daar de heer P. Otten van Morel Ernst & Young Accountants. Deze hoorde van Joke en Sonja over het project wat zij zo graag wilde opzetten. De heer Otten raakte enthousiast en wilde direct sponsoren en zoals het vaak gaat: als er één schaaft over de dam is, volgen er meer. Zo ook in dit geval.

Er zijn nu vier speelcontainers in de wijk Transvaal geopend en staan respectievelijk op het Kaapseplein, Ruth First-plein, Wijkpark Tranvaal, en Joubert plaatsoen.

in de wijk Transvaal

De Haagse Hopjes zullen iedere dag - na schooltijd - open zijn tot ongeveer 20.00 uur. Zaterdag kunnen de kinderen van 11.00 tot 15.00 uur terecht. Alleen zondag zijn de Haagse Hopjes dicht. Er zijn per speelcontainer twee toezichthouders aangesteld. Verder werken er nog 10 tot 12 vrijwilligers die zorgen voor het onderhoud en reparatie van het speelgoed.

Toch blijft er gezocht worden naar meer sponsors. Joke van den Boomen heeft nog een aantal wensen. Voor de groep jongeren van 16 tot 21 jaar moet ook nog wat komen. Iedereen heeft ze genoeg, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van goals, zodat er voetbal gespeeld kan worden of het realiseren van een skateboard-plek. Mocht u nog willen sponsoren, het geld kunnen ze goed gebruiken. □

De vele gezichten van participatie over actoren, motieven en strategieën in milieubeleid, 9 april 1997, Nijmegen

door *Liesbeth Ottes, NIROV*

Het LCO, organiseert i.s.m. het NIROV, het IKC-Landbouw en de Erasmus Universiteit een werkconferentie voor beleidsmakers, wetenschappers, vormgevers, politici en belangengroepen over participatieprocessen in milieubeleid.

Centraal staat de vraag: Hoe kan inspraak en/of participatie in de diverse specifieke situaties zo georganiseerd worden, dat het de kwaliteit en het democratisch gehalte van beleidsbeslissingen op het gebied van milieu verhoogt?

Aanleiding

Het beleid rond de duurzame ruimtelijke inrichting van Nederland komt moeizaam tot stand. De 'stroperigheid' van het besluitvormingsproces vormt voor de beleidsmakers en politici een grote bron van frustratie, terwijl bewoners- en belangengroepen zich niet serieus genomen voelen. Het democratisch gehalte van de besluitvorming achten zij volstrekt onvoldoende.

Dit komt mede voort uit de onwrikbare posities die de betrokken partijen tegenover elkaar innemen. Politici, ambtenaren, wetenschappers en bewoners brengen in de meeste gevallen ieder voor zich een eigen -beperkte- realiteit in. De beoordeling van de voor- en nadelen van de diverse alternatieven vindt meestal in eigen kring plaats. Pas als de standpunten (stellingen) ingenomen zijn, treedt men naar buiten.

Doelstelling

Tijdens de conferentie "de vele gezichten van participatie" staat de dialoog centraal. Alle betrokken actoren worden uitgenodigd voor een gezamenlijke analyse van een aantal inspraakprocedures en participatieprocessen met als doel ideeën te ontwikkelen voor verbetering. Het is de bedoeling dat de deelnemers aan de conferentie hun eigen gelijk op reflecterende wijze inbrengen, zodat er in alle openheid gezocht kan worden naar oplossingen.

Aanpak

Het ideale besluitvormingsmodel bestaat niet. Het ligt daarom voor de hand om de organisatie van het inspraak- en/of participatieproces, afhankelijk van het onderwerp, het schaalniveau of de betrokken actoren verschillend vorm te geven.

Tijdens deze werkconferentie worden drie participatie-trajecten rondom milieubeleid behandeld, te onderscheiden naar schaalniveau. Daarbij is gekozen voor een prikkelende stellingname:

1. Bij grote infrastructurele projecten biedt het stembiljet voldoende inspraak. Pas bij de vormgeving wordt participatie interessant.
2. De diversiteit aan kennis en inzicht die zowel de agrarische als de natuurbeschermingsorganisaties meebrengen, is een belangrijke voorwaarde voor het succes van het natuurbeheer op het platteland.
3. "Lokale agenda 21 toont de kloof tussen droom en daad: de burger wil iets heel anders dan het bestuur in gedachten had."

Tijdens het plenaire ochtendgedeelte staan deze stellingen centraal. Vastgeroeste standpunten en vooroordelen worden aangepakt. Prof. Jan Willem Duyvendak geeft een korte analyse van de huidige stand van zaken en een vingerwijzing over mogelijke verbeteringen. Daarna volgt een korte schets van de actuele knelpunten in een drietal bekende inspraak- en participatieprocessen. De deelnemers formuleren zelf, verdeeld in drie werkgroepen, aanbevelingen, adviezen en — goede voornemens, waarmee vastgelopen situaties weer vlot getrokken kunnen worden.

De resultaten van de werkgroepen worden aan het eind van de middag plenair ter discussie gesteld. Het eerste commentaar komt van de "centrale ring" — vijf externe deskundigen, die met kennis van zaken hun mening zullen geven.

- * De heer E. Kalk, directeur IPP
- * De heer J. Hillmann, Organisatie-adviseur
- * De heer K. Waagmeester, NCDO,
- * Prof. dr. H. Mastop, KUN
- * Prof. dr. J.W. Duyvendak, Erasmus Universiteit

Werkgroepen

Na de pauze worden de deelnemers tot een actieve bijdrage genood in drie verschillende werkgroepen, ingedeeld naar schaalniveau. De opdracht is om te komen tot adviezen, aanbevelingen en goede voornemens voor effectieve en democratische besluitvorming op het gebied van ro/milieu. Het gaat daarbij niet alleen om de inhoud van de standpunten en de wijze waarop deze geponeerd worden,

maar ook om de procedures en de rol van de verschillende actoren daarbinnen. De ontmoeting tussen de diverse actoren staat centraal. De werkgroepen starten met een nadere analyse van een concreet inspraak- en/of participatieproces. Een betrokkene geeft een korte toelichting op het betreffende project en het eerste commentaar komt van drie (externe) vertegenwoordigers van de andere doelgroepen. Daarna wordt de zaal uitgenodigd om in een onderlinge -informele dialoog werkbare adviezen, aanbevelingen en goede voornemens te formuleren.

Kosten/Aanmelding

De kosten voor deelname aan deze werkconferentie bedragen f 195,—. Vertegenwoordigers van bewonersorganisaties (vrijwilligers) kunnen in aanmerking komen voor korting.

Het totale programma en het aanmeldingsformulier is te verkrijgen bij het NIROV:

*Liesbeth Ottes: 070 - 302 6446
of Ria van der Burg: 070 - 302 6433
of bij het LCO, vestiging Zwolle
Doutsje Nauta: 038 - 423 2112*

....adoptie laat nog veel

door Rogier Wiercx

Op 21 februari vergaderde het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden (LBA) met Kamerleden die een stadswijk adopteren. Bij deze gelegenheid werd een tussentijdse evaluatie-rapport van het adoptieproject besproken, dat sociaal onderzoeker Harrie Broekman in opdracht van het LBA heeft opgesteld. De bijeenkomst had een besloten karakter. LSA-Berichten was de enige getuige en doet verslag.

Den Haag - vrijdag 21 februari 1997

Het decor is stijlvol en antiek. De Oude Zaal aan het Binnenhof 1a, waar ooit de Tweede Kamer debatteerde met het kabinet, zorgt voor allure.

Een heldere witte ruimte met nep-gemarmerde zuilen. Met loges vanwaaruit ooit hoge gasten en topambtenaren neerkeken op het politieke steekspel dat hier vroeger werd opgevoerd. De tribunes voor publiek en pers zijn nu leeg. In de nok geeft de glazen koepel uitzicht op het wolkendek.

Helemáál antiek is het decor vandaag niet. Een moderne kubusachtige luchter en een kleurrijk tapijt bieden het nodige tegenwicht aan mogelijke gedachten aan vervlogen tijden. Het spreekgestoelte staat nog steeds op dezelfde plek. En waar ooit de Kamervoorzitter zat, loopt nu gespreksleidster Marja van der Werf over een klein verhoor. Met in haar hand een stukje high tech: een draadloze microfoon.

Marja is de opperstalmeester in het stuk, dat vanmiddag wordt opgevoerd in deze zaal. Er zijn vandaag zo'n tweehonderd hoofdrolspelers en dan is een strenge doch rechtvaardige opperstalmeester onmisbaar. Hoofdrolspelers zijn Bewoners uit volkswijken en Kamerleden die sinds vorig jaar zo'n wijk hebben geadopteerd.

Het script van het toneelstuk maakt melding van twee belangrijke bijrollen: de Onderzoeker en de Staatssecretaris. De Onderzoeker zal inzicht geven in de feitelijke verhoudingen tussen de Bewoners en hun adopterend Kamerlid. De Staatssecretaris voor het Grote-Stedenbeleid (GSB) zal vertellen hoezeer hij de Bewoners nodig heeft voor zijn beleid. Maar hij komt pas tegen het einde.

Tussendoor zal Sonja van Adoplé TV een live uitzending verzorging vanuit de Oude Zaal.

Eerste scène: een rondje voorstellen

Dick de Cloe, voorzitter van de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken, heet alle hoofd- en bijrolspelers welkom. Hijzelf speelt de rol van Gastheer en is tevens adoptie-Kamerlid.

'Het idee om Kamerleden een wijk te laten adopteren is afkomstig van Mieke van der Burg. Ik vind dat een Gouden Greep. Zo kunnen Kamerleden makkelijk en direct communiceren met wijkbewoners dan via hun partijen. We leren er veel van. Ook pleit De Cloe voor een voortzetting van de subsidie aan het Landelijk Samenwerkingsverband Aachterstandsgebieden na 1997. Namens het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden heet Mariet Voskuilen (Deventer) iedereen welkom en dan kan het spel pas echt beginnen.

Alle hoofdrolspelers stellen zich aan elkaar voor. Delegates uit de dertig geadopteerde wijken steken om de beurt hun armen omhoog. Soms zit het adoptie-Kamerlid familiair tussen de bewoners, soms op zichzelf. Ongeveer de helft van de adoptie-Kamerleden blijkt absent. Op Hengelo na zijn alle 22 betrokkenen steden present. Marion Halekor (Eindhoven)

meldt de afwezigheid van 'ons paps' Broos van Erp, die aan kanker lijdt.

Tweede scène: de Onderzoeker

In een monoloog zet onderzoeker Harrie Broekman uiteen hoe de adopties er, een jaar na hun aanvang, voorstaan. Elke wijk en Kamerlid die via een adoptie aan elkaar gekoppeld zijn, hebben een contract ondertekend. Contractueel is het

Belemmeringen in de wijk

volgens bewoners		volgens Kamerleden:	
	Inkomen	32%	28%
	Werkloosheid	25	26
	Gezondheid(szorg)	7	6
	Onderwijs	8	4
	Veiligheid	13	26
	Woonkwaliteit	15	10

Kamerlid verplicht om twee keer per jaar zijn of haar wijk te bezoeken; de bewonersorganisatie houdt het adoptie-Kamerlid op de hoogte van de activiteiten ter plekke.

Broekman vergelijkt de adoptie-relatie met een "blind date": beide partners kennen elkaar absoluut niet maar maken toch afspraken.

Elf adopties zijn in het eerste jaar volgens contract verlopen, in acht gevallen

SBO

Prinsegracht 51

2512 EX Den Haag

erleden hebben ook profijt van de relatie: ze krijgen inzicht in de verstandswijken en dat geeft hen de zakelijke voeding voor hun politieke. Broekman: 'Alle oordelen samen na het eerste jaar tot een redelijke waardering van de adoptie-relatie bewoners zien nog weinig angst. Dat kan in het tweede jaar vaders, vinden zij.'

Illend gegeven uit het onderzoek is bewoners en Kamerleden elkaar als

"onmachtig" typeren; ze hebben geen hoge pet op van elkaars macht en invloed. 'Dat lijkt me niet zo'n goed uitgangspunt voor een adoptie-relatie,' stelt Broekman. Niettemin tekent hij uit de reacties op zijn enquête op, dat beide partijen in 1997 graag door willen gaan. Onderzoeker Broekman ziet de komende tijd goede kansen voor de adopties: 'in 1997 en 1998 mag men verwachten dat er geogoogt gaat worden wat regering en lokale politiek aan Grote-Stedenbeleid uitgezaaid en bewerkt hebben.' De kansen die in de adoptie-relatie liggen opgesloten, kunnen intensiever benut worden. Het Kamerlid kan de bewonersorganisatie steunen bij het toegang krijgen tot betekenisvolle netwerken in de stad, concludeert de Onderzoeker.

Derde scene: de relatie politiek-burger

'De adoptie is net een groeibriljantje, voelt u dat ook zo' vraagt opperstalmeester Marja van der Werf aan Kamerlid Mieke van der Burg (Schilderswijk Den Haag). 'Ja hoor. Na onze blind date hebben we eerst de wittebroodsweken beleefd. Toen hebben we elkaar gevoeld met kennis en informatie. De wijk is nu via de bewoners een deel van mezelf geworden. Inmiddels heb ik een aardig idee over mijn wijk. Ik weet nu waar ik in het tweede jaar de nadruk op wil gaan leggen. Adoptie is nuttig voor mezelf en voor mijn werk als Kamerlid. Maar ik stel me er niet partijpolitiek in op.' In Hengelo, zo vertelt bewoner A. de Graaf, is de relatie Kamerlid-bewoners nog niet van de grond gekomen. Het Kamerlid (mevrouw Bijleveld-Schouten) blijkt consequent onbereikbaar te zijn voor de bewoners. Daardoor zijn hun hoge verwachtingen ingestort. In Enschede heeft men dezelfde negatieve ervaring met hetzelfde Kamerlid.

In Helmond en Tilburg doet Kamerlid Nancy Dankers het heel wat beter. 'Ik ken Helmond nog als wethouder, dus daar

is men zelfs vaker bij elkaar over de vloer geweest. Zeven Kamerleden zijn nog alleen op kennismakingsbezoek geweest. De adoptie kost de meeste Kamerleden maandelijks zo'n twee uur. De bewonersorganisaties zijn er meer dan tien uur druk mee.

De twee adoptie-partijen kijken verschillend aan tegen de problemen in de wijken. In het onderzoek publiceert Broekman de volgende tabel.

Broekman: 'Het valt op dat Kamerleden een laag inkomen niet zo belangrijk vinden als de bewoners. Kamerleden noe-

men onveiligheid in de wijken een groot probleem; bewoners doen dat veel minder vaak.'

Over factoren die wijken meer kansen bieden, zijn bewoners en Kamerleden het eens: er ontstaan vooral kansen voor de wijken bij een goede organisatiegraad en samenwerking met lokale instanties, blijkt uit het onderzoek.

Het profijt van de adoptie ligt voor de bewoners helder: ze krijgen meer aandacht in de plaatselijke pers, ze worden bekender in hun eigen stad, krijgen een betere relatie met hun achterban en meer aandacht van instanties.

...adoptie

door Rogier Wiercx

Op 21 februari vergaderde het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden (LBA) met Kamerleden die een stadswijk adopteren. Bij deze gelegenheid werd een tussentijdse evaluatie-rapport van het adoptieproject besproken, dat sociaal onderker Harrie Broekman in opdracht van het LBA heeft opgesteld. De bijeenkomst had een besloten karakter. LSA-Berichten was enige getuige en doet verslag.

Den Haag - vrijdag 21 februari 1997

Het decor is stijlvol en antiek. De Oude Zaal aan het Binnenhof 1a, waar ooit de Tweede Kamer debatteerde met het kabinet, zorgt voor allure.

Een heldere witte ruimte met nep-gemarmerde zuilen. Met loges vanwaaruit ooit hoge gasten en topambtenaren neerkeken op het politieke steekspel dat hier vroeger werd opgevoerd. De tribunes voor publiek en pers zijn nu leeg. In de nok geeft de glazen koepel uitzicht op het wolkendek.

Helemáál antiek is het decor vandaag niet. Een moderne kubusachtige luchter en een kleurrijk tapijt bieden het nodige tegenwicht aan mogelijke gedachten aan vervlogen tijden. Het spreekgestoelte staat nog steeds op dezelfde plek. En waar ooit de Kamervoorzitter zat, loopt nu gespreksleidster Marja van der Werf over een klein verhoor. Met in haar hand een stukje high tech: een draadloze microfoon.

Marja is de opperstalmeester in het stuk dat vanmiddag wordt opgevoerd in deze zaal. Er zijn vandaag zo'n tweehonderd hoofdrolspelers en dan is een strenge doch rechtvaardige opperstalmeester onmisbaar. Hoofdrolspelers zijn Bewoners uit volkswijken en Kamerleden die sinds vorig jaar zo'n wijk hebben geadopteerd.

Het script van het toneelstuk maakt melding van twee belangrijke bijrollen: de Onderzoeker en de Staatssecretaris. De Onderzoeker zal inzicht geven in de feitelijke verhoudingen tussen de Bewoners en hun adopterend Kamerlid. De Staatssecretaris voor het Grote-Stedenbeleid (GSB) zal vertellen hoezeer hij de Bewoners nodig heeft voor zijn beleid. Maar hij komt pas tegen het einde.

Tussendoor zal Sonja van Adopté TV een live uitzending verzorging vanuit de Oude Zaal.

dan via hun partijen. We leren er veel van.' Ook pleit De Cloe voor een voortzetting van de subsidie aan het Landelijk Samenwerkingsverband Acherstandsgebieden na 1997.

Namens het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden heet Mariet Voskuilen (Deventer) iedereen welkom en dan kan het spel pas echt beginnen.

Alle hoofdrolspelers stellen zich aan elkaar voor. Delegaties uit de dertig geadopteerde wijken steken om de beurt hun armen omhoog. Soms zit het adoptie-Kamerlid familiair tussen de bewoners, soms op zichzelf: ongeveer de helft van de adoptie-Kamerleden blijkt absent. Op Hengelo na zijn alle 22 betrokken steden present. Marion Halekor (Eindhoven)

Ondergetekende geeft zich op voor de bijeenkomst op donderdag-middag 17 april 1997,

14.30 uur Jaarbeurs Congressentrum Utrecht.

Naam:

Instelling:

Straat/Postbus:

Postcode:

Plaats:

Tel.:

ANTWOORDKAART

Belemmeringen in de wijk

volgens bewoners

Inkomen	32%
Werkloosheid	25
Gezondheid(szorg)	7
Onderwijs	8
Veiligheid	13
Woonkwaliteit	15

volgens Kamerleden:

	28%
	26
	6
	4
	26
	10

Kamerlid verplicht om twee keer per jaar zijn of haar wijk te bezoeken; de bewonersorganisatie houdt het adoptie-Kamerlid op de hoogte van de activiteiten ter plekke.

Broekman vergelijkt de adoptie-relatie met een "blind date": beide partners kennen elkaar absoluut niet maar maken toch afspraken.

Elf adopties zijn in het eerste jaar volgens contract verlopen, in acht gevallen

kansen liggen

is men zelfs vaker bij elkaar over de vloer geweest. Zeven Kamerleden zijn nog alleen op kennismakingsbezoek geweest. De adoptie kost de meeste Kamerleden maandelijks zo'n twee uur. De bewonersorganisaties zijn er meer dan tien uur druk mee.

De twee adoptie-partijen kijken verschillend aan tegen de problemen in de wijken. In het onderzoek publiceert Broekman de volgende tabel.

Broekman: 'Het valt op dat Kamerleden een laag inkomen niet zo belangrijk vinden als de bewoners. Kamerleden noe-

men onveiligheid in de wijken een groot probleem; bewoners doen dat veel minder vaak.'

Over factoren die wijken meer kansen bieden, zijn bewoners en Kamerleden het eens: er ontstaan vooral kansen voor de wijken bij een goede organisatiegraad en samenwerking met lokale instanties, blijkt uit het onderzoek.

Het profijt van de adoptie ligt voor de bewoners helder: ze krijgen meer aandacht in de plaatselijke pers, ze worden bekender in hun eigen stad, krijgen een betere relatie met hun achterban en meer aandacht van instanties.

Kamerleden hebben ook profijt van de adoptie-relatie: ze krijgen inzicht in de achterstandswijken en dat geeft hen de noodzakelijke voeding voor hun politieke werk. Broekman: 'Alle oordelen samen leiden na het eerste jaar tot een redelijk positieve waardering van de adoptie-relatie. De bewoners zien nog weinig opbrengsten. Dat kan in het tweede jaar veranderen, vinden zij.'

Opvallend gegeven uit het onderzoek is dat bewoners en Kamerleden elkaar als 'onmachtig' typeren; ze hebben geen hoge pet op van elkaars macht en invloed. 'Dat lijkt me niet zo'n goed uitgangspunt voor een adoptie-relatie,' stelt Broekman. Niettemin tekent hij uit de reacties op zijn enquête op, dat beide partijen in 1997 graag door willen gaan. Onderzoeker Broekman ziet de komende tijd goede kansen voor de adopties: 'in 1997 en 1998 mag men verwachten dat er geogst gaat worden wat regering en lokale politiek aan Grote-Stedenbeleid uitgezaaid en bewerkt hebben.' De kansen die in de adoptie-relatie liggen opgesloten, kunnen intensiever benut worden. Het Kamerlid kan de bewonersorganisatie steunen bij het toegang krijgen tot betekenisvolle netwerken in de stad, concludeert de Onderzoeker.

Derde scène: de relatie politiek-burger

'De adoptie is net een groeibriljantje, voelt u dat ook zo' vraagt opperstalmeester Marja van der Werf aan Kamerlid Mieke van der Burg (Schilderswijk Den Haag). 'Ja hoor. Na onze blind date hebben we eerst de wittebroodsweken beleefd. Toen hebben we elkaar gevoeld met kennis en informatie. De wijk is nu via de bewoners een deel van mezelf geworden. Inmiddels heb ik een aardig idee over mijn wijk. Ik weet nu waar ik in het tweede jaar de nadruk op wil gaan leggen. Adoptie is nuttig voor mezelf en voor mijn werk als Kamerlid. Maar ik stel me er niet partijpolitiek in op.'

In Hengelo, zo vertelt bewoner A. de Graaf, is de relatie Kamerlid-bewoners nog niet van de grond gekomen. Het Kamerlid (mevrouw Bijleveld-Schouten) blijkt consequent onbereikbaar te zijn voor de bewoners. Daardoor zijn hun hoge verwachtingen ingestort. In Enschede heeft men dezelfde negatieve ervaring met hetzelfde Kamerlid.

In Helmond en Tilburg doet Kamerlid Nancy Dankers het heel wat beter. 'Ik ken Helmond nog als wethouder, dus daar

last vanuit drugspannen: 'Terwijl er miljoenen in stadsvernieuwing gestoken worden, gebeurt er niets tegen die overlast. Dat is dwelen met de kraan open.' Een bewoner uit Arnhem (Rijnwijk) valt hem bij. In de Oude Zaal klinkt een ondersteunend applaus.

Ger Buvelot spreekt op de LSA bijeenkomst, 21 februari 1997, de kamerleden en de staatssecretaris toe

'De Indische Buurt in Amsterdam heeft circa 20.000 inwoners waarvan zo'n 60% medelander is. Van de beroepsbevolking is 28% werkloos. Tussen 1992 en 1995 is dat aandeel gestegen met 42%, terwijl voor Amsterdam een gemiddelde van 30% gold. In de Indische Buurt wonen de armste bewoners, met f 11.870,— ligt het besteedbaar inkomen daar veel lager dan het gemiddelde voor heel Amsterdam (f 15.500,—). Ook het leger arbeidsongeschikten is met 10% van de beroepsbevolking het grootst. Op andere fronten scoort de Indische Buurt ook hoog: bijvoorbeeld met 1000 onrechtmatig doorverhuurde woningen, dat is 10% van het arsenaal, of met een gemiddelde doorstroomtijd van minder dan 5 jaar. Ondanks de stadsvernieuwing toch veel problemen: verloedering en armoede. Bij zulk voortgezet beleid verliest de buurtbewoner het vertrouwen in de politiek, door weg te blijven, niet meer te stemmen of juist door te stemmen op racistische partijen.

Kortom, een echt Probleem Cumulatie Gebied

Met de troonrede van Beatrix werd de Armoede bespreekbaar, kwam in de openbaarheid. Het leverde ons, burger, een Grote Stedenbeleid op en er komt een geldstroom op gang, zoals dat heet. We hebben het gevoel dat we 4,3 miljoen voor de poorten van de Hel weggesleept hebben. Het is een pleister op een steeds groter wordende wonde. De bezuinigen gaan namelijk ook 'gewoon' door. Huurverhogingen, eigen bijdrage en verhoging van de kosten voor gezondheidszorg, de dreiging dat het minimumloon verlaagd zal worden en een hoog oplopende schuldenlast. Er wordt hard gewerkt aan schuldsanering,

>>>>

kan ik concrete tips geven,' vertelt ze. In Tilburg ontmoet ze naar haar smaak nog teveel opbouwwerkers in plaats van bewoners. 'Ik ga er vaker heen,' belooft het Kamerlid.

De Amsterdamse Bijlmermeer is het domein van twee Kamerleden, Mieke Sterk en Jan Hoekema. Ook zij zeggen soms op zoek te zijn naar de mensen achter de welzijnswerkers. Dan meldt de Haarlemse Slachthuisbuurt zich: 'Wij hadden Ruud Vreeman, maar die wordt burgemeester. We zijn nu op zoek naar nog zo'n kanjer. Wie heeft er belangstelling?' Kamerlid Hans Hoogervorst (Breda) springt spontaan op: 'Als u mij een kanjer vindt dan wil ik er Haarlem wel bij nemen.' Hij krijgt gelijk een dikke pakker namens de Slachthuisbuurt, maar de Bredanaars mompelen dat dit bijbaantje niet ten koste van hun wijk mag gaan. Bewoonster Marión Halekor uit Woensel-West (Eindhoven) sluit de scène af: 'Als je naar de televisie kijkt en ziet wat die Kamerleden in Den Haag allemaal besluiten, dan word je soms woedend. Gelukkig kan ik daar dankzij de adoptie op terug komen. Praten en discussiëren geeft opluchting.'

Vierde scène: Adopté TV met Sonja

Meteen na haar welkomstwoord maakt presentatrice Sonja (Judith Stokhof uit de Bijlmer) ruimte voor een reclameboodschap. In een Amerikaanse variant op het Nederlands praat Jackie met Jim zéér openhartig over haar depressies.

Gelukkig heeft Jackie het licht gezien, want ze leest elke dag viermaal het onderzoeksrapport 'Kamerleden adopteren een wijk' van doctor Broekman. Daarin staat hoe zij optimaal gebruik kan maken van haar communicatievaardigheden en dat is precies het steuntje dat ze nodig had. Einde reclameboodschap. Na 'n live-interview met een adoptie-Kamerlid met slungelge benen en een correcte grimas op z'n gezicht wenst Sonja haar kijkers de vertrouwde gezonde nachtrust toe.

Paauze

Er is gratis koffie, thee en rook in het Logement naast de Oude Zaal.

Vijfde scène: adoptie en de gevolgen voor het GSB

In een aangrijpende improvisatie zet de Amsterdamse bewoner Ger Buvelot de integrale problemen van zijn Indische Buurt uiteen. Trillend van woede en emotie zegt hij zijn tekst, die hiernaast in een kader staat afgedrukt. Het is even muitslil in de Oude Zaal. Dan neemt Kamerlid Hans Hoogervorst (Breda) het woord: 'Zo verloederd als in Amsterdam is het in de wijk Heuvel gelukkig niet. Ik hoor vanuit het LBA vaak de klacht dat Melkert-banen zo weinig inkomensperspectief bieden. Daarover gaan we in Breda binnenkort met elkaar van gedachte wisselen.' Bewoner Bert van Alphen (Schilderswijk, Den Haag) rakelt een andere permanente klacht van bewonerszijde op, de over-

maar de instellingen in de buurt kunnen het werk niet aan.

De Indische Buurt kan deze aanslagen op het leven zelf niet meer hebben. De heipaal van de bezuinigingen staat op stuijk, er verder op doorslaan leidt onvermijdelijk tot een sociale ramp. Parlement, wat moet er gebeuren voordat de wal het schip zal keren?

- uitkeringen moeten structureel omhoog;
- aanvullende bijstand of lokale inkomensmaatregelen mogen geen plaatsvervangend onderdeel van minimale inkomens worden;
- de huren omlaag of tenminste de huursubsidie omhoog;
- perspectief, ook financieel, voor mensen met gesubsidieerd werk in additionele banen;
- houdt er mee op aan mensen met aan AOW een Ach-O-Wee bestaan op te dringen

Collijn bezuinigde om Nederland in de pas te brengen met de Gouden Standaard. Kok knijpt omdat we nodig in de EMU moeten

Burgers kunnen maar eens per vier jaar kiezen. U, parlementsleden, kiest elke dag. Kies niet uitsluitend - voor belangen met een partijpolitiek uitgangspunt. Armoede verdelen en werkloosheid registreren, het kan allemaal geautomatiseerd worden. Dan moet een betere verdeling van de middelen ook zo te organiseren zijn."

De toespraak heb ik gereconstrueerd op basis van de aantekeningen van Ger Buvelot.

André van Vught

Kamerlid Mieke van der Burg springt in: "Er liggen twee wetsvoorstellen vanuit de Tweede Kamer rond de overlast door drugsbanden. Het ene betreft de sluiting van zulke panden en wordt op 25 februari in de Eerste Kamer behandeld. Het tweede zal daarna worden ingediend en gaat over de nieuwe bestemming van zo'n pand."

Zesde scène: de Staatssecretaris

De Staatssecretaris (Jacob Kohnstamm) heeft vaker in deze zaal op de planken gestaan, dat zie je zo. Hoewel hij niet de lieveling van de hoofdrolspelers is - dat past ook niet in de rolverdeling - dwingt zijn optreden toch respect af. 'Ik zal u misschien niet kunnen overtuigen, maar ik wil u toch mijn mening voorhouden,' zegt hij ontwapenend eerlijk. 'De problemen in de aandachtsgebieden zijn voor u en voor ons echt overdonderend. Je kunt er hopeloos van worden. Maar het kabinet ziet gelukkig nog kansen.'

'Wij zijn in Den Haag niet doof voor de negatieve spiraal die de heer Bùvelot zojuist heeft geschetst. Daarom zijn de huren tijdens deze kabinetsperiode over de hele linie niet gestegen. Al worstelen we nog met de vraag hoe we de individuele huursubsidie zo kunnen uitkeren dat de groepen met alleen AOW er inderdaad niet op achteruit gaan. Punt twee: de uitkeringen zijn weer gekoppeld aan de lonen; dat zorgt ervoor dat de welvaarts-kloof niet groter wordt. Drie: de werkgelegenheid neemt aanzienlijk toe, mede dankzij de gunstige internationale conjunctuur. Punt vier: ik pleit bij iedereen die het horen wil hartstochtelijk voor het wetsvoorstel om drugsbanden te kunnen aanpakken. Ik vind bovendien dat er meer geld nodig is om de drugsoverlast aan te pakken, zoals u vraagt. We hebben te lang te weinig oog gehad voor die overlast.'

(Applaus)
'Punt vijf: ik behoor tot het uitstervend ras politici dat pal achter de Melkert-banen staat. Per saldo is werk positiever voor langdurig werklozen dan een hoger inkomen.' (Geen applaus)
'Ik wens u veel succes bij het opporren van de autoriteiten. In uw belang en in mijn eigen belang, want zonder u kan het Grote-Stedenbeleid geen succes worden.'

Zevende scène: de aanbieder van het onderzoeksrapport

Namens het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden komt Cees van der Veur (Groningen) op. Volgens het script moet hij het rapport "Kamerleden adopteren een wijk" aanbieden aan Gastheer Dick de Cloe.

De LBA-spreker last echter een onverwachte improvisatie in naar aanleiding van het wetsvoorstel om drugsbanden te sluiten. Hij leest een zelfgeschreven brief voor die het wetsvoorstel met een harte-kreet ondersteunt. Hij vraagt alle aanwe-

zigen om de brief te ondertekenen. (Applaus) Daarna biedt hij het onderzoeksrapport aan. (Applaus)

Achtste scène: de Finale

Plaats van handeling: het Logement en de Feestzaal met uitzicht op het Binnenhof. Alle spelers van de dag nippen aan een glaasje en prikken een bitterballetje. Er klinkt een beschaafd geroezemoes.

Plotseling zwaait een dubbele deur open. Trommels dreunen, trompetten schetteren. De zwarte slagwerkband Brotherhood (Amsterdam Bijlmermeer) swingt binnen. "Playing the rhythm of the heart" zegt hun flyer. De meeste aanwezigen voelen zich wat lager - in hun maagstreek - aangesproken. Vrolijk dansen vrouwen op de klanken van de trommelbatterij. Mannen durven dat niet, maar menige mannenknie volgt het ritme op de voet.

Buiten is de stilte oorverdovend.

Toespraak Judith Stokhof

op de Nationale Actiedag Drugsoverlast

door Judith Stokhof

Ik woon in de Bijlmer. Mijn zoon(tje) Wouter is 3 jaar en spreekt al een behoorlijk mondje weg. Dat is lastig. Want als ik in Breda in een keurige wijk met wat nog keuriger vreemdelingen in de lift sta, kijkt Wouter verbaasd naar de grond en zegt: Hier ligt geen poep in de lift hè mamma? De vreemdelingen kijken me dan met opgetrokken wenkbrauwen aan en ik doe dan weer mijn best om die blikken te trotseren. Diep binnenin vervloek ik dan weer de junks, die altijd weer in de trappenhuisen poepen of in de liften. Maar dit is allemaal nog vrij onschuldig. Als ik met Wouter langs een groep chinezen(je) junks loop, zegt Wouter: "Gaat-ie ons doodsteken, mamma?". Dan pak ik z'n handje stevig vast en loop maar snel door. Mijn kinderen zijn 6, 4 en een-half en 3 en soms houd ik mijn hart vast. Moeten mijn kinderen straks groot worden in deze buurt? Bij zoveel slechte voorbeelden is het toch bijna onbegonnen werk om ze af te schermen. Af te schermen tegen de dagelijkse werkelijkheid? Hedy d'Ancona heeft nog niet zo lang geleden in het aan onze flat grenzende complex de eerste kogelvrije lift geopend. Dat is fijn. Als je er tenminste al in staat als er op je geschoten wordt en de schieter zich natuurlijk buiten de lift bevindt. Maar de kogelvrije lift kun je niet als een jasje mee naar buiten nemen en een kogelvrije lift beschermt je ook niet als je van je fiets

wordt algerukt, omdat het geld in je tas nodig is om drugs van te kopen. Naast een reguliere baan van ruim 40 uur per week probeer ik samen met nog een aantal actieve mensen uit Hakfort en Huigenbos hard te werken aan de verbetering van de leefbaarheid. Nog eens 40 uur per week neemt dat in beslag, maar het moet, voor de kinderen.

Amsterdam Zuidoost is aangesloten bij het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden. Dit Platform bestaat uit vertegenwoordigers uit ruim 20 steden, die allemaal een verbetering van de leefbaarheid nastreven. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld wonen en woonomgeving, om arbeidskansen, om scholen en voorzieningen in de wijk, om armoede in de wijk en het beleid van de sociale dienst, kortom alles wat in een buurt het wonen en leven kan beïnvloeden. Is het niet ontzettend jammer, dat bewoners (de ervaringsdeskundigen) de longen uit hun borst kunnen schreeuwen wat ze willen als het gaat om te signaleren dat de minimale inkomens niet meer rondkomen, dat mensen onder de armoedegrens zakken, dat er nu wat moet gebeuren. Maar dat niemand het serieus neemt. Als bijvoorbeeld directeur, professor in de Andragogie of Kamerlid wil men nog wel naar je luisteren. Maar als bewoner sta je onderaan de maatschappelijke ladder. Soms is het jam-

mer dat we niet allemaal geestelijke zijn geworden, wellicht dat we dan in een veel eerder stadium meer impact hadden gehad en dat de maatschappelijke discussie over armoede ook veel eerder op gang was gekomen. Ditzelfde geldt natuurlijk ook voor het drugsbeleid. Bewoners vormen altijd min of meer een sluitpost in het rijtje deskundigen dat geraadpleegd wordt. Wij ondersteunen vanuit die optiek dan ook de inspanningen van het NAD om te komen tot bewustwording met betrekking tot de drugsproblematiek. Gister heeft het LBA in het gebouw in het gebouw van de Tweede Kamer haar ideeën met betrekking tot de drugsproblematiek gepresenteerd. Vandaag zal het NAD haar eisen, die het Landelijk Bewonersplatform Aandachtsgebieden overigens van harte onderschrijft, aanbieden aan minister Dijkstal.

Bij ons in de buurt gaat het door samenwerking tussen Woningcorporatie, Politie en bewoners al een stuk beter, maar we moeten de druk op de ketel houden tot er oplossingen komen. Ik wil namelijk dat ik onbevengingen met mijn kleine kinderen over straat kan lopen en als dat nu niet lukt, dan streef ik ernaar dat dat lukt als mijn kinderen kinderen hebben. Tenslotte hebben we de wereld van hen in bruikleen. □

vormgeving & dtp

drukwerk

**public relations
adviezen**

tekstschrijven

congresorganisatie

projectmanagement

**audio-visuele &
multimedia producties**

stimio

Stimio Communicatie Projecten bv
Den Bornse 2 - 4194 TZ / Meteren
Telefoon (0345) 569844
Telefax (0345) 569825

Specialisten in communicatie en presentatie

Stimio Communicatie Projecten is de specialist als het gaat om professionele communicatie en presentatie, niet alleen vanwege het bijzondere concept, maar ook omdat wij een brede ervaring hebben in de non-profit sector.

Stimio verzorgt de complete dienstverlening op het gebied van communicatie en presentatie:

- vormgeving & dtp
- drukwerk
- public relations adviezen
- tekstschrijven / journalistieke producties
- organisatie van congressen / symposia

- management van communicatieprojecten
- audio-visuele en multimedia producties

Deze aanpak scheelt onze relaties veel onnodige communicatie, energie, tijd en dus geld. Tel hierbij op onze zeer klantgerichte en flexibele instelling en het hoge kwaliteitsniveau. Steeds meer organisaties in de non-profit sector schakelen Stimio in bij de advisering en uitvoering van communicatieprojecten.

Maak eens een afspraak voor een vrijblijvend kennismakingsgesprek.